

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΟΛΙΚΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ

***Αντινομίες στην απονομή της Δικαιοσύνης στην Ελλάδα της
μεταπολίτευσης.***

Μιχαλίδου Ευθυμία
(Α.Μ 14/09)

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Σκουλάς Γεώργιος

Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος 2011

Copyright © Ευθυμία Μιχαηλίδου, 2011.
Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της μεταπτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όλοι οι άνθρωποι γνωρίζουμε το ατελές της ανθρώπινης φύσης μας. Ούτε ως όντα είμαστε τέλεια και απεγάδιαστα, ούτε οι εργασίες που αναλαμβάνουμε είναι ή μπορούν να γίνουν τέλειες. Το γνωρίζουμε και το αποδεχόμαστε (οι λογικοί τουλάχιστον άνθρωποι). Έτσι κάποια λάθη ή αστοχίες που συναντάμε στην καθημερινή μας ζωή, είναι δυσάρεστα αλλά κατανοητά. Ένα ρούχο που δεν ράφτηκε καλά, μια βρύση στο σπίτι μας που δεν συνδέθηκε σωστά, ένα βιβλίο με κάποια ανορθογραφία, ένα σάπιο μήλο μέσα στα ψώνια του μανάβη. Έτσι θα θυμώσουμε λίγο με τον ράφτη, τον υδραυλικό, τον τυπογράφο ή τον μανάβη αλλά ως εκεί.

Υπάρχουν όμως κάποιοι τομείς της ζωής μας που γινόμαστε ιδιαίτερα και ακραία ευαίσθητοι γιατί η αξία τους είναι υψηλή για όλους μας. Τέτοιοι τομείς είναι η Υγεία, η Θρησκεία και η Πίστη του καθενός και η απονομή Δικαιοσύνης. Ένα λάθος ή μια άστοχη κίνηση σε κάποιο θέμα υγείας που είναι κυριολεκτικά ζήτημα ζωής ή θανάτου, μια λάθος συμπεριφορά ενός ιερωμένου ή μια κακή του αντίδραση σε θέματα ηθικής, μια άδικη απόφαση ενός δικαστή ή η αδιαφορία του στο να αποδώσει Δικαιοσύνη, όλα αυτά μας οργίζουν, μας βραχυκυκλώνουν και ταυτόχρονα μας ευαισθητοποιούν σε ακραίο βαθμό. Δεν ανεχόμαστε κάποιος να παίζει με την υγεία μας, με την πίστη και την ηθική μας και με το αίσθημα δικαίου.

Δεν συγχωρούμε και θέλουμε να τιμωρηθεί ο γιατρός που καταστρέφει την υγεία του άλλου γιατί τον άφησε αβοήθητο μιας και δεν έλαβε “φακελάκι”, ο γιατρός που σου δίνει φάρμακα που δεν τα χρειάζεσαι μόνο και μόνο για να πλουτίσει.

Δεν συγχωρούμε και θέλουμε να τιμωρηθεί ο ιερέας που ασελγεί σε μικρά παιδιά καταπατώντας κάθε έννοια θεϊκής ή ανθρώπινης ηθικής, ο ιερέας που αποθηκεύει προσωπικό πλούτο αντί να βοηθά του φτωχούς συνανθρώπους του.

Δεν συγχωρούμε και θέλουμε να τιμωρηθεί ο δικαστής που αθώνει τον εγκληματία, γιατί χρηματίστηκε, ο δικαστής που δεν τιμωρεί τον πολιτικά ισχυρό που διασπαθίζει τον κρατικό πλούτο, ο δικαστής που αδιαφορεί για το δίκαιο του απλού, καθημερινού πολίτη.

Στα πλαίσια αυτά του εντοπισμού και της επισήμανσης των δυσκολιών στην σωστή απονομή Δικαιοσύνης θα κινηθεί το πόνημα αυτό. Δυσκολίες άλλοτε ηθελημένες και άλλοτε αθέλητες, δυσκολίες σε συμπεριφορές και σκέψεις και άλλοτε σε υλικοτεχνική υποδομή και τεχνολογία. Δυσκολίες που συντελούν στο να μην είναι σωστή και δίκαιη η απονομή της Δικαιοσύνης στην σύγχρονη Ελλάδα. Δυσκολίες που

έχουν κάνει τον Έλληνα να μην εμπιστεύεται τον θεσμό της Δικαιοσύνης και να αγανακτεί με τις ηθελημένες ή μη δυσλειτουργίες της.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει τίτλο: «Αντινομίες στην απονομή της Δικαιοσύνης στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης» και εκπονήθηκε στα πλαίσια του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος στη «Δημόσια Διοίκηση Ολικής Ποιότητας» του Τμήματος Διεθνών Ευρωπαϊκών και Οικονομικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Κατ' αρχάς, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Γεώργιο Σκουλά, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση, χωρίς τις οποίες η διπλωματική αυτή εργασία δε θα είχε λάβει την τελική της μορφή. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου, Γιώργο και Ειρήνη, για την αμέριστη συμπαράσταση τους σε όλη την διάρκεια αυτής της εργασίας και για τις τεράστιες θυσίες που έχουν κάνει μέχρι τώρα για μένα, για να πραγματοποιήσω τα όνειρα μου και τις φιλοδοξίες μου.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στον αγαπημένο μου σύζυγο, Αργύρη και στον γιο μου Τηλέμαχο για την τεράστια υπομονή, κατανόηση αλλά και συμπαράσταση που έδειξαν όλο αυτό το διάστημα συγγραφής της εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΟΝ ΔΥΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ.	13
1.1. Ιστορική περιοδολόγηση.	13
1.2. Θεωρίες περι Δικαιοσύνης.	14
1.3. Οι αρχές της Δικαιοσύνης.	26
1.4. Ελληνική έννομη τάξη.....	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ: Η ΔΙΑΨΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΔΟΚΙΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ.	31
2.1. Εισαγωγή.....	31
2.2. Δικομματισμός εν είδι φεουδαρχίας.	31
2.3. Οικογενειοκρατία.	32
2.4. Σταδιακή εξάλειψη των ιδεολογικών διαφορών.	33
2.5. Κομματοκρατία.	34
2.6. Αλλοιώσεις του Συντάγματος της Δημοκρατίας μας.....	37
2.7. Ισχυρές μονοκομματικές κυβερνήσεις.....	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΑΝΤΙΝΟΜΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.	40
3.1. Εισαγωγή.	40
3.2. Βραδύτητα στην απονομή Δικαιοσύνης.....	40
3.2.1. Έλλειψη Δικαστικών Υπαλλήλων.	43
3.2.2. Έλλειψη Δικαστικών Λειτουργών.	44
3.2.3. Έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής.	45
3.2.4. Δικηγορικός πληθωρισμός.....	47
3.2.5. Τοπικές διαφορές.	48
3.2.6. Δικομανία.....	48
3.2.7. Υπερβολική τυπικότητα.....	49
3.2.8. Η δικαιοσύνη των φτωχών.....	50
3.2.9. Πολυνομία.	51
3.3. Η αμφισβήτηση της ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης.	56
3.3.1. Το πρόβλημα εξωτερικής ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης από την Εκτελεστική και Νομοθετική Εξουσία.	56
3.3.2. Δυσφήμιση Δικαιοσύνης από Εκτελεστική και Νομοθετική Εξουσία και μετατόπιση ευθυνών.	62
3.3.3. Εσωτερική ανεξαρτησία δικαστών.	64
3.3.4. Μια εσωτερική ματιά στη Δικαιοσύνη για την αμφισβήτηση της από τους πολίτες.	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΜΕΤΡΑ ΕΞΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΑΧΥΝΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΝΟΜΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.....	67
4.1. Εισαγωγή.	67
4.2. Επιλογή ηγεσίας Δικαιοσύνης – Ανεξαρτησία Δικαιοσύνης.....	69
4.3 Εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών της Δικαιοσύνης.....	75
4.4. Ευρωπαϊκή Διαδικτυακή Πύλη για την Ηλεκτρονική Δικαιοσύνη (European e-Justice portal).	82
4.5. Διαμεσολάβηση σε εμπορικές και αστικές υποθέσεις.	86

4.5.1 Τι είναι η διαμεσολάβηση;	86
4.5.2. Ρόλος διαμεσολαβητή.....	87
4.5.3. Πιστοποίηση και εκπαίδευση διαμεσολαβητών.....	87
4.5.4. Πλεονεκτήματα διαμεσολάβησης.....	87
4.6. Επιτάχυνση της Ποινικής Δίκης.....	88
4.6.1 Ποινική Συνδιαλλαγή- Ποινικός Συμβιβασμός.....	89
4.7 Επιτάχυνση της Διοικητικής Δίκης.....	90
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	93
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	94

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Δ.Σ: Διοικητικό Συμβούλιο

Ε.Ε :Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΚΥΑ: Κρατική Υπουργική Απόφαση

ΟΔΥΕ: Ομοσπονδία Δικαστικών Υπαλλήλων Ελλάδος

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

Π.Δ.: Προεδρικό Διάταγμα

Π.Ν.Π.: Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου

Π.Υ.Σ: Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου

ΣτΕ: Συμβούλιο της Επικρατείας

Υ.Α: Υπουργική Απόφαση

ΦΕΚ: Φύλλο Εφημερίδος της Κυβερνήσεως

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Βασικός στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας ήταν ο εντοπισμός και η καταγραφή των κυριότερων προβλημάτων και δυσλειτουργιών στην απονομή δικαιοσύνης στην Ελλάδα, τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες και οι επιπτώσεις τους στη ζωή όσων εμπλέκονται με το χώρο της δικαιοσύνης, όπως είναι οι δικαστές, οι δικηγόροι, οι δικαστικοί υπάλληλοι και οι πολίτες που προσφεύγουν στη δικαιοσύνη. Στη συνέχεια διαπιστώθηκε ότι η γενεσιουργός αιτία των περισσότερων προβλημάτων στη δικαιοσύνη και ιδίως των δύο κυριότερων (δηλαδή της βραδύτητας στην απονομή δικαιοσύνης και της χειραγώγησης της δικαστικής εξουσίας από την εκτελεστική και τη νομοθετική) είναι η στρεβλή πολιτική και κοινωνική κατάσταση, που δημιούργησε η μεταπολίτευση με το δικομματισμό, την κομματοκρατία, την οικογενειοκρατία, την αναξιοκρατία και όλα τα αρνητικά παρελκόμενα της, που διέψευσαν σε μεγάλο βαθμό τις ελπίδες του ελληνικού λαού για μια πιο ηθική, δημιουργική και λειτουργική Ελλάδα μετά τα σκοτεινά χρόνια της επταετούς δικτατορίας. Η καταγραφή των προβλημάτων και δυσλειτουργιών αποτέλεσε και τον οδηγό για την εύρεση προτάσεων βελτίωσης και ίασης των προβλημάτων, που όμως τις περισσότερες φορές πέφτουν πάλι στους σκοπέλους του δικομματισμού και της κομματοκρατίας και ναυαγούν πριν τελεσφορήσουν.

Λέξεις-κλειδιά: Δικαιοσύνη, δικαστές, δημοκρατία, μεταπολίτευση, κόμματα, αρνησιδικία.

ABSTRACT

"The main objective of this thesis was to identify and record the major problems and malfunctions in the administration of justice in Greece, the last four decades and their impact on the lives of those involved with the justice such as judges, lawyers, court officials and citizens who resort to justice. Then it was found that the root of most problems in justice and in particular the two main (ie, slow justice and manipulation of the judiciary from the executive and legislative) is the perverse political and social situation created by the two-party policy, the party politics, the nepotism, the cronyism and all negative tubing, which refuted largely the largely Greek people's hopes for a more ethical, creative and functional Greece after the seven dark years of dictatorship. Logging of problems and malfunctions was the driver to find suggestions for improvement or cure the problems, but most often fall back to the pitfalls of two-party system and party politics and castaway before any agreement.

Keywords: Justice, judges, democracy, polity, political parties, denial of justice.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία στοχεύει στο να κατονομάσει και να περιγράψει τα κυριότερα προβλήματα που ταλανίζουν την ελληνική δικαιοσύνη εδώ και τέσσερις δεκαετίες, να απαντήσει στο ερώτημα του ποιος είναι υπεύθυνος για την κρίση στην δικαιοσύνη και τέλος να παρουσιάσει διάφορους τρόπους βελτίωσης της υφιστάμενης κατάστασης.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική αναδρομή στην ανάδυση και εξέλιξη των εννοιών δικαίου και δικαιοσύνης από τα βάθη των αιώνων έως σήμερα. Επίσης, παρουσιάζονται οι κυριότερες θεωρίες αλλά και αρχές της δικαιοσύνης. Τέλος, γίνεται μια σύντομη αναφορά στην ελληνική έννομη τάξη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο χαρακτήρα της μεταπολίτευσης δηλαδή στο πολιτικό και κοινωνικό γίνεσθαι από το 1974 και έως σήμερα. Μετά από δύσκολα και σκοτεινά χρόνια που έζησε η Ελλάδα με πολιτική αστάθεια και στρατιωτικές δικτατορίες, με τελευταία αυτήν της επταετίας, εγκαθιδρύθηκε η Δημοκρατία. Στο κεφάλαιο αυτό δεν επισημαίνονται τα θετικά που αυτονόητα προσφέρει η Δημοκρατία αλλά ρίχνει φως στις στρεβλώσεις της μεταπολίτευσης, που διέψευσαν τις ελπίδες ενός ολόκληρου λαού, φτάνοντας στην πλήρη απαξίωση του πολιτικού κόσμου και του μεταπολιτευτικού συστήματος μετά την κρίση του 2010, κρίση οικονομική, ηθική, κοινωνική. Έτσι, γίνεται αναφορά στον δικομματισμό που λειτούργησε σαν ένα είδος άτυπης φεουδαρχίας, στην οικογενειοκρατία που παρέκαμπτε άξιους ανθρώπους για να επιβραβεύσει συγγενείς των κυβερνώντων. Επίσης, σημειώνεται η σταδιακή εξάλειψη των ιδεολογιών, τουλάχιστον για τα δυο κόμματα εξουσίας, και η μετατροπή τους σε πολυσυλλεκτικές ομάδες με μόνο σκοπό την κατάληψη της εξουσίας. Συνακόλουθο αυτού είναι η ύπαρξη κομματοκρατίας στην Ελλάδα και η διάβρωση του κράτους από το κόμμα. Ένα ακόμα αρνητικό σύμπτωμα είναι οι αλλοιώσεις του Συντάγματος αλλά πάντα εις βάρος των πολιτών και πάντα υπέρ των κυβερνώντων. Τέλος, παρουσιάζεται το φαινόμενο των ισχυρών μονοκομματικών κυβερνήσεων όχι για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του λαού αλλά για το γάντζωμα στην εξουσία.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα κυριότερα προβλήματα στην απονομή δικαιοσύνης στην Ελλάδα τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες. Διαιρείται σε δυο μέρη που αναφέρουν τα δυο κυριότερα προβλήματα. Το πρώτο μέρος αναφέρεται στην βραδύτητα στην απονομή δικαιοσύνης και στους λόγους και τις αιτίες που συμβάλλουν

στο πρόβλημα όπως έλλειψη προσωπικού υπαλλήλων, δικαστών, σε ελλείψεις υλικοτεχνικής υποδομής, σε προβλήματα που δημιουργούνται από τοπικές διαφορές και τοπικά συμφέροντα διάφορων περιοχών, στην δικομανία που χαρακτηρίζει τους Έλληνες από τα αρχαία ήδη χρόνια, στην υπερβολική τυπικότητα δικαστηρίων και δικαστών, στην πολυνομία και τον νομοθετικό πληθωρισμό που ταλαιπωρούν τους πολίτες. Το δεύτερο μέρος αναφέρεται στην έλλειψη ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και η χειραγώγηση της από τις άλλες δυο εξουσίες, εκτελεστική και νομοθετική. Παρουσιάζεται το πρόβλημα της παρέμβασης της κυβέρνησης και των κομμάτων στο έργο των δικαστών και τις ποικιλότροπες πιέσεις που δέχονται για μη ανεξάρτητες και δίκαιες αποφάσεις.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο, αναφέρονται τα κυριότερα μέτρα που έχει πάρει η ελληνική κυβέρνηση, για να βοηθήσει στον εξορθολογισμό και επιτάχυνση στην απονομή της δικαιοσύνης, όπως είναι η αλλαγή του τρόπου επιλογής της ηγεσίας της Δικαιοσύνης, ο εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών δικαιοσύνης με την χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας, η εισαγωγή του θεσμού της διαμεσολάβησης και της ποινικής συνδιαλλαγής-συμβιβασμού αλλά γίνεται και μια αναφορά στην Ευρωπαϊκή Διαδικτυακή Πύλη για την Ηλεκτρονική Δικαιοσύνη (European e-Justice portal), ένα ηλεκτρονικό εργαλείο ολοκληρωμένης εξυπηρέτησης που εγκαινίασε πρόσφατα η Ε.Ε.

Η συγγραφή της διπλωματικής αυτής εργασίας αντιμετώπισε εξ αρχής σοβαρούς περιορισμούς λόγω του ότι για το θέμα που πραγματεύεται η εργασία υπάρχουν ελάχιστες αναφορές στην ξένη και κυρίως στην ελληνική βιβλιογραφία, γι' αυτό και έγινε εκτεταμένη χρήση άρθρων επιστημονικού και περιοδικού τύπου καθώς και του διαδικτύου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΟΝ ΔΥΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ.

1.1. Ιστορική περιοδολόγηση.

Τις μεγάλες λεωφόρους προς τ' ανώτερα ιδανικά της Δικαιοσύνης άνοιξαν πρώτοι οι Έλληνες και μετά ο χριστιανισμός. Στον ελληνισμό οφείλεται η επίγνωση ότι η απλή συμμόρφωση προς τους νόμους από το φόβο της τιμωρίας δεν είναι πραγματική Δικαιοσύνη. Ο πολίτης που συμμορφώνεται προς τους νόμους από φόβο μήπως τιμωρηθεί δεν είναι πραγματική Δικαιοσύνη. Ο πολίτης που συμμορφώνεται προς τους νόμους από φόβο μήπως τιμωρηθεί δεν είναι πραγματικά δίκαιος. Πραγματικά δίκαιος είναι εκείνος που άσχετα με το φόβο της τιμωρίας, αγαπά τη Δικαιοσύνη κι αποφεύγει την αδικία.

Απ' τον Όμηρο, τον Ησίοδο κι από τους επτά σοφούς και πέρα, τα έργα των Ελλήνων είναι γεμάτα απ' αυτήν την ενσυνείδητη, όπως διαγράφηκε πιο πάνω, ιδέα της Δικαιοσύνης. Οι Στωικοί θεώρησαν τη Δικαιοσύνη σαν μία από τις τέσσερις αρετές. Οι τρεις άλλες ήταν η φρόνηση, η σωφροσύνη και η ανδρεία. Απ' αυτές οι δύο πρώτες ταυτίστηκαν με τη Δικαιοσύνη, ενώ η ανδρεία ήταν άχρηστη, όταν δεν υπήρχε προς το σκοπό της επικράτησης του δικαίου.

Ο Πλάτωνας θεωρούσε τη Δικαιοσύνη επιστήμη. Ο Αριστοτέλης διαφωνούσε μεν προς το χαρακτηρισμό του Πλάτωνα για τη Δικαιοσύνη, αλλά δημιουργεί νέες, ως προς τη Δικαιοσύνη, αρχές διακρίνοντας την σαν "διορθωτική" όσο αφορά τις σχέσεις ανάμεσα στους ιδιώτες και σαν "διανεμητική" όσο αφορά την κατανομή των αγαθών.

Την ηθική ολοκλήρωση στην έννοια της Δικαιοσύνης, παράλληλα με τα διδάγματα των αρχαίων Ελλήνων, έφερε ο χριστιανισμός που θεωρούσε τους πιστούς του ως "διψώντας την Δικαιοσύνη" και το Σωτήρα ως "βασιλέα της Δικαιοσύνης".¹

Για τους Ρωμαίους, Δίκαιο είναι το σύνολο των υποχρεωτικών κανόνων που θέτει η ανθρώπινη κοινωνία, στα πλαίσια του οργανωμένου κράτους, για να ρυθμίζει όλες τις δημόσιες και ιδιωτικές σχέσεις.

---

¹ Εγκυκλοπαίδεια Δομή, «Δικαιοσύνη», τ.8, Εκδόσεις Δομή Α.Ε, Αθήνα ,2002-2004,σσ.70-71.

Λατινικά ο όρος Δίκαιο αποδίδεται ως *ius*. Διατυπώνεται έτσι η διαφοροποίηση του Δικαίου από την Ηθική, η οποία απευθύνεται στη συνείδηση του ανθρώπου και την κοινωνική του συμπεριφορά, αναφερόμενη σε καθήκοντα που δεν έχουν εξαναγκαστικό χαρακτήρα. Στα αρχαιότερα χρόνια υπήρχε συνάφεια Δικαίου και θρησκευτικών αντιλήψεων, οι οποίες εξαιτίας της μη εφικτής συμπλέξεώς τους με το Δίκαιο, χαρακτηρίζονταν ως *fas*, που αποδίδεται ως όσιο, με την έννοια της συμφωνίας των πράξεων του ανθρώπου με τις επιταγές των θεών. Η διάκριση πλέον του *ius* από την έννοια του *fas* ήταν που δημιούργησε τη διαφοροποίηση Δικαίου και Ηθικής. Παρόλα αυτά το Δίκαιο διατηρεί μια απώτερη συσχέτιση με την Ηθική διαμέσου της Δικαιοσύνης.

Η πρώτη ολοκληρωμένη έκφραση της Δικαιοσύνης ως νομικής έννοιας συναντάται λοιπόν στους Ρωμαίους, οι οποίοι διαμόρφωσαν και τον πρώτο ορισμό που επικρατεί και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, που αποδίδεται στον περίφημο νομοδιδάσκαλο Ουλπιανό και που χρησίμευσε στον Ιουστινιανό σαν βάση της νομοθεσίας του, Δικαιοσύνη είναι « η σταθερή και διηνεκής θέληση στον καθένα χωριστά το «ίδιον» (το προσήκον, το αρμόζον) να απονέμει δίκαιο (*Iustitia est constans et perpetua voluntas ius sum cuique tribuere*), ενώ προσδιορίζει τους ορισμούς του Δικαίου, έτσι ώστε να ζει κανείς « κόσμια», να μη βλάπτει (με την έννοια του ζημιώνει) τον άλλο και στον καθένα να αποδίδει το «ίδιον».

Στις νεότερες και σύγχρονες κοινωνίες η δικαστική λειτουργία διαχωριζόμενη απ' τις δύο άλλες λειτουργίες, τη νομοθετική και την εκτελεστική, ασκείται αποκλειστικά απ' την πολιτεία με τα δικαστήρια και τις συναφείς υπηρεσίες. Όσον αφορά τη λειτουργία του θεσμού αυτού, αυτή καθορίζεται από ιδιαίτερους νόμους, κυρίως όμως απ' το Σύνταγμα.²

1.2. Θεωρίες περι Δικαιοσύνης.

Ο Σταθόπουλος,³ διακρίνει τις έννοιες του δίκαιου (*ius*) και της Δικαιοσύνης (*iustitia*), δίνοντας στην πρώτη το τεχνικό (φορμαλιστικό) νόημα ενός συνόλου

---

²<http://www.livepedia.gr/index.php/%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B7>

³Σταθόπουλος Μ. ,Δικαιοσύνη, Ενόραση και Λόγος, Ομιλία στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (Κομοτηνή, 11.12.2001), αφιερωμένη στη Νομική του Σχολή. *Περιοδικό Δίκη*, Ιανουάριος 2002.

υποχρεωτικών κανόνων που ρυθμίζουν τις κοινωνικές σχέσεις και στη δεύτερη ουσιαστικό περιεχόμενο που το πληρούν αρχές και αξίες, προς τις οποίες υποστηρίζεται ότι πρέπει να κατατείνει το δίκαιο.⁴ Με άλλα λόγια η Δικαιοσύνη, η ιδέα της Δικαιοσύνης, είναι ο ουσιαστικός σκοπός του δικαίου. Η θεμελίωσή της, ο ακριβέστερος προσδιορισμός του νοήματός της και το ποιες είναι οι βασικές αρχές που πηγάζουν απ' αυτήν, προβληματίζουν νομικούς και φιλοσόφους (και όχι μόνο) από την αρχαιότητα ως σήμερα.

Ο ίδιος κατατάσσει τις θεωρίες που ασχολούνται με την Δικαιοσύνη και προσφέρουν κάποια θεμελίωση της σε τέσσερις κατηγορίες. Στις α) διαισθησιαρχικές θεωρίες, β) θεωρίες ιδεολογικά χρωματισμένες (έντονα ή μόνο σε ευρύτατα πλαίσια), γ) ορθολογικές θεωρίες και δ) ωφελμιστικές θεωρίες.

α) Οι διαισθησιαρχικές θεωρίες.

Οι θεωρίες αυτές διδάσκουν ότι σκοπός του δικαίου είναι η πραγμάτωση της «ιδέας της Δικαιοσύνης» ή της «ηθικής» ή της «επιείκειας». Περιορίζονται στο να επικαλούνται αυτές τις ηθικές κατηγορίες τις οποίες συλλαμβάνουν διαισθητικά, χωρίς καμία περαιτέρω λογική επεξήγηση. Γι' αυτό σχετική είναι η συνήθης προσφυγή στο αίσθημα δικαίου (δηλαδή στο τι αισθανόμαστε ως δίκαιο), μια συνηθισμένη διέξοδος, για να δείξουμε τι ανταποκρίνεται στην ιδέα της Δικαιοσύνης.

β) Οι θεωρίες ιδεολογικά χρωματισμένες.

Οι θεωρίες που είναι ιδεολογικά χρωματισμένες αφορούν ιδεαλιστικές ή (στενά) πολιτικές θεωρήσεις της Δικαιοσύνης, οι οποίες δίνουν συγκεκριμένο περιεχόμενο στα αιτήματά της, σύμφωνα με τις κοσμοαντιλήψεις ή πολιτικές θεωρίες των υποστηρικτών τους. Άλλοτε προβάλλουν τις αρχές της ισότητας, της κοινωνικής Δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης, της μη εκμετάλλευσης, της δίκαιης κατανομής, π.χ. ανάλογα με την εργασία ή τη συμβολή ή τις ανάγκες του καθενός (πιο γενικό και περισσότερο αποφορτισμένο ιδεολογικά είναι το κριτήριο «το προσήκον εκάστω αποδιδόναι»⁵ ή «*sum cuique tribuere*»⁶). Και άλλοτε δίνουν έμφαση στις ελευθερίες του ατόμου και

---

⁴ Βλ. επίσης Νάκος Π. Γ. , *Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού Δικαίου*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991, σ.194.

⁵ Πλάτωνος, Πολιτεία, 332c, που το αποδίδει, πιθανολογώντας, στον ποιητή Σιμωνίδη.

⁶ 3 Η φράση «*sum cuique*» είναι κοινή φράση στο ρωμαϊκό δίκαιο και αποδίδεται επίσης και στον διάσημο ρωμαίο νομοδιδάσκαλο Ουλπιανό, ο οποίος όρισε τους θεμελιώδεις κανόνες της Δικαιοσύνης, όπως: *honeste vivere, alterum non laedere, sum cuique tribuere* (να ζεις έντιμα, να μην βλάπτεις

στη μεγαλύτερη δυνατή κατοχύρωσή τους. Εδώ, μεταξύ άλλων, αντιπαρατίθενται σοσιαλιστικές και φιλελεύθερες ιδεολογίες. Συχνά πάντως οι θεωρητικοί του δικαίου, νηφαλιότεροι από τους πολιτικούς, επικαλούνται αξίες και από τις δύο ιδεολογίες, είτε με διαφοροποίηση ως προς την ένταση, έτσι ώστε το βάρος να πέφτει στη μία, είτε με εξισορροπητική διάθεση.

Στις ιδεαλιστικές ανήκουν και οι ηθικολογικές, καθώς και οι ειδικότερα θρησκευτικής έμπνευσης ιδεολογίες, π.χ. οι θεωρίες φυσικού δικαίου που αποδίδουν στο δίκαιο θεία προέλευση. Όσο πιο έντονος είναι ο υποκειμενισμός των αντιλήψεων αυτών περί Δικαιοσύνης, τόσο περισσότερο διαισθητική είναι η θεμελίωσή τους. Σε ακραίες περιπτώσεις θεμελιώνονται σε μια ιδεολογική έκσταση, πέρα από κάθε αίσθηση και λογική.

γ) Ορθολογικές θεωρίες.

Ο υποκειμενικός, σε μεγάλο βαθμό, χαρακτήρας των ιδεαλιστικών θεωριών και μάλιστα ο άλογος ή ανορθολογικός χαρακτήρας πολλών διαισθητικών προσεγγίσεων του προβλήματος και ακόμη περισσότερο των μυστικιστικών θεωριών, των οποίων σύνθημα είναι ο ανορθολογισμός, προκάλεσε αντιδράσεις. Ενσάρκωση των αντιδράσεων αυτών είναι η προσπάθεια ορθολογικής θεμελίωσης της Δικαιοσύνης. Οι ορθολογιστικές θεωρίες που είναι-θέλουν να είναι- και ορθολογικές διδάσκουν ότι ο έλλογος άνθρωπος μπορεί με χρήση του λόγου να διακρίνει μεταξύ δικαίου και αδίκου.

Στην ιστορία του ανθρώπινου πνεύματος δύο ήταν οι μεγάλοι σταθμοί, όπου ο λόγος αφυπνίσθηκε και αντιπαρατέθηκε στον μύθο, στο δόγμα και στον μυστικισμό, αμφισβητώντας τις άλογα υιοθετούμενες αλήθειές τους: Στην Αρχαία Ελλάδα, την εποχή των σοφιστών και των άλλων μεγάλων φιλοσόφων και στη νεότερη Ευρώπη, την εποχή του Διαφωτισμού. Ο αρχαίος και ο νεότερος διαφωτισμός είχαν τον αντίκτυπό τους και στο πρόβλημα της Δικαιοσύνης.

κανέναν και να δίνεις στον καθένα ότι του ανήκει, *Digesta* 1.1.10). Ο ορισμός που έδωσε ο Ουλπιανός για την Δικαιοσύνη και που χρησίμευσε στον Ιουστινιανό σαν βάση της νομοθεσίας του είναι ο εξής : "Δικαιοσύνη είναι η σταθερά και διηνεκής θέλησις του αποδίδειν εκάστω το προσήκον ". Βλ. επίσης Νάκος Π. Γ., *Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού Δικαίου*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991, σ.194.

Στην Αρχαία Ελλάδα τον δρόμο για μια ορθολογική προσέγγιση του προβλήματος άνοιξαν οι σοφιστές. Αυτοί που δεν δίσταζαν μερικές φορές να αμφισβητήσουν καθιερωμένες στην εποχή τους απόψεις και δόγματα, ακόμη και τη σχεδόν αυτονόητη για την εποχή εκείνη διάκριση σε ελεύθερους και δούλους ή τη διάκριση σε Έλληνες και βάρβαρους ή ακόμη και την ύπαρξη των θεών, προσπαθούσαν συχνά να δώσουν ορθολογικές απαντήσεις στο τι είναι δίκαιο και τι άδικο, επικαλούμενοι κυρίως τους νόμους της φύσης. Ο Αντιφών δίδασκε ότι Δικαιοσύνη δεν είναι μόνο να τηρούμε τους νόμους της Πολιτείας, αλλά και να τηρούμε, εκεί μάλιστα που δεν υπάρχουν μάρτυρες, τους νόμους της φύσης που στηρίζονται στην αναγκαιότητα και την αλήθεια. Ο δε Πρωταγόρας υποστήριξε έκτοτε την, σήμερα κρατούσα στο ποινικό δίκαιο, αρχή της (γενικής και ειδικής) πρόληψης, θεωρώντας ότι η ποινή έχει τον ορθολογικό σκοπό να αποτρέψει μελλοντικά αδικήματα.

Σ' αντίθεση με τους σοφιστές, που κατά βάση επικεντρώνονταν σε κριτική, ο Πλάτων ανέπτυξε, πρώτος αυτός, ένα πλήρες σύστημα φιλοσοφίας του δικαίου με θέσεις για τη δίκαιη οργάνωση της κοινωνίας σε πολιτεία και εξηγεί με τον λόγο και την έλλογη φύση του ανθρώπου την ιδέα του αγαθού ως αιτία της ορθής και δίκαιης συμπεριφοράς στην ιδιωτική ή στη δημόσια ζωή, έχοντας πάντως μια μεταφυσική-δαισθητική αφετηρία για την αρχική άμεση σύλληψή της. Στο έργο του "Πολιτεία", ζητούμενο της έρευνας του, είναι η Δικαιοσύνη. Γράφει χαρακτηριστικά: ««...αν δοκιμάζαμε να ανιχνεύσουμε την Δικαιοσύνη πρώτα σε κάποιο μεγαλύτερο πράγμα, ανάμεσα σ' αυτά που την κατέχουν, θα μας ήταν έπειτα ευκολότερο να δούμε ποια είναι η φύση της μέσα σε ένα άτομο. Και σκεφθήκαμε ότι ένα τέτοιο πράγμα είναι η πόλη... ».⁷ Αρχίζει λοιπόν την αναζήτηση της Δικαιοσύνης μέσα στην ιδανική πολιτεία. Η συλλογιστική μέθοδος που ακολουθεί είναι η εξής: Η πολιτεία αυτή είναι απολύτως καλή. Αυτό σημαίνει ότι έχει το πλήρωμα και των τεσσάρων αρετών. Δηλαδή ότι χαρακτηρίζεται από σοφία, ανδρεία, σωφροσύνη και Δικαιοσύνη.⁸ Σοφία, είναι η γνώση του τί είναι καλό και ωφέλιμο για την πόλη. Ανδρεία, ορίζεται από τον Πλάτωνα ως η ορθή πεποίθηση σχετικά με τα φοβερά πράγματα, η οποία δεν παρεμποδίζεται από τα πάθη. Σωφροσύνη, είναι η χαλιναγώγηση των απολαύσεων και των επιθυμιών, το να υπερβαίνει κάποιος τον εαυτό του. Δικαιοσύνη στην πόλη υπάρχει, όταν κανείς δεν

---

⁷ Σκουτερόπουλος Ν. Μ., *Πλάτων, Πολιτεία*, (εισαγ. σημείωμα – μτφρ. – ερμ.σημειώματα), Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2002, σ. 303.

⁸ Pappas N., *Πολιτεία του Πλάτωνα. Ένας οδηγός ανάγνωσης*, μτφρ. Δ. Παπαγιαννάκος, επιστ. Επιμ. Ι Πατσιώτη, Εκδόσεις Οκτώ, Αθήνα, 2006, σ. 83.

οικειοποιείται κάτι που ανήκει σε άλλους και ο καθένας πράττει το καθήκον του όσο καλύτερα γίνεται.⁹

Η ιδεώδης πολιτεία του αποτελείται από τρεις κοινωνικές ομάδες: τους κυβερνήτες, τους φύλακες και τους παραγωγούς. Εφόσον η πολιτεία είναι εξ' ορισμού ιδανική, θα πρέπει οι τρεις αυτές ομάδες να λειτουργούν αρμονικά επιτελώντας η κάθε μια το έργο που της αρμόζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Οι κυβερνήτες, αφού έχουν την ευθύνη να λαμβάνουν τις ορθές αποφάσεις, πρέπει να χαρακτηρίζονται από την αρετή της σοφίας. Οι φύλακες οφείλουν να υπερασπίζονται την πολιτεία με θάρρος και ανδρεία. Οι παραγωγοί πρέπει να διακατέχονται από την αρετή της σωφροσύνης. Η τελευταία αυτή αρετή δεν είναι όμως αποκλειστικό χαρακτηριστικό των παραγωγών. Πρέπει να την διαθέτουν και οι άλλες κοινωνικές τάξεις. Τελικώς, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι όταν η κάθε τάξη έχει την δική της αρετή, τότε στην πολιτεία υπάρχει Δικαιοσύνη.¹⁰

Συνεχίζει την πραγμάτευση του θέματος επεκτείνοντας τα συμπεράσματά του από την πόλη στον άνθρωπο. Ο Πλάτων διακρίνει τρία μέρη στην ψυχή του ανθρώπου, κατ' αναλογία προς την πολιτεία. Το λογιστικόν, το επιθυμητικόν και το θυμοειδές.¹¹ Το λογιστικόν είναι το μέρος της ψυχής που ελκύεται από την γνώση και γενικώς την διανοητική ευχαρίστηση. Το θυμοειδές επιδιώκει την απόκτηση και προστασία της τιμής του ανθρώπου. Το επιθυμητικόν κλίνει προς τις σωματικές ηδονές και την απόκτηση πλούτου.¹² Το λογιστικόν αντιστοιχεί στην τάξη των κυβερνητών της πολιτείας. Το θυμοειδές στην κοινωνική ομάδα των φυλάκων. Το επιθυμητικόν στην κατηγορία των παραγωγών.

Η αρετή του λογιστικού είναι η σοφία. Σοφός είναι αυτός που το λογιστικόν του γνωρίζει τι είναι ηθικά καλό και τι όχι σε κάθε περίπτωση. Το θυμοειδές έχει ως αρετή την ανδρεία. Ανδρείος είναι αυτός του οποίου η ένταση του ζήλου του καθοδηγείται από το σοφό λογιστικόν του. Το επιθυμητικόν χαρακτηρίζεται από την αρετή της σωφροσύνης. Σώφρων είναι αυτός που οι επιθυμίες του προσανατολίζονται εκεί που επιτρέπει το σοφό λογιστικόν του. Δίκαιος είναι κάποιος όταν και τα τρία μέρη της

---

⁹ Bormann K., *Πλάτων*, μτφρ. Ι. Γ. Καλογεράκος, Εκδόσεις Ινστιτούτου του Βιβλίου –Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2006,σ. 210.

¹⁰ Δήμας Π., Η φιλοσοφία του Πλάτωνα, στο Βισβιδάκη Σ., κ.ά., *Η Ελληνική Φιλοσοφία από την Αρχαιότητα έως τον 20ό Αιώνα*, Εκδόσεις ΕΑΠ, Πάτρα, 2000,σ.154.

¹¹ Πολιτεία του Πλάτωνα. Ένας οδηγός ανάγνωσης, οπ.αν.παρ.σ.83.

¹² Η φιλοσοφία του Πλάτωνα, οπ.αν.παρ.σ.155.

ψυχής έχουν την δική τους αρετή και άρα βρίσκονται σε ισορροπία.¹³ Λέγει ο Πλάτων χαρακτηριστικά: «Επομένως και ο δίκαιος άνθρωπος δεν θα διαφέρει σε τίποτα, ως προς τούτη την ποιότητα της Δικαιοσύνης, από την δίκαιη πόλη αλλά θα είναι όμοιος με αυτήν».¹⁴

Έπειτα από την ανάλυση που προηγήθηκε, ο Πλάτων καταλήγει στον ακόλουθο ορισμό της Δικαιοσύνης σε αντιδιαστολή προς την αδικία: «Επομένως, είπα το να παράγεις Δικαιοσύνη σημαίνει να ορίζεις κατά τρόπο σύμφωνο με την φυσική τάξη (κατά φύσιν) ποιες θα είναι οι αμοιβαίες σχέσεις εξουσίας των διαφορετικών μερών της ψυχής, ενώ το να παράγεις αδικία σημαίνει αμοιβαίες σχέσεις εξουσίας των μερών της ψυχής οι οποίες αντιστρατεύονται την φύση (παρά φύσιν)».¹⁵

Δίκαιη, λοιπόν, είναι η ψυχή στην οποία κυβερνά το λογιστικόν με την συμφωνία του θυμοειδούς και την υποταγή του επιθυμητικού. Στην κοινωνική της διάσταση, η Δικαιοσύνη χαρακτηρίζεται από τις ανάλογες «κατα φύσιν» σχέσεις εξουσίας των κοινωνικών ομάδων. Δικαιοσύνη επικρατεί στην πολιτεία στην οποία κυβερνούν οι φιλόσοφοι κυβερνήτες, με την υποστήριξη των φυλάκων και την συγκατάθεση των παραγωγών.¹⁶ Δικαιοσύνη έχει η ψυχή του ανθρώπου στην οποία ηγεμονεύει το λογιστικόν. Αυτό είναι αποτέλεσμα μιας επίπονης διανοητικής εργασίας και προσπάθειας, για να είναι κανείς δίκαιος πρέπει είναι φιλόσοφος.¹⁷

Η Δικαιοσύνη, ύπαρξη δηλαδή των κατα φύσιν σχέσεων εξουσίας μεταξύ των μερών της ψυχής και των κοινωνικών ομάδων της πολιτείας, δημιουργεί αρμονία, ομόνοια και συμφωνία, ιδιότητες που χαρακτηρίζουν την ευδαιμονία τόσο σε κοινωνικό όσο και σε ατομικό επίπεδο.¹⁸ Διότι είναι η υγεία της ψυχής (και της πόλεως), ενώ απεναντίας η αδικία είναι αρρώστια και των δύο. Η ευδαιμονία, δηλαδή η ευτυχία, είναι πολύ μεγαλύτερη όταν προέρχεται από την εξασφάλιση της αρετής της Δικαιοσύνης, παρά από οποιοδήποτε άλλο αγαθό.

Ο Αριστοτέλης με λιγότερο διαισθητική θεώρηση και με αναφορά όχι στον κόσμο των ιδεών, όπως ο Πλάτων, αλλά στον κόσμο της «ύλης», της πραγματικότητας, αντλεί εμπειρικά από αυτόν τον κόσμο τις ηθικές αξίες (και ανάμεσά τους πρωτίστως τη Δικαιοσύνη), ηθικές αξίες που τις ονομάζει «αρετές», για την απόκτηση των οποίων

---

¹³ Βλ. στο ίδιο, σ.152.

¹⁴ Πλάτων, Πολιτεία, οπ.αν.παρ. σ.303.

¹⁵ Βλ. στο ίδιο, σ. 333.

¹⁶ Vegetti M., *Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Τραυλός, Αθήνα, 2000, σ. 172.

¹⁷ Annas J., *Εισαγωγή στη Πολιτεία του Πλάτωνα*, μτφρ. Χρυσούλα Γραμμένου, επιμ. Χ. Ζαφειρόπουλος – Π. Μπουρλάκης, Εκδόσεις Καλέντης, Αθήνα, 2006, σ. 216.

¹⁸ Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας, οπ.αν.παρ., σ. 172.

υποστηρίζει ότι χρειάζεται μεν και φυσική προδιάθεση, αλλά ενισχυόμενη με λογικά επιχειρήματα και με τη διδασκαλία. Κρίσιμη δε, διδάσκει, είναι η άσκηση των αρετών που πρέπει να την κατοχυρώνουμε με νόμους και κυρώσεις. Ειδικά τη Δικαιοσύνη ο Αριστοτέλης τη χαρακτηρίζει ως «αλλότριον αγαθόν», εξαιρώντας έτσι τον φιλάλληλο και κοινωνικό χαρακτήρα της και επεξηγώντας ότι η Δικαιοσύνη υπάρχει για τους άλλους: «Προς έτερον εστίν· άλλω γαρ τα συμφέροντα πράττει ή άρχοντι ή κοινωνώ». Μετά από πολλούς αιώνες ο Δάντης, ακολουθώντας τον Σταγειρίτη, ονόμασε τη Δικαιοσύνη «virtus ad alterum» («αρετή προς έτερον», δηλαδή για το συμφέρον των άλλων).

Στην ίδια κατά βάση γραμμή σύνδεσης της ύλης με τον λόγο κινείται και η στωική φιλοσοφία, σύμφωνα με την οποία ο λόγος είναι που προσδιορίζει την ύλη και της δίνει αρμονία. Και το δίκαιο, διδάσκουν οι Στωικοί, είναι έκφραση του λόγου, ο οποίος διέπει τον κόσμο και τον άνθρωπο και ορίζει τι πρέπει να γίνεται και τι να μη γίνεται. Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι η εκλογίκευση των ηθικών αξιών και της Δικαιοσύνης είναι το γενικό πνεύμα της αρχαίας ελληνικής ηθικής φιλοσοφίας.

Στον δεύτερο Διαφωτισμό, αυτόν των νεότερων χρόνων, αναφαίνεται και πάλι η προσπάθεια ορθολογικής θεμελίωσης του δικαίου. Γιατί, το ορθολογικό ιδεώδες του Διαφωτισμού έχει, φυσικά, επιπτώσεις και στις αντιλήψεις για τη Δικαιοσύνη. Το φυσικό δίκαιο ανεξαρτητοποιείται από τη θεολογία. Πηγή του δεν θεωρείται πια η θεία βούληση (όπως στο φυσικό δίκαιο του Μεσαίωνα), αλλά ο ορθός λόγος. Το φυσικό δίκαιο του 17ου και του 18ου αιώνα γίνεται έλλογο δίκαιο (Vernunftrecht). Ο αρχαίος μάλιστα «λόγος» γίνεται τώρα αυστηρή λογική και η εκλογίκευση φθάνει έτσι στην αποθέωσή της. Για τον Hugo Grotius ο άνθρωπος έχει και έναντι του Θεού ελεύθερη έλλογη φύση, ενώ ο Thomasius συνδέει τη διδασκαλία του φυσικού δικαίου με την ελευθερία του έλλογου ανθρώπου.

Ο Kant αρνείται τη συναγωγή ηθικών κανόνων από εμπειρικά δεδομένα, όπως υποστηρίζουν ορισμένοι εκπρόσωποι της Σχολής του φυσικού (έλλογου) δικαίου. Θεωρεί τον άνθρωπο ως φύσει ελεύθερο και ισότιμο έλλογο όν. Η αυτονομία των πολιτών συμπίπτει με την ελεύθερη θέληση των ηθικών ανθρώπων και η ηθική του φυσικού δικαίου, συνεχίζει να δημιουργεί τον πυρήνα του θετικού δικαίου, το οποίο παραμένει υποδεέστερο του φυσικού δικαίου.¹⁹ Κατά τον Kant το ηθικό υπόβαθρο του δικαίου είναι η ελευθερία του ατόμου. Καταλήγει επίσης στο συμπέρασμα, πως

---

¹⁹ Deffem M., *Habermas, modernity, and law*, Sage Publications, 1996, σ.137.

υπάρχουν ηθικοί νόμοι που τους περιέγραψε ως κατηγορική προσταγή, και που συνιστούν ηθικές εντολές στις οποίες οφείλει να υπακούει κάθε άτομο, άσχετα από τις ειδικές συνθήκες που αντιμετωπίζει. Το άτομο πρέπει να θέλει να υπακούει στον ηθικό νόμο, χωρίς εξαίρεση. Το ορθό είναι ορθό και πρέπει να τηρηθεί κάτω από τις πλέον αντίξοες συνθήκες. «Το δίκαιο πρέπει να εφαρμοσθεί και ας πέσουν οι ουρανοί».²⁰ Η κατηγορική προσταγή είναι η ανάγκη να συμμορφώνεται κανείς με την καθαρή καθολικότητα του νόμου.²¹

Εισάγεται, έτσι, από τον Kant ως κρίσιμο το έλλογο κριτήριο της δυνατότητας γενίκευσης (γενικευσιμότητας) για τη διαπίστωση των ύπατων ηθικών αξιών, από τις οποίες συνάγονται έλλογα οι ειδικότερες δικαιοτικές αρχές και οι λοιποί κανόνες.

Ο Mill διαφωνεί με την αρχή της κατηγορικής προσταγής δηλ. να ενεργείς κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ο κανόνας με βάση τον οποίο ενεργείς να μπορεί να γίνει νόμος για όλα τα έλλογα όντα, και λέει ότι όταν ο Kant αρχίζει να συνάγει από αυτή την αρχή, οποιοδήποτε από τα καθήκοντα που εμπίπτουν στην ηθική, ο τελευταίος αποτυγχάνει σχεδόν παταγωδώς να δείξει ότι θα μπορούσε να υπάρξει οποιαδήποτε αντίθεση, οποιαδήποτε λογική αδυνατότητα, στην υιοθέτηση από όλα τα έλλογα όντα των πιο εξωφρενικά ανήθικων τρόπων συμπεριφοράς.²²

Ακραιφνέστερα ορθολογικές είναι οι θεωρίες του συμβολαίου και οι θεωρίες της καθαρά διαδικαστικής Δικαιοσύνης. Οι πρώτες θεμελιώνουν τη Δικαιοσύνη στη συναίνεση και την αποδοχή των βασικών αρχών της από τα μέλη της κοινωνίας, όχι κατ' ανάγκη με την αυστηρή έννοια του «κοινωνικού συμβολαίου» του Rousseau, αλλά και με το κριτήριο του τι θα έπρεπε να δεχθεί ένας έλλογος μέσος άνθρωπος. Στην πιο χαλαρή θεώρηση της ιδέας του συμβολαίου αρκεί να λαμβάνεται υπόψη η σκοπιά όλων των μελών της κοινωνίας για τη νομιμοποίηση των βασικών αρχών που θα διέπουν τη συμβίωσή τους.

Η αναφορά στη συλλογική αναγνώριση των αρχών της Δικαιοσύνης εκ μέρους των μελών της κοινωνίας είναι αναφορά στην κοινή λογική και επιβεβαιώνει ότι οι σχετικές θεωρίες στηρίζονται στον έλλογο χαρακτήρα του δικαίου. Η ανάγκη να μπορεί να γίνεται ένας κανόνας αποδεκτός από όλους, με άλλα λόγια η δεκτικότητα συναίνεσης, απαλλάσσει το δίκαιο από μεταφυσικούς, κοσμοθεωρητικούς και

---

²⁰ Σαχακιάν Γ., *Ιστορία της Φιλοσοφίας*, τ. Α', μτφρ. Χρ. Μαλεβίτση, Εκδόσεις Παρμενίδης, Αθήνα, 1979, σσ. 309-310.

²¹ Kenny, A. (επιμ.), *Ιστορία της Δυτικής Φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 2006, σσ. 263-264.

²² Mill S. J., *Utilitarianism*, κεφ. I, § 4, Fontana Press, 1986, σ. 254.

ιδεαλιστικούς προβληματισμούς που διχάζουν τους ανθρώπους. Για να πετύχουν αυτή τη δεκτικότητα ορισμένων βασικών αρχών στην κοινωνία και συνεπώς την ορθολογική τους θεμελίωση, οι ορθολογικές θεωρίες καθιστούν τις αρχές αυτές όσο γίνεται πιο αφηρημένες. Τις αποψιλώνουν από περιεχόμενο, που θα μπορούσε να αμφισβητηθεί από ορισμένες πλευρές. Συχνά το τίμημα για να πετύχουμε τη γενική αποδοχή είναι να καταστήσουμε τις αρχές φτωχές περιεχομένου, σε σημείο που δυσχερώς πληροφορούν για τη συγκεκριμένη δέουσα συμπεριφορά.

Προς αυτή την κατεύθυνση κινούνται οι διαδικαστικές θεωρίες. Κύριοι εκπρόσωποί τους στη σύγχρονη εποχή είναι ο Αμερικανός John Rawls και ο Γερμανός Jurgen Habermas. Παρά τις διαφορές τους έχουν ως κοινό σημείο ότι δίνουν έμφαση σε μια διαδικασία που θα εξασφάλιζε εξυπαρχής την ορθολογική δεκτικότητα των αρχών και κανόνων του δικαίου, χωρίς κανένα επηρεασμό στην αφετηρία από οποιαδήποτε κοσμοθεωρητική ή ιδεολογική δοξασία.

Έτσι, ο Rawls θεωρεί ότι εξασφαλίζει την ουδετερότητα απέναντι στους υποκειμενισμούς αυτούς, εντοπίζοντας την κοινής αποδοχής έννοια της Δικαιοσύνης σε δύο μόνο θεμελιώδεις αρχές (που βασίζονται σε μια διαισθητική βεβαιότητα): α) στην αρχή των ίσων βασικών ελευθεριών για όλους.²³ Κάθε πρόσωπο πρέπει να έχει ίσο δικαίωμα στο πιο εκτενές συνολικό σύστημα ίσων βασικών ελευθεριών που είναι συμβατό με ένα παρόμοιο σύστημα ελευθερίας για όλους.²⁴ και β) στην αρχή της ανοχής της κοινωνικής ανισότητας μόνο στο μέτρο που εφαρμόζεται προς όφελος των φτωχότερων μελών της κοινωνίας.²⁵ Κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες πρέπει να διαρρυθμίζονται με τέτοιο τρόπο, ώστε και οι δύο να αποβαίνουν προς το μεγαλύτερο όφελος των λιγότερο ευνοημένων και να συνδέονται με αξιώματα και θέσεις ανοικτές σε όλους, υπό συνθήκες ακριβοδίκαιης ισότητας ευκαιριών.²⁶ Η Δικαιοσύνη για να είναι Δικαιοσύνη πρέπει να λειτουργεί υπέρ των πιο αδυνάτων, πάντα μέσα στα πλαίσια της επιείκειας.²⁷

---

²³ Ρωλς Τ., *Θεωρία της Δικαιοσύνης*, (A Theory of Justice), (ελλ. μετάφρ.: Φ. Βασιλογιάννης, Β. Βουτσάκης, Φ. Παιονίδης, Κ. Παπαγεωργίου, Ν. Στυλιανίδης, Α. Τάκης), Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2001, σ.355.

²⁴ Kymlicka W., *Η πολιτική Φιλοσοφία της εποχής μας*, Εισαγωγή-Μετάφραση Γ. Μολύβας, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2005,σ. 145.

²⁵ Heywood A., *Πολιτικές Ιδεολογίες. Μια εισαγωγή*, Μετάφραση Γ. Μολύβας, Γ Ψιλόπουλος, Ε.Α.Π., Πάτρα, 2002,σ. 54.

²⁶ Η πολιτική Φιλοσοφία της εποχής μας ,οπ.αν.παρ.σ. 145.

²⁷ Μαρκέτος Σ, *Εισαγωγή στη μελέτη των πολιτικών ιδεολογιών*, Εγχειρίδιο μελέτης, ΕΑΠ, 2000,σ.67.

Οι αρχές αυτές, υποστηρίζει ο Rawls, θα γίνονταν δεκτές από όλους που θα βρίσκονταν σε μια υποθετική πρωταρχική κατάσταση, πίσω από ένα πέπλο άγνοιας, όπου δεν θα γνώριζαν τη θέση που θα πάρουν αργότερα στην κοινωνία ούτε την τύχη τους στη διανομή φυσικών χαρισμάτων και ικανοτήτων και, έτσι, θα βρίσκονταν σε κατάσταση πλήρους ισότητας μεταξύ τους και μακριά από οποιαδήποτε επιρροή.²⁸ Στη συνέχεια υπάρχει η ακριβοδίκαιη διαδικασία, βάσει της οποίας σταδιακά θα δίνεται ουσιαστικό περιεχόμενο στο δίκαιο με την παραγωγή των κανόνων που θα διέπουν την κοινωνική συμβίωση, πρώτα του Συντάγματος, ύστερα, βάσει των διαδικαστικών κανόνων που το Σύνταγμα θα προβλέπει, των νόμων κ.ο.κ.²⁹

Για τον Rawls, που είναι φιλόσοφος, η Δικαιοσύνη αποτελεί *φυσικό δικαίωμα*, το οποίο είναι αναπαλλοτρίωτο και δεν μπορεί να υποχωρήσει μπροστά στην κοινωνική ευημερία. Γι' αυτό και η κοινωνική Δικαιοσύνη πρέπει να αποτελεί τον πρωταρχικό στόχο των θεσμών. Η Δικαιοσύνη είναι επιθυμητή από μόνη της, για ηθικούς λόγους, αλλά επίσης επειδή οι κοινωνικοί θεσμοί επιβιώνουν μόνον όταν θεωρούνται δίκαιοι.³⁰

Ο Habermas θέτει στην αφετηρία ακόμη λιγότερο ουσιαστικό περιεχόμενο. Εκεί τοποθετεί απλώς «ελεύθερους και ίσους» πολίτες που μετέχουν σε μια διαδικασία συνεχούς διαλόγου για τον καθορισμό των κανόνων συμβίωσής τους (διαλόγου υπό συνθήκες ιδεώδους επικοινωνίας, άρα ελεύθερου, με κατοχυρωμένες τις ελευθερίες της έκφρασης, του τύπου κλπ). Αποδεκτό γίνεται ό,τι προκύπτει από τη διαδικασία αυτή. Από την αφετηρία αποβάλλεται κάθε ιδεολογία, δόγμα, μεταφυσική και οποιαδήποτε θεμελιώδης αρχή (όπως οι θεμελιώδεις αρχές του Rawls που είναι ουσιαστικές). Σε μια πλουραλιστική σημερινή κοινωνία κρίνει ο Habermas ότι πρέπει να θεωρηθεί αναγκαία αυτή η μετα-μεταφυσική αντίληψη. Φοβάται τον πατερναλισμό των ιδεολογιών. Γι' αυτό απογυμνώνει από ουσία το δικαϊκό πρότυπό του, που συνίσταται σε μια Δικαιοσύνη ως δημοκρατική διαδικασία, στην οποία μετέχουν ισότιμα όλοι.

δ) Οι ωφελμιστικές θεωρίες.

Με ορθολογικό υπόβαθρο αλλά ειδικής κατεύθυνσης οι ωφελμιστικές θεωρίες τάσσουν ως σκοπό του δικαίου την επίτευξη του μεγαλύτερου δυνατού οφέλους στην κοινωνία και μάλιστα, όταν πρόκειται για ακραίες ωφελμιστικές θεωρίες, του

²⁸ Θεωρία της Δικαιοσύνης, οπ.αν.παρ., σ.37.

²⁹ Βλ. στο ίδιο, σ.38.

³⁰ Καραμεσίνη Μ., πανεπιστημιακές σημειώσεις για το μάθημα «Οικονομικές Θεωρίες της κοινωνικής πολιτικής» Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, 2006, σσ.13-14.

αθροιστικά μεγαλύτερου συνόλου ικανοποίησης των συμφερόντων των μελών της κοινωνίας, ανεξάρτητα από τις μεταξύ τους ανισότητες. Η πιο ορθή λύση, κατά τις θεωρίες αυτές, είναι εκείνη που διευκολύνει την παραγωγή των περισσότερων αγαθών (αρχή της μεγιστοποίησης). Ο ωφελιμιστικός στοχασμός, σε διάφορες παραλλαγές, χαρακτηρίζει κυρίως τον αγγλοσαξονικό τρόπο σκέψης (D. Hume, Adam Smith, J. Bentham, J. S. Mill κ.ά.).

Εκτός από τις παραπάνω θεωρίες, υπάρχουν και οι λεγόμενες θετικιστικές θεωρίες οι οποίες απλώς προσπαθούν να λύσουν το πρόβλημα του τι ισχύει σε μια κοινωνία ως δίκαιο και γιατί και όχι το ποια είναι η θεμελίωση και ποιο το περιεχόμενο της Δικαιοσύνης. Οι θετικιστικές θεωρίες έχουν ως κοινό γνώρισμα τη θέση ότι η Δικαιοσύνη ως ιδέα και ως ηθικό αίτημα, ακόμη και αν μπορεί να συλληφθεί, πάντως δεν επηρεάζει και δεν πρέπει να επηρεάζει το δίκαιο ως κοινωνικό φαινόμενο. Διακρίνονται στις εξής κατηγορίες: α) βουλευσιαρχικός θετικισμός, β) νομικός ιστορισμός, γ) νομικός ρεαλισμός και δ) αγνωστικιστικές θεωρίες.

α) Βουλευσιαρχικός θετικισμός.

Πρόκειται για ένα πρώτο ρεύμα νομικού θετικισμού που υποστηρίζει ότι το δίκαιο υπάρχει και ισχύει, επειδή το θέσπισε η νομοθετική βούληση, επειδή έτσι αποφάσισε ο νομοθέτης. Ως μόνη θεμελίωση του δικαίου θεωρείται η αυθεντία του νομοθέτη. Χαρακτηριστική είναι η ωμή έκφραση του *Thomas Hobbes* στον *Λεβιάθαν*, «*auctoritas non veritas facit legem*» (η εξουσία και όχι η αλήθεια δημιουργεί τον νόμο), έκφραση που συνοδεύεται από το σχόλιο ότι, όταν ο άρχοντας παίρνει μια απόφαση, δίνει τέλος στην πανσπερμία γνωμών, όπως ο Μ. Αλέξανδρος έλυσε το πρόβλημα του γόρδιου δεσμού κόβοντάς τον με μια σπαθιά. Ας θυμηθούμε και τη ρήση του σοφιστή *Θρασύμαχου*, ότι «το δίκαιον ουκ άλλο τι ή το του κρείττονος συμφέρον». ³¹ Βασική θέση του βουλευσιαρχικού θετικισμού είναι η ελευθερία του νομοθέτη να προσδίδει οποιοδήποτε περιεχόμενο στους κανόνες δικαίου («*sic volo sic iubeo; stat pro ratione voluntas*»). Θα ήταν, βέβαια, σφάλμα να ταυτίσει κανείς τον θετικισμό με αυταρχική νοοτροπία. Στις δημοκρατικές κοινωνίες η νομοθετική βούληση είναι, πρέπει κατά τα Συντάγματά τους να είναι, η λαϊκή βούληση.

---

³¹ Όπως μας την παραδίδει ο *Πλάτων*, στην *Πολιτεία*, 338c, 343c.

Στον αιώνα που μόλις έληξε ο πιο ακραιφνής θετικιστής ήταν ο Kelsen. Η θεωρία του, που την ονομάζει «καθαρή θεωρία του δικαίου» («Reine Rechtslehre»), καθαρή από κάθε κοινωνιολογικό, ηθικό ή πολιτικοοικονομικό ή κοσμοθεωρητικό περιεχόμενο και απαλλαγμένη από κάθε ιδεολογία, δεν ασχολείται με το περιεχόμενο των κανόνων δικαίου. Αυτό δεν την ενδιαφέρει. Κατά τον Kelsen, ηθικές αξίες και ιδίως η Δικαιοσύνη συνιστούν, «ιδεολογία» ανεπίδεκτη γνωστικής σύλληψης και επιβεβαίωσης. Ο Kelsen θέλει να «αποκαθάρει» τον νομικό θετικισμό από την ιδέα της Δικαιοσύνης, στην οποία άλλοι θετικιστές μερικές φορές αναφέρονται τουλάχιστον ως στόχο του θετικού δικαίου. Σε αρμονία με την πιο ακραιφνή εκδοχή του βουλησιαρχικού θετικισμού, υποστηρίζει ότι οι κανόνες μπορεί να έχουν απεριόριστα οποιοδήποτε περιεχόμενο τους δώσει η νομοθετική εξουσία. Στην έννοια και την ουσία του δικαίου δεν ανήκει κανένα ειδικότερο περιεχόμενο. Ακόμη και ο ύπατος κατά Kelsen κανόνας, ο «θεμελιώδης κανόνας» (Grundnorm), από τον οποίο παράγονται άμεσα ή έμμεσα όλοι οι άλλοι κανόνες, δεν έχει άλλο περιεχόμενο παρά τη νομιμοποίηση της πρωτογενούς νομοθετικής εξουσίας και την εξουσιοδότησή της να θεσπίσει τους πρώτους γενικούς κανόνες, π.χ. το Σύνταγμα. Ο Kelsen δεν θεωρεί τον κανόνα αυτό ως ορθολογικά θεσπιζόμενο, αλλά ως προϋποτιθέμενο «σαν κανόνα φυσικού δικαίου». Τον αποψιλώνει μεν όσο μπορεί από ουσιαστικό περιεχόμενο, αλλά ένα minimum το διατηρεί. Πρέπει, λέει αυτός ο αφετηριακός κανόνας, να τεθούν οι πρώτοι ουσιαστικοί κανόνες (π.χ. συνταγματικής ισχύος) σε μια κοινωνία, άρα πρέπει η κοινωνία να έχει κανόνες, να έχει τάξη, π.χ. για λόγους ειρήνης, ασφάλειας, σταθερότητας. Αυτό το δέον έχει ένα ελάχιστο ουσιαστικό περιεχόμενο, μια αξιολόγηση, που δεν προκύπτει από λογική αναγκαιότητα. Απορρίπτει, έτσι, ο θεμελιώδης κανόνας τη, λογικά επίσης δυνατή, αναρχική ιδεολογία του τύπου της κοινωνίας χωρίς κανόνες και εξουσία και, άρα, χωρίς καταστολή και εξαναγκασμό.

β) Νομικός ιστορισμός.

Σε αντίθεση με τον φορμαλιστικό θετικισμό, άλλες θετικιστικές θεωρίες δίνουν ουσιαστικό περιεχόμενο στις αντιλήψεις τους περί δικαίου. Για τον νομικό ιστορισμό, όπως κυρίως εκπροσωπείται από την «Ιστορική Σχολή του Δικαίου» (Savigny), η θεμελίωση του δικαίου βρίσκεται όχι στην απόλυτη βούληση του νομοθέτη, αλλά στο «πνεύμα του λαού» (Volksgeist) μιας εποχής και μιας κοινωνίας, στην κοινή περί δικαίου πεποίθηση, όπως αυτή ιστορικά διαμορφώνεται με άμεση διαίσθηση και

θεώρηση των κοινωνικών σχέσεων και θεσμών και όχι με αφηρημένες λογικές μεθόδους.

γ) Νομικός ρεαλισμός.

Σύμφωνα με αυτή την θεώρηση, η λειτουργία του δικαίου συνίσταται στο να παρακολουθεί τα κοινωνικά δεδομένα και να ανταποκρίνεται σ' αυτά. Για τις κοινωνιολογικές αυτές θεωρίες το προέχον είναι η κοινωνική λειτουργία του δικαίου. Υποστηρίζοντας τη διαμόρφωση του δικαίου με την επαγωγική μέθοδο, στη βάση της παρατήρησης των κοινωνικών φαινομένων, οι θεωρίες αυτές είναι κατ' αρχήν ιδεολογικά ουδέτερες. Χώρος για ηθικές αρχές στη δικαιοπαραγωγική διαδικασία δεν μένει. Συγγενείς είναι οι αντιλήψεις, οι οποίες θεμελιώνουν το δίκαιο στην αποδοχή του από τους κοινωνικούς θεσμούς, που δεν είναι μόνο ο νομοθέτης (κατά τις καθαρά βουλευσιαρχικές απόψεις) αλλά και άλλοι φορείς -συνήθως οργανωμένοι- με κοινωνική ισχύ.

δ) Αγνωστικιστικές θεωρίες.

Οι αγνωστικιστικές θεωρίες, δεν αρνούνται την ύπαρξη ηθικών αξιών Δικαιοσύνης, αλλά υποστηρίζουν ότι δεν τις γνωρίζουν ούτε μπορούν να τις διαγνώσουν και, συνεπώς, προσχωρούν στον θετικισμό. Πολλές από τις θετικιστικές θεωρήσεις του δικαίου είχαν και έχουν την έντονη επίδραση του λεγόμενου ηθικού «σχετικισμού», ο οποίος συνήθως θεωρεί αδύνατη ή στερημένη κάθε βεβαιότητας τη γνωστική προσέγγιση των ηθικών ζητημάτων.

1.3. Οι αρχές της Δικαιοσύνης.

Σύμφωνα με τον Σταθόπουλο για τον προσδιορισμό της έννοιας και των αρχών της Δικαιοσύνης, χρησιμοποιούνται δυο διαγνωστικά μέσα, η διαίσθηση (ενόραση) και ο λόγος. Στην ενορασιοκρατική αντίληψη της Δικαιοσύνης, τουλάχιστον στην αμιγή της μορφή, η Δικαιοσύνη δεν επιδέχεται ορθολογική θεώρηση ούτε έχει ανάγκη να προσφύγει σ' αυτήν.

Στην ενόραση αντιπαρατίθεται η ικανότητα της διάνοιας να συλλαμβάνει γνώση χωρίς αμεσότητα και αυθορμητισμό, αλλά με τον έμμεσο, διαλογικό χαρακτήρα της λογικής σκέψης, με χρήση δηλαδή του λόγου ως μέσου για να πείσουμε όχι μόνο τον εαυτό μας, αλλά και τους άλλους. Εδώ αναδεικνύεται η διάνοια, την οποία η

μεταφυσική ενόραση υποβαθμίζει ή αγνοεί. Η έννοια της Δικαιοσύνης, με την εφαρμογή σ' αυτήν της παραπάνω διανοητικής διαδικασίας, εκλογικεύεται. Γίνεται, συνεπώς, προσπάθεια έλλογης θεμελίωσης της Δικαιοσύνης και των αρχών της, έτσι ώστε να μπορεί να εκτοπισθεί πλήρως ή σχεδόν πλήρως η προσφυγή στη διαίσθηση.

Στη σύγκριση αυτών των δύο εργαλείων πρόσληψης των αρχών της Δικαιοσύνης, ο Σταθόπουλος ξεκινάει από ένα κριτήριο ισχυρό για τον λόγο. Πρόκειται για τη δυνατότητα επίτευξης της μεγαλύτερης δυνατής συναίνεσης στην κοινωνία, αν είναι δυνατόν μάλιστα συναίνεσης όλων των μελών της. Το κριτήριο αυτό είναι κρίσιμο, γιατί η γενική συναίνεση και αποδοχή διευκολύνει την ομαλή λειτουργία της κοινωνίας. Αρχές Δικαιοσύνης που έχουν μερική μόνο αποδοχή, επιβαλλόμενες αποτελούν εστία συγκρούσεων, ρήξεων, αναταραχής. Με βάση την παραδοχή αυτή, ο λόγος πράγματι υπερέχει της ενόρασης. Ο λόγος έχει το μεγάλο πλεονέκτημα ότι είναι κοινός σε όλους, ανεξάρτητα από τον βαθμό στον οποίο ο καθένας τον καλλιεργεί ή τον εφαρμόζει. Γι' αυτό μπορεί να ενώνει, ενώ η άλογη πίστη συχνά χωρίζει, όπως άλλωστε δείχνει η ιστορία, αλλά και η σημερινή εποχή. Επίσης, η γνώση που αποκτάται έλλογα είναι ευκολότερα μεταδόσιμη και συνεπώς έχει μεγαλύτερη πειστικότητα από ό, τι η εννοιακή γνώση. Αρχές που έχουν την ορθολογική θεμελίωση της γενικευσιμότητας, δηλαδή της ικανότητας να τύχουν γενικής συναίνεσης, μπορούν να αξιώσουν καθολική ισχύ.

Κατά τον Σταθόπουλο, ο κίνδυνος από την εννοιακή γνώση οφείλεται στον υποκειμενισμό της. Η διαίσθησή μας κατά κανόνα δεν αρκεί για να πείσουμε τους άλλους, που δεν έχουν ίδια διαίσθηση. Οι διαισθητικές ιδέες διαμορφώνονται συχνά από τις προσωπικές εμπειρίες, από την κοινωνική θέση και τις λοιπές συνθήκες της ζωής μας και τη διαγραφόμενη απ' αυτές τύχη μας στη ζωή, καθώς και από ιδεολογικές απόψεις και πεποιθήσεις που δεν είναι κοινές ούτε καν αποδεικτικά ελέγξιμες από τους τρίτους. Ο υποκειμενισμός γεννά συχνά δογματισμό και αυτός με τη σειρά του γεννά τον φανατισμό.

Στη διαμάχη μεταξύ εννοιακής και ορθολογικής θεώρησης, ο Σταθόπουλος δεν παίρνει θέση υπέρ της μιας ή υπέρ της άλλης. Στην αφετηρία, όπου βρίσκεται η ιδέα της Δικαιοσύνης, συναντιούνται ενόραση και ορθολογισμός. Οι πρωταρχικές αρχές είναι γενικής αποδοχής από έλλογα άτομα που θέλουν να είναι ελεύθερα, αλλά και που σέβονται την ίδια ελευθερία των άλλων, άρα που αναγνωρίζουν την ισοτιμία των άλλων. Υπό αυτές τις συνθήκες υπάρχει επομένως η συλλογική δεκτικότητα, που δηλώνει την ορθολογική διάσταση των αρχών αυτών. Τα ίδια έλλογα άτομα όμως τις

αποδέχονται άμεσα, αυθόρμητα, συνειδησιακά, άρα ενορατικά, γιατί οι αρχές αυτές περιέχουν πρόδηλες ηθικές αλήθειες. Το πρόδηλο περιορίζει ή και εκτοπίζει τον υποκειμενισμό, που διαφορετικά θα ήταν η αδυναμία των διαισθητικών ιδεών. Επειδή δε οι αλήθειες αυτές είναι πρόδηλες, έχουν συγχρόνως και τον χαρακτήρα της ορθολογικής γενικής δεκτικότητας. Το πρόδηλο είναι και πασίδηλο. Γι' αυτό συμπίπτει με τη γενική δεκτικότητα.

Συνεπώς, ενόραση και λόγος δεν αλληλοαποκλείονται. Αντίθετα, συμπίπτουν στην ίδια αλήθεια, στο ίδιο ηθικό αξίωμα, άρα αλληλοσυμπληρώνονται. Η γενική δεκτικότητα από έλλογα και ελεύθερα άτομα που σέβονται την ελευθερία και των άλλων ενισχύει και επιβεβαιώνει την ατομική ενόραση. Αλλά και η ενορατική γνώση, ενισχύει και συνειδησιακά επιβεβαιώνει την ορθολογικά επεξεργασμένη σύλληψη ή τη δυσασπόμεκτη καθολική αποδοχή. Οι ορθολογιστές που περιφρονούν την ενορατική γνώση δεν αδικούν μόνο την τελευταία, αλλά υπερεκτιμούν και τον ορθολογισμό τους.

Οι αρχές της ελευθερίας και της ισότητας, έκφραση του σεβασμού προς την αξία του ανθρώπου, προκύπτουν άμεσα από την περί δικαίου συνείδησή μας ως πρόδηλες αλήθειες. Και αυτές διαπιστώνει ο λόγος (κάθε έλλογο άτομο) ως γενικεύσιμες αρχικές προϋποθέσεις, πάνω στις οποίες πρέπει να οικοδομηθεί μια κοινωνία. Η επισήμανση των δύο αυτών ύπατων αρχών είναι πια σήμερα κοινός τόπος. Αυτό ακριβώς δείχνει το πρόδηλο και το γενικεύσιμο που τις χαρακτηρίζει. Αυτές, άλλωστε, είναι οι αρχές τις οποίες προτάσσει, ως έμφυτες στον άνθρωπο, η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (της 10.12.1948), κατά το άρθρο 1 της οποίας «όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα». Είναι ενδιαφέρον να τονισθεί ότι το ίδιο άρθρο θεωρεί τους ανθρώπους προικισμένους με λογική και με συνείδηση, κάνοντας έτσι κατά κάποιο τρόπο αναφορά στην ορθολογική αφενός και στην ενορατική αφετέρου ικανότητά τους.

Αυτές οι αρχές της ελευθερίας και της ισότητας, που δείχνουν την αναγνώριση και τον σεβασμό στην αξία του ανθρώπου, έχουν τα χαρακτηριστικά του προδήλου και της γενικευσιμότητας, πριν από την εξειδίκευσή τους σε επιμέρους κανόνες. Η εξειδίκευση μπορεί να δημιουργεί διχογνωμίες. Αυτές τις αρχές, στην ουσία, θεωρεί θεμελιώδεις για την πρωταρχική του θέση ο Rawls . Επίσης και ο Habermas, του οποίου η διαδικαστική θεωρία είναι αμιγέστερη από αυτή του Rawls, στηρίζει τη θεωρία του στον διάλογο μεταξύ ελεύθερων και ίσων πολιτών. Το πρόδηλο, αντίθετα, δεν το έχουν π.χ. η ύπαρξη θεού ή η αθανασία της ψυχής ή διάφορες αρχές που θεωρούνται ύπατες από ορισμένες ιδεαλιστικές θεωρίες. Για αυτόν τον λόγο, ο

Σταθόπουλος θεωρεί ότι οι κοσμοθεωρητικά ή ιδεολογικά χρωματισμένες θεωρίες αστοχούν ως θεωρίες της Δικαιοσύνης. Οι θεωρίες αυτές δεν μπορούν να έχουν καθολική πειστικότητα. Είναι ελεύθερος ο καθένας να τις ακολουθεί, αλλά όχι ως αιτήματα της Δικαιοσύνης. Τέλος, ο ίδιος υποστηρίζει ότι πρέπει να απορριφθούν και οι ωφελμιστικές θεωρίες γιατί αποδέχονται τις διακρίσεις μεταξύ προσώπων, αδιαφορώντας για τη μεταξύ τους ισότητα ή ανισότητα.

1.4. Ελληνική έννομη τάξη.

Στη σημερινή ελληνική έννομη τάξη οι ύπατοι κανόνες δικαίου περιέχονται, όπως στις περισσότερες σύγχρονες πολιτείες, στο Σύνταγμά μας. Σ' αυτό έχει ενσωματωθεί, ως θετικό πια δίκαιο, η ιδέα της Δικαιοσύνης υπό τη μορφή της δημοκρατικής αρχής, όπως αυτή εκφράζεται κατά βάση στις μη αναθεωρήσιμες, άρα με αναλλοίωτα διαχρονική ισχύ εξοπλισμένες, διατάξεις του. Αυτές είναι ελάχιστες και αφορούν κατά βάση α) την αξία του ανθρώπου, β) τις βασικότερες ελευθερίες του, γ) την ισότητα και δ) τη λαϊκή κυριαρχία, έκφραση και αυτή κοινωνίας ελεύθερων και ίσων πολιτών. Είναι ακριβώς οι αρχές που αποτελούν την πεμπτούσια της Δικαιοσύνης και έχουν θεωρητικά προδικαική αξία. Αρκεί λοιπόν, αντί για την απευθείας αναφορά στις αρχές της Δικαιοσύνης, η αναφορά στο θεσπισμένο Σύνταγμα, προς το οποίο πρέπει να προσαρμόζονται όλοι οι άλλοι, τυπικά υποδεέστεροι, κανόνες δικαίου.

Η ιδέα και οι αρχές της Δικαιοσύνης έχουν γίνει λοιπόν στην Ελλάδα αναλλοίωτα θετικό δίκαιο και καθιστούν σήμερα την κριτική κατά του θετικισμού κριτική χωρίς αντικείμενο. Η Δικαιοσύνη ενυπάρχει πια στο θετικό δίκαιο. Ο θετικιστής μπορεί να είναι και οραματιστής της ιδέας της Δικαιοσύνης. Προσφυγή σήμερα σε υπερθετικό δίκαιο είναι είτε περιττή είτε, αν το τελευταίο αλλοιώνει το θετικό δίκαιο, επικίνδυνη. Γιατί θα μπορούσε να οδηγήσει σε υποκειμενικές απόψεις που ενδεχομένως θα νόθευαν τις ενσωματωμένες στο θετικό δίκαιο αρχές της Δικαιοσύνης.

Οι αρχές της Δικαιοσύνης είναι θετικό δίκαιο συνταγματικής ισχύος. Είναι, επίσης, κατοχυρωμένες και σε διεθνή κείμενα που ισχύουν στην Ελλάδα. Άρα δεσμεύουν τον νομοθέτη κατά τη θέσπιση των ειδικότερων κανόνων δικαίου και τον δικαστή κατά την εφαρμογή των νόμων. Η αποκατάσταση των αρχών σε περίπτωση παρέκκλισης απ' αυτές του κοινού νομοθέτη ή άλλων οργάνων της Πολιτείας θα γίνει

με προσφυγή στο Σύνταγμα και το διεθνές δίκαιο και όχι σε δήθεν υπερκείμενους αυτών κανόνες. Ο τρόπος ελέγχου της τήρησης των αρχών της Δικαιοσύνης από τον νομοθέτη, αλλά και από τον δικαστή, αποτελεί το πρακτικά μείζον θέμα της Δικαιοσύνης.³²

---

³² Δικαιοσύνη, Ενόραση και Λόγος, οπ.αν.παρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ: Η ΔΙΑΨΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΔΟΚΙΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ.

2.1. Εισαγωγή.

Φτάνοντας στην τελευταία εικοσιπενταετία του 20^{ου} αιώνα, η Ελλάδα είχε ήδη βιώσει δυο βαλκανικούς πολέμους, μια μεγάλη εθνική καταστροφή (την εκρίζωση του ελληνισμού από εθνικές εστίες χιλιετιών στην Μικρά Ασία και τον πόντο), δυο παγκόσμιους πολέμους, εμφύλιο, δικτατορίες. Μετά λοιπόν από μια τόσο πολυτάραχη πορεία, η πτώση του στρατιωτικού καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου και η εγκαθίδρυση της δημοκρατίας το 1974 δημιούργησαν ελπίδες και προσδοκίες στον ελληνικό λαό για την αρχή μιας νέας πορείας του ελληνικού κράτους. Και οι προσδοκίες του ελληνικού λαού ήταν ίδιες με τις προσδοκίες του λαού κάθε πολιτισμένου δυτικού κράτους: ειρήνη, ασφάλεια, τάξη, οικονομική ανάπτυξη και ευημερία, πρόοδο, κοινωνική συνοχή, δημοκρατία, αξιοκρατία, διαφάνεια.

Φτάνοντας στην μεγάλη οικονομική και κοινωνική κρίση που ξέσπασε το 2010 και με την υπαγωγή της Ελλάδας υπό καθεστώς οικονομικής (και ίσως όχι μόνο) επιτήρησης και την αποδοχή ενός μνημονίου με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Ένωση, αν γυρίσει ο Έλληνας το βλέμμα του πίσω θα καταλάβει και θα δει πως διαψεύστηκαν οι προσδοκίες του και πώς έφτασε σε αυτή την δεινή θέση.

2.2. Δικομματισμός εν είδι φεουδαρχίας.

Βλέποντας τον τρόπο λειτουργίας των δυο κομμάτων που κυβερνούν τα τελευταία 35 χρόνια και τις πρακτικές που χρησιμοποίησαν στην διαχείριση της εξουσίας τους, διαπιστώνεται με έκπληξη η ύπαρξη ομοιοτήτων της μεταπολιτευτικής ελληνικής δημοκρατίας με την φεουδαρχία. Τα δυο κόμματα που κυβέρνησαν μοιάζουν με φέουδα που στη ουσία μεταβιβάζονται “ κληρονομικά”. Ο αρχηγός ως φεουδάρχης είναι απόλυτος μονάρχης.³³ Μοιράζει τα πόστα εξουσίας κατά την ανεξέλεγκτη βούληση του σε συγγενείς, φίλους και “ κομματικούς βαρώνους” που τους κρατά υπό έλεγχο με παροχές.³⁴ Λείπει η έννοια ότι μια θέση ευθύνης αναλαμβάνεται από άτομα

³³ Γιανναράς Χ., *Κατά κεφαλήν καλλιέργεια*, Εκδόσεις Ιανός, Θεσσαλονίκη ,2010,σ.15.

³⁴ *Κατά κεφαλήν καλλιέργεια*, οπ.αν.παρ.σ.102.

καταρτισμένα, έμπειρα, με γνώσεις και ικανά να παράγουν έργο. Υπουργοί, νομάρχες, δήμαρχοι, πρόεδροι οργανισμών γίνονται οι βαρώνοι του κόμματος, οι συγγενείς και οι φίλοι. Άνθρωποι χωρίς γνώσεις αναλαμβάνουν τα ηνία του Υπουργείου Γεωργίας χωρίς να έχουν επισκεφθεί αγρό στην ζωή τους και αμέσως μετά αναλαμβάνουν τις τύχες του Υπουργείου Ναυτιλίας και μετά για αλλαγή και την ευθύνη του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης. Ούτε γνώσεις, σπουδές, εμπειρία, τριβή με το θέμα ευθύνης τους παρά μόνο ιδιαίτερα καλές σχέσεις με τον Αρχηγό του κόμματος και πρωθυπουργό της χώρας.

Έτσι η εξουσία νέμεται ανάμεσα σε δυο “φεουδαρχικές φατρίες” που ανταγωνίζονται και εναλλάσσονται στην εξουσία με έπαθλο την κατοχή και νομή του κράτους. Η διαχείριση του κράτους, η λύση των προβλημάτων και η βελτίωση της ποιότητας ζωής των Ελλήνων πολιτών είναι πάρεργο ενώ η κύρια άσκηση της εξουσίας γίνεται για να αποκτή προνόμια και υλικά οφέλη η κυβερνώσα φατρία, ο αρχηγός και οι βαρώνοι της.³⁵ Τα κόμματα λοιπόν αντί να αποτελούν θεσμούς μεσολάβησης μεταξύ των πολιτών και του κράτους, μετατράπηκαν σε αυτό-αναφερόμενους μηχανισμούς που ενδιαφέρονται αποκλειστικά για την αναπαραγωγή τους και προσπαθούν να επεκτείνουν την επιρροή τους σε όλους τους τομείς της κοινωνίας, όπως η Δημόσια Διοίκηση, η Δικαιοσύνη, η Παιδεία, η Εθνική Άμυνα κ.λ.π.³⁶

2.3. Οικογενειοκρατία.

Το πολιτικό μας σύστημα μπορεί να αυτοχαρακτηρίζεται ως δημοκρατικό (άρθρο 1 του Συντάγματος), όμως η οικογενειοκρατία στην πολιτική είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός. Πρωθυπουργοί, υπουργοί, αρχηγοί κόμματος, αξιωματούχοι είναι πρώτου ως τρίτου βαθμού εξ αίματος συγγενείς πρώην πρωθυπουργών. Η κληρονομική διαδοχή χρησιμοποιείται ως πολιτική μέθοδος ανάδειξης του αρχηγού της κυβέρνησης,³⁷ τις περισσότερες φορές όχι δια της ευθείας οδού αλλά δια της τεθλασμένης. Έτσι ο πρεσβύτερος αρχηγός δεν μεταβιβάζει άμεσα την εξουσία στον συγγενή του αλλά τον εισάγει στην πολιτική σε ένα αρχικά χαμηλό επίπεδο όπως π.χ βουλευτής, δήμαρχος, υπουργός. Όταν ωριμάσει ο χρόνος, η γοητεία της δυναστικής ιδέας στα στελέχη του κόμματος και στους ψηφοφόρους ωθεί τον νεώτερο συγγενή στην ηγεσία μέσω εκλογής και όχι σαν απευθείας ανάθεση. Έτσι ο Γεώργιος

³⁵ Βλ.στο ίδιο, σ.171.

³⁶ Κοντιάδης Ξ.& Ανθόπουλος Χ.(επιμ.) *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*; Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα ,2008,σ.17.

³⁷ *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*;, οπ.αν.παρ. σ.97-99.

Παπανδρέου ανέλαβε την εξουσία στο ΠΑΣΟΚ μετά την παρένθεση Σημίτη, ως γιος του Ανδρέα και ο Κώστας Καραμανλής ως ανιψιός του Κωνσταντίνου. Έτσι ο Γεώργιος Ράλλης ανέλαβε πρωθυπουργός ως εγγονός του Ιωάννη , πρωθυπουργού 1943-1944. Η δυναστική ιδέα στα μέλη των κομμάτων και στους ψηφοφόρους θεωρείται ως θεμιτό κριτήριο πολιτικής ηγεσίας.

Στη φεουδαρχική μορφή της εξουσίας σήμερα στην Ελλάδα, ο αρχηγός σκοπό του έχει την στερέωση της εξουσίας του, αδιαφορώντας για τις ανάγκες του λαού και του κράτους.³⁸ Για να εξασφαλίσει την ηρεμία του δίνει εξουσίες σε βαρώνους του κόμματος, ώστε να μην τον παρενοχλούν. Και σημαντικότερη βοήθεια υλική και κάθε είδους προσφέρει στους ιδιοκτήτες των ΜΜΕ, ώστε αυτά να μην τον πολεμούν αλλά αντίθετα να τον υποστηρίζουν και να βελτιώνουν την εικόνα του.

2.4. Σταδιακή εξάλειψη των ιδεολογικών διαφορών.

Αυτό το είδος φεουδαρχικής διακυβέρνησης ευνοεί και η σταδιακή εξάλειψη των ιδεολογικών διαφορών των κομμάτων εξουσίας στην Ελλάδα. Η πολυμορφία και η περιπλοκότητα των κοινωνικών αναγκών και συμφερόντων σε μια σύγχρονη ελληνική μεταβιομηχανική κοινωνία που κινείται πια και μέσα σε περιβάλλον παγκοσμιοποίησης, έχει δυσκολέψει τα κόμματα εξουσίας στο να έχουν πλέον μια διακριτή ιδεολογική φυσιογνωμία και ένα καθαρό ιδεολογικό πρόγραμμα που να απευθύνεται και να δίνει απαντήσεις στο πλήθος των σύγχρονων κοινωνικών συμφερόντων και απαιτήσεων. Έτσι το κάθε κόμμα, ανεξάρτητα από τον αυτοπροσδιορισμό του ως “ αριστερό” ή “ δεξιό” στον όλο και πιο θαμπό άξονα αριστεράς- δεξιάς, έχει μετατραπεί σε δεξαμενή διευρυμένων και με χαλαρή συνοχή πολιτικών –ιδεολογικών και πολιτισμικών ιδεών και ρευμάτων.³⁹ Υπάρχει πια ασάφεια στις διαφορές των δυο κομμάτων εξουσίας. Δεν διακρίνονται καθαρά οι διαφορές στις ιδεολογικές ταυτότητες τόσο των κομμάτων όσο και των ψηφοφόρων τους. Οι εκφράσεις “αριστερός-δεξιός” και οι αντίστοιχες πολιτικές τους έχουν χάσει την πρότερη καθαρότητα τους. Από κόμματα καθαρής ιδεολογικής και πολιτικής έκφρασης έχουν μετατραπεί σε χαλαρά πολυσυλλεκτικά μορφώματα.

Με την αποδυνάμωση της ταξικής και ιδεολογικής φιλοσοφίας παρουσιάζεται μια σύγκλιση ιδεολογιών και ενισχύεται η τάση, τα κόμματα εξουσίας να γίνουν

³⁸ Τσάτσος Δ., *Ελληνική Πολιτεία 1974-1997*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2006,σ.225.

³⁹ Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος;, οπ.αν.παρ. σ.104.

αποϊδεολογικοποιημένες οργανώσεις που επιδιώκουν να προσεγγίσουν τις πιο ετερόκλητες εκλογικές πελατείες. Τα πολυσυλλεκτικά κόμματα λειτουργούν ως ομάδες συμφερόντων και άντλησης πολυποίκιλης εκλογικής πελατείας.⁴⁰ Το φαινόμενο της αποϊδεολογικοποίησης των κομμάτων, συνοδεύεται και από το φαινόμενο ιδιωτικοποίησης του πολίτη, δηλαδή την αδιαφορία του για ιδεολογίες, πολιτικές ιδέες, κοινωνικούς και ταξικούς αγώνες και την προσήλωση του στην εξυπηρέτηση αποκλειστικά ιδιοτελών και εγωιστικών συμφερόντων.⁴¹

Τα ΜΜΕ και τα συμφέροντα των ιδιοκτητών τους ευνοούν την αποπολιτικοποίηση και αποϊδεολογικοποίηση των κομμάτων και την προσωποποίηση της εξουσίας, δίνοντας έτσι προτεραιότητα στις δυναστικές σχέσεις και την προτεραιότητα των “πολιτικών κληρονόμων” έναντι των νέων πολιτικών χωρίς σχέσεις με πολιτικά “τζάκια”. Η κυριαρχία των πολιτικών δυναστειών, αποτελεί ένδειξη καθυστέρησης της χώρας σε ότι αφορά την πολιτική της ανάπτυξη σε σχέση με τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη.⁴²

2.5. Κομματοκρατία.

Η βαθμιαία μετατροπή των κομμάτων εξουσίας από πολιτικούς οργανισμούς έκφρασης πολιτικών θέσεων, πολιτικών προτάσεων και αντιπροσώπευσης συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων σε αποπολιτικοποιημένες, επαγγελματικές ομάδες κυνηγιού της εξουσίας για τους αρχηγούς της δυναστείας, τους βοηθούς βαρώνους τους και τα επαγγελματικά στελέχη των κομμάτων, δημιουργεί συνθήκες ευνοϊκές για την ανάπτυξη της “κομματοκρατίας”.

Το πρόβλημα της “κομματοκρατίας”, δημιουργείται από την απόκτηση ή διεκδίκηση εκ μέρους των πολιτικών κομμάτων μεγαλύτερου μεριδίου εξουσίας από αυτό που φυσιολογικά και λειτουργικά τους ανήκει στο πλαίσιο του δημοκρατικού συνταγματικού κράτους.⁴³

Σύμφωνα με τον Τσάτσο, το πρόβλημα της “κομματοκρατίας” είναι « η οριοθέτηση της συχνά υπερβολικής ισχύος του πολιτικού κόμματος και η προστασία της δημοκρατίας από ένα κομματικό γιγαντισμό». ⁴⁴ Ο δε Κασσιμάτης αναφέρει ότι « τα

---

⁴⁰ Βλ. στο ίδιο, σ.15.

⁴¹ Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος;, οπ.αν.παρ. σ.21.

⁴² Βλ.στο ίδιο, σ. 22.

⁴³ Βλ.στο ίδιο, σ.114.

⁴⁴ Τσάτσος Δ., *Η μεγάλη παρακμή*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2006, σ.202.

*κόμματα επιδιώκουν την υποκατάσταση των πελατειακών οργάνων στη λήψη αποφάσεων, προαποφασίζοντας για αυτά στα κομματικά κέντρα».*⁴⁵

Χαρακτηριστική περίπτωση υποκατάστασης των συνταγματικών οργάνων από τα πολιτικά κόμματα ήταν η σύντομη θητεία των κυβερνήσεων Τζανετάκη (Ιούλιος – Οκτώβριος 1989) με την συγκυβέρνηση Νέας Δημοκρατίας και ενιαίου Συνασπισμού, καθώς και οικουμενική κυβέρνηση Ζολώτα (Νοέμβριος-Απρίλιος 1990), στην οποία μετείχε επιπλέον και το ΠΑΣΟΚ. Στις κυβερνήσεις αυτές, το Υπουργικό Συμβούλιο είχε ουσιαστικά υποκατασταθεί από τους αρχηγούς των κομμάτων, οι οποίοι δεν ήταν καν μέλη της κυβέρνησης. Το ότι αυτές οι δυο κυβερνήσεις ήταν περιορισμένης ευθύνης και αρμοδιοτήτων, δεν οφείλεται στην πολυκομματική σύνθεση τους αλλά στο ότι στην Ελλάδα πρυτανεύει η λογική του δικομματισμού και η λογική των ισχυρών μονοκομματικών κυβερνήσεων με τον Πρωθυπουργό απόλυτο κυρίαρχο στην επιβολή των αποφάσεων του. Στην Ελλάδα, οι κυβερνήσεις συνασπισμού αποτελούν φαινόμενο έκτακτο, προσωρινό και μεταβατικό προς μια ισχυρή, μονοκομματική κυβέρνηση.⁴⁶

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του φαινομένου της “κομματοκρατίας”, είναι η σύγχυση ρόλων ανάμεσα στα πολιτικά κόμματα και τα συνταγματικά όργανα. Υπουργοί, Γενικοί Γραμματείς, Διοικητές Δημόσιων οργανισμών, Δήμαρχοι κ.λ.π., ενώ οφείλουν να φροντίζουν για το συνολικό καλό, για την ευημερία όλου του λαού, για την επίλυση προβλημάτων των πολιτών ανεξαρτήτως πολιτικής τοποθέτησης, στην πράξη υποστηρίζουν, φροντίζουν και ευνοούν τα μέλη και τους φίλους του κυβερνώντος κόμματος.

Το ίδιο ισχύει και στην σχέση μεταξύ κυβέρνησης και Δημόσιας Διοίκησης, η οποία οφείλει να είναι ουδέτερη και αμερόληπτη, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τα ιδιαίτερα πολιτικά συμφέροντα του κυβερνώντος κόμματος. Η πραγματική κατάσταση όμως είναι διαφορετική. Το εκάστοτε κυβερνών κόμμα, μετά τη νίκη του στις εκλογές, ξεκινά να τοποθετεί χιλιάδες στελέχη του σε θέσεις μετακλητών υπαλλήλων στη Δημόσια Διοίκηση και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα ή διοικητών και μελών διοικητικών συμβουλίων δημοσίων οργανισμών και επιχειρήσεων, δημιουργώντας μια παράλληλη «υποκυβερνητική πολιτική ηγεσία» που λειτουργεί σαν κράτος εν κράτει.⁴⁷

---

⁴⁵ Κασσιμάτης Γ., Δημοκρατία και πολιτικά κόμματα, Μελέτες 1, 1975-1995, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996, σσ. 252-253.

⁴⁶ Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος;, οπ.αν.παρ. σ.116.

⁴⁷ Βλ. στο ίδιο, σ.131.

Χαρακτηριστικό λοιπόν της “κομματοκρατίας”, είναι η επιδίωξη της κατάληψης της εξουσίας όχι για το καλό των πολιτών και του κράτους, όχι για την πρόοδο και ευημερία της κοινωνίας αλλά η κατάληψη της εξουσίας για την ίδια την εξουσία και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών του κόμματος καθώς και όσων το στήριξαν. Και αν αυτό σε κάποιους μπορεί να φανεί μη- κακό, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι σύμφωνα με το Ελληνικό Σύνταγμα (άρθρο 1παρ.3) βασική προϋπόθεση της λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος είναι να μετουσιώνεται η κυβερνητική και νομοθετική λειτουργία σε έργο « υπέρ του λαού», δηλαδή υπέρ του γενικού εθνικού και κοινωνικού συμφέροντος και όχι του συμφέροντος μιας μερίδας μελών ή υποστηρικτών του πρώτου κόμματος.⁴⁸

Στην πράξη όμως με την κομματοκρατία, το κόμμα που παίρνει την εξουσία, καταλαμβάνει και τη δημόσια διοίκηση και αξιοποιεί τον διοικητικό μηχανισμό για πελατειακούς σκοπούς. Το κόμμα και οι υπουργοί ελέγχουν τις προσλήψεις στις δημόσιες θέσεις, τις διαδικασίες προαγωγής των δημοσίων υπαλλήλων και δημοσίων λειτουργών, όπως οι Δικαστές συγκεκριμένα στον χώρο της Δικαιοσύνης ή οι δικαστικοί υπάλληλοι σε διοικητικές θέσεις. Ελέγχουν τους πολιτικούς διορισμούς μετακλητών υπαλλήλων σε θέσεις της δημόσιας διοίκησης. Ευνοούν επιχειρηματίες προσκείμενους στο κυβερνών κόμμα.

Τέλος, ένα χαρακτηριστικό του κομματοκρατικού φαινομένου είναι η επιβολή της κομματοκρατίας από το ίδιο το κόμμα στον εαυτό του ή στην κοινοβουλευτική του ομάδα με «μια εσωτερική κομματοκρατία». Έτσι παρουσιάζεται έλλειψη ενδοκομματικής δημοκρατίας και παύει ο βουλευτής να είναι ελεύθερος, να αποφασίζει σύμφωνα με την συνείδηση του ή σύμφωνα με αυτό που ο ίδιος θεωρεί σωστό για τον ίδιο και τους πολίτες που εκπροσωπεί και χειραγωγείται από την εντολή του κόμματος, από την ενιαία γραμμή που του επιβάλλεται από τον πρωθυπουργό τους υπουργούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η περίπτωση των τριών βουλευτών του ΠΑΣΟΚ Πιερίας, όταν κλήθηκαν να ψηφίσουν υπέρ της ποινικοποίησης της μη πληρωμής διοδίων από τους πολίτες. Οι κάτοικοι πολλών περιοχών της Ελλάδος απηυδυσμένοι από τα συχνά διόδια που τους περικυκλώνουν και τις υψηλές τιμές, δημιούργησαν το κίνημα « δεν πληρώνω». Η Πιερία, ιδιαίτερα, κυκλώθηκε από διόδια ανά λίγα χιλιόμετρα και δρόμους που δεν είχαν γίνει και οι πολίτες έπρεπε να τους πληρώνουν. Και όμως τον Ιανουάριο του 2011, οι τρεις κυβερνητικοί βουλευτές ακολουθώντας την μονολιτική

---

⁴⁸ Βλ. στο ίδιο, σ.118.

γραμμή του κόμματος, ψήφισαν υπέρ των εταιριών διοδίων και κατά των συμφερόντων και της επιθυμίας των ιδίων των ψηφοφόρων τους. Η κομματική γραμμή υπερέτησε του κοινωνικού συμφέροντος.

Στην μεταπολιτευτική Ελλάδα, όσο μεγαλύτερο είναι το περιθώριο δράσης των κυβερνήσεων χωρίς διαπραγματεύσεις και συμβιβασμούς, τόσο ισχυρότερη είναι η πιθανότητα χρήσης της κυβερνητικής εξουσίας για την επιβολή ενός κομματοκρατικού καθεστώτος. Όποιος λοιπόν μιλάει για την κομματοκρατία στην Ελλάδα, πρέπει πρώτα να μιλήσει για τον δικομματισμό που την τρέφει και την αναπαράγει.⁴⁹

2.6. Αλλοιώσεις του Συντάγματος της Δημοκρατίας μας.

Μια από τις παράπλευρες απώλειες του παιχνιδιού κυριαρχίας των δυο κομμάτων εξουσίας είναι η αποδυνάμωση, οι συχνές παραβιάσεις και αλλοιώσεις του Συντάγματος της Δημοκρατίας μας. Το Σύνταγμα αντί να είναι το πλαίσιο των πολιτικών αντιπαραθέσεων, αντί να είναι οι κανόνες του παιχνιδιού, έγινε μέσο αντιπαραθέσης, μπήκε το ίδιο στο παιχνίδι ,αφού πια δεν το καθορίζει αλλά γίνεται περιεχόμενο του.⁵⁰ Οι παραβιάσεις του Συντάγματος γίνονται πάντα από το κόμμα εξουσίας στον αγώνα του για να παραμείνει στην εξουσία. Πάντα οι αλλοιώσεις στρέφονται κατά του κοινωνικού κράτους δικαίου και της λαϊκής κυριαρχίας, κατά του πολίτη. Το πολίτευμα που βιώνει ο Έλληνας πολίτης δεν είναι αυτό που με αφηρημένες φράσεις περιγράφει το Σύνταγμα αλλά το πραγματικό πολίτευμα είναι αυτό που βιώνει ο πολίτης στην καθημερινή του ζωή, στις δυσκολίες και τα εμπόδια που βιώνει στους τομείς της επαγγελματικής του, οικογενειακής και κοινωνικής ζωής. Υπάρχει μια σώρευση παραβιάσεων του Συντάγματος στο επίπεδο της καθημερινής λειτουργίας των οργάνων του κράτους που παραμορφώνει το βιούμενο από τους Έλληνες πολίτευμα. Αυτή η παραμόρφωση του Συντάγματος σιγά-σιγά εθίζει μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης στην στρεβλή αυτή συνταγματική πρακτική. Εξασθενίζει το ανοσοποιητικό σύστημα του πολιτεύματος και παροπλίζει τις αμυντικές δυνάμεις της δημοκρατίας.⁵¹ Το Σύνταγμα παύει να εξυπηρετεί το σύνολο των Ελλήνων πολιτών και περιορίζεται να εξυπηρετεί την κοινοβουλευτικά επικρατούσα εξουσία, το κόμμα που κυβερνά και τους ανθρώπους που το στηρίζουν όπως μεγαλοεπιχειρηματίες, μεγαλοεκδότες και

---

⁴⁹ Βλ.στο ίδιο, σ.138.

⁵⁰ Η μεγάλη παρακμή ,οπ.αν.παρ. σ.204.

⁵¹ Βλ.στο ίδιο, σ.205.

άνθρωποι των Μ.Μ.Ε. Το Σύνταγμα γίνεται στα χέρια της εξουσίας « εύπλαστο και εύκαμπτο».

Το θέμα της παραμόρφωσης της Δημοκρατίας πρέπει να γίνει αντιληπτό και συνειδητό στην κοινωνία από την στιγμή που το Σύνταγμα μπήκε- κατά διαστρέβλωση- στην υπηρεσία της αντιπαράθεσης της εξουσίας με τους αντιπάλους της. Στη σημερινή εποχή και μέσα στο πλαίσιο ύπαρξης της Ελλάδος στην Ε.Ε., η Δημοκρατία δεν κινδυνεύει πια από τα τανκς αλλά από την εσωτερική της φθορά. Αυτή η φθορά είναι πια ορατή και μια βασική αιτία είναι η παραμόρφωση των θεσμών που προκύπτει από την σώρευση παραβιάσεων του Συντάγματος προς όφελος του κόμματος εξουσίας και των υποστηρικτών του.⁵²

2.7. Ισχυρές μονοκομματικές κυβερνήσεις.

Το ισχύον Σύνταγμα “φοβάται” περισσότερο από κάθε τι άλλο τις κυβερνητικές κρίσεις και ανάγει σε υπέρτερη αξία την κυβερνητική σταθερότητα. Έτσι με τη βοήθεια του εκλογικού συστήματος πριμοδοτείται γενναία το πρώτο κόμμα εξασφαλίζοντας «κυβερνησιμότητα». Οι κυβερνήσεις όμως αυτήν την πλειοψηφία και τη σταθερότητα που τους δίνει το εκλογικό σύστημα δεν τα χρησιμοποιούν για να ριχτούν απερίσπαστες στην επίλυση των προβλημάτων του ελληνικού λαού και να λύσουν με μακροπρόθεσμη ματιά τα όσα ταλανίζουν την χώρα. Αντίθετα αυτή η μονοκομματική εξουσία που κυριαρχεί στην Ελλάδα την περίοδο της μεταπολίτευσης, χρησιμεύει για πολιτικές που εξυπηρετούν το γάντζωμα τους στην εξουσία και την αναπαραγωγή του πελατειακού τους συστήματος. Άρα το πρόβλημα δεν είναι στην ουσία οι ασταθείς κυβερνήσεις που προκαλούν αδράνεια του πολιτικού συστήματος αλλά οι σταθερές πλην όμως αναποτελεσματικές κυβερνήσεις που επιβιώνουν χωρίς να κάνουν τίποτα το ουσιαστικό και τέτοιες κυβερνήσεις υπήρξαν πολλές στην μεταπολιτευτική Ελλάδα.⁵³

Η Τρίτη Ελληνική Δημοκρατία αποτελεί μια « παγιωμένη δημοκρατία, χαμηλής όμως ποιότητας». Στο επίκεντρο της ελληνικής κρίσης βρίσκονται τα πολιτικά κόμματα εξουσίας.⁵⁴ Η παλιά αστική δημοκρατία με τις τρεις λειτουργίες της, τη νομοθετική, την

---

⁵² Η μεγάλη παρακμή ,οπ.αν.παρ. σ.208.

⁵³ *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*; ,οπ.αν.παρ.σ.17.

⁵⁴ Μιχαλόπουλος Ν., Μια άποψη για την έκρηξη της διαφθοράς στο δημόσιο βίο από την οπτική της φθοράς των συνειδήσεων στο Κουτσούκης Κλ. & Σκλιάς Π., *Διαφθορά και σκάνδαλα στη Δημόσια Διοίκηση και την Πολιτική* , Πρόλογος Βιργινία Τσουδερού, Εκδόσεις Ι.Σιδέρης, Αθήνα ,2005,σ.96.

εκτελεστική και τη δικαστική καθώς και τη λεγόμενη τέταρτη εξουσία αυτήν του τύπου και των Μ.Μ.Ε. έχει θανατωθεί. Δεν θα ήταν υπερβολή αν ειπωθεί ότι η δημοκρατία που προβάλλεται σήμερα είναι «ομοίωμα» δημοκρατία με δημοκρατικά συνθήματα «ταριχευμένα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΑΝΤΙΝΟΜΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.

3.1. Εισαγωγή.

Τα περισσότερα προβλήματα του « Μεγάλου Ασθενή»⁵⁵, δηλαδή της Ελληνικής Δικαιοσύνης, τα περισσότερα παράπονα για αυτήν και οι μεγαλύτερες δυσκολίες στη σωστή λειτουργία της, συνδέονται άμεσα και σε ευθεία γραμμή με την εν γένει κακή λειτουργία της μεταπολιτευτικής λειτουργίας της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας στην Ελλάδα. Το σύστημα διακυβέρνησης της χώρας, το σύστημα διαχείρισης και επίλυσης των προβλημάτων των Ελλήνων πολιτών από το 1974 και μετά, έφεραν την Ελλάδα σε ένα τέλμα και μια μόνιμη κατάσταση κρίσης σε σχεδόν όλους τους τομείς της ζωής και στον τομέα της Δικαιοσύνης. Δηλαδή, η Δικαιοσύνη χωλαίνει και αιμορραγεί με παρόμοιο τρόπο με τον τομέα της Παιδείας, της Υγείας, της Εθνικής Άμυνας, της Ασφάλειας κλπ., αφού η αντιμετώπιση του δικομματισμού (των 2 κομμάτων που εναλλάσσονται στην εξουσία πάνω από 35 χρόνια) είναι παρόμοια προς όλους τους τομείς λειτουργίας του κράτους.

Η πλειονότητα λοιπόν των δυσλειτουργιών που θα αναφερθούν στη συνέχεια, είναι κοινή στους περισσότερους τομείς του κράτους και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο Δικαστής και ο Δικαστικός Υπάλληλος είναι οικεία και παρόμοια με τον Γιατρό και τον Νοσηλευτή, με τον Καθηγητή και Δάσκαλο, με τον Αξιωματικό των Ενόπλων Δυνάμεων ή της Αστυνομίας ή της Πυροσβεστικής, με όλους τους λειτουργούς και υπαλλήλους του Δημοσίου. Η πηγή δημιουργίας προβλημάτων είναι λοιπόν κοινή και είναι ο τρόπος που λειτουργεί η Κοινοβουλευτική Δημοκρατία και το Κράτος στην περίοδο της Μεταπολίτευσης.

Φυσικά υπάρχουν και ιδιαίτερα προβλήματα που άπτονται συγκεκριμένα του χώρου της Δικαιοσύνης και την επιβαρύνουν έτι επιπλέον.

3.2. Βραδύτητα στην απονομή Δικαιοσύνης.

Το βασικό πρόβλημα της Δικαιοσύνης σήμερα στην Ελλάδα είναι η βραδύτητα στην απονομή Δικαιοσύνης, η καθυστέρηση που υπάρχει στο να βρει ο πολίτης το δίκιο του ακολουθώντας τα νόμιμα μονοπάτια αναζήτησης απονομής Δικαιοσύνης. Το βασικό

---

⁵⁵ www.in.gr. (28-11-10). Προσπελάστηκε στις 4-12-10.

αυτό πρόβλημα μοιάζει με ένα μεγάλο ποτάμι στο οποίο πολλά άλλα επιμέρους προβλήματα σαν ρυάκια, οδηγούν σε αυτό και το διαμορφώνουν στην τελική του μορφή. Πολλές αιτίες και δυσλειτουργίες συνεισφέρουν στην δημιουργία αυτού του μείζονος προβλήματος, που ο ίδιος ο πρόεδρος της Ένωσης Εισαγγελέων Ελλάδος, Παναγιώτης Μπρακουμάτσος στην 26^η τακτική Συνέλευση της Ένωσης Εισαγγελέων Ελλάδος, χαρακτήρισε την Δικαιοσύνη ως « το μεγάλο ασθενή».⁵⁶

Η κατάσταση είναι από μόνη της γλαφυρή αναφέροντας μόνο μια σειρά αριθμών. Ο Πρόεδρος του Αρείου Πάγου, Γ. Καλαμίδας αναφέρει το 2010, ότι οι μηνύσεις αναμένεται να φτάσουν το 1 εκατομμύριο εντός του 2010 εκ των οποίων 300.000 μόνο στην Αθήνα. Ενδεικτικό της ασφυκτικής κατάστασης που δημιουργεί ο τεράστιος όγκος των υποθέσεων είναι το ότι υπάρχουν δικογραφίες που εκκρεμούν από το 1990. Ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου, Ι.Τέντες δήλωσε ότι αν μια υπόθεση εισαχθεί το 2010 στο τριμελές Εφετείο Πλημμελημάτων, θα φτάσει να εκδικαστεί το 2015.⁵⁷ Στο Τριμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων, οι δίκες γίνονται περίπου 3 χρόνια μετά την παραπομπή των κατηγορουμένων και 7 έως 10 χρόνια από την διάπραξη του αδικήματος. Οι πρωτοβάθμιες δίκες γίνονται κοντά στη λήξη του 18μηνου των προφυλακίσεων.⁵⁸ Όπως αναφέρει ο Σταύρος Τσακυράκης, αναπληρωτής καθηγητής του Συνταγματικού Δικαίου στην Νομική Σχολή Αθηνών, ως τον Αύγουστο του 2010, οι εκκρεμείς υποθέσεις στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών ξεπερνούσαν τις 149.000, στο Διοικητικό Εφετείο Αθηνών τις 11.000 και στο Συμβούλιο της Επικρατείας τις 31.000. Κάθε ένα από τα παραπάνω δικαστήρια, διεκπεραιώνει κατ' έτος λιγότερες υποθέσεις από αυτές που εισάγονται, με αποτέλεσμα να αυξάνονται κάθε χρόνο οι εκκρεμείς υποθέσεις και ο απαιτούμενος χρόνος εκδίκασης. Μια διοικητική διαφορά, χρειάζεται πάνω από 17 χρόνια για να εκδικαστεί από όλους τους βαθμούς δικαιοδοσίας. Σε ένα χρόνο θα χρειάζεται 20 και σε 5 χρόνια 30.⁵⁹

Ενδεικτικό του συνεχώς αυξανόμενου όγκου υποθέσεων είναι τα όσα αναφέρει ο Πρόεδρος της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων κ. Χαράλαμπος Αθανασίου στην ετήσια Γενική Συνέλευση στις 11-12-10, « *Ο προσδιορισμός των πολιτικών υποθέσεων το 2010 γίνεται σε μερικές διαδικασίες τέλος του 2013 με αρχές 2014, αφού τα εισαγωγικά δικόγραφα χρόνο με τον χρόνο αυξάνουν. Για το Πρωτοδικείο Αθηνών*

---

⁵⁶ www.in.gr (28-11-10). Προσπελάστηκε στις 4-12-10.

⁵⁷ www.capital.gr (29-11-10). Προσπελάστηκε στις 4-12-10.

⁵⁸ www.imerisia.gr (21-12-2010). Προσπελάστηκε στις 28-12-10.

⁵⁹ www.tovima.gr (24-11-10). Προσπελάστηκε στις 4-12-10.

κατατέθηκαν το 2005, 216.000 δικόγραφα και εκδόθηκαν 144.300 αποφάσεις, το 2006, 230.000 δικόγραφα και εκδόθηκαν 152.600 αποφάσεις, το 2007, 245.000 δικόγραφα και εκδόθηκαν 168.720 αποφάσεις, το 2008, 232.000 δικόγραφα λόγω μείωσης προσημειώσεων και εκδόθηκαν 145.500 αποφάσεις (προσημειώσεις μείον 23.000)».

Ανάλογη είναι η κατάσταση και στα άλλα δικαστήρια και τις Εισαγγελίες της χώρας. Μόνο στην Εισαγγελία Πρωτοδικών Αθηνών υπολογίζεται ότι οι μηνύσεις το 2006 ήταν 230.000, το 2007 ήταν 237.250, το 2008 ήταν 245.000, το 2009 ήταν 266.000, ενώ το 2010 θα ξεπερνούσαν τις 300.000. Έτσι ο προσδιορισμός για την εκδίκαση τους γίνεται στα όρια της παραγραφής.⁶⁰

Η καθυστέρηση στην απονομή Δικαιοσύνης δεν αποτελεί απλώς μια συστηματική παραβίαση του εύλογου χρόνου που θέτει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για την εκδίκαση υποθέσεων αλλά αποτελεί «αρνησιδικία» ευρύτατης κλίμακας . Τα ελληνικά δικαστήρια κινδυνεύουν να παύσουν να αποτελούν θεσμό επίλυσης διαφορών της κοινωνίας μας με ό, τι αυτό συνεπάγεται. Το ΕΔΔΑ αργά η γρήγορα θα αναγνωρίσει το συστημικό πρόβλημα που έχουμε και θα επιβάλει κυρώσεις για την καθυστέρηση απονομής της Δικαιοσύνης, δεν έχει όμως την αρμοδιότητα να υπαγορεύσει τις συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις που χρειάζονται.⁶¹ Οι ίδιοι οι δικαστές και οι Εισαγγελείς νιώθουν να εισπράττουν την δυσαρέσκεια του κόσμου και να δημιουργείται έλλειμμα στην εμπιστοσύνη των πολιτών.⁶²

Στη βραδύτητα απονομής Δικαιοσύνης συμβάλλουν πολλές αιτίες. Οι βασικότερες οφείλονται στην όλη δομή του κράτους μετά την μεταπολίτευση. Κατασπατάληση του δημόσιου χρήματος, οικονομικά σκάνδαλα, μίζες υπουργών και αξιωματούχων, οικονομικές συναλλαγές με «ημετέρους» και πολλά άλλα που αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο 1 και αναλυτικότερα και στη συνέχεια, έχουν ως αποτέλεσμα την τεράστια και συνεχή έλλειψη χρημάτων για να κινηθεί και να λειτουργήσει ομαλά ο δημόσιος τομέας και ειδικά ο τομέας της Δικαιοσύνης.

Ο Chodosh H., θεωρεί ότι ο δικαστικός κλάδος είναι το πιο παραμελημένο όργανο μιας πολιτείας. Τα δικαστήρια είναι εύθραυστοι πολιτικοί οργανισμοί και οι πιο ανθεκτικές πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές δυνάμεις υπονομεύουν την αποτελεσματικότητά τους.

---

⁶⁰ Ομιλία του Προέδρου της Ε.Δ.Ε κ.Χαράλαμπου Αθανασίου, *Δικαστικά Νέα*, τ. Οκτωβρίου-Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2010, σσ.3-6.

⁶¹ Τσακυράκης Σ., www.tovima.gr, 8-8-2010 και Κοντιάδης Ξ., www.dikaiorama.gr, τ.18

⁶² *Δικαστικά Νέα*, σπ.αν.παρ.

Υπάρχει σοβαρή έλλειψη χρηματοδότησης, υποστήριξης, κατάρτισης και προστασίας. Και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, τα εθνικά δικαστικά συστήματα να μην είναι ικανά να συμβαδίσουν με τις ουσιαστικές δεσμεύσεις για τη δημοκρατία, τις ελεύθερες αγορές και την παγκοσμιοποίηση.

Όπως υποστηρίζει ο ίδιος, τα δικαστήρια είναι ο λιγότερο επικίνδυνος κλάδος μιας κυβέρνησης και μάλιστα ο καλύτερα σχεδιασμένος για να κρατήσει τους πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες υπολόγους στο όνομα του νόμου. Τα δικαστήρια πρέπει να διατηρούν την ανεξαρτησία τους από πολιτικές παρεμβάσεις, να διατηρούν την ακεραιότητα τους σε ιδιωτικές οικονομικές πιέσεις και να λειτουργούν σε ένα υψηλό επίπεδο αποτελεσματικότητας, παρά την έλλειψη ανθρώπινου υλικού και οικονομικών πόρων.⁶³

3.2.1. Έλλειψη Δικαστικών Υπαλλήλων.

Η συνεχής έλλειψη χρημάτων εμποδίζει την πρόσληψη του προσωπικού που απαιτείται για την εύρυθμη λειτουργία των δικαστηρίων. Οι δικαστικοί υπάλληλοι δεν είναι απλά διοικητικοί δημόσιοι υπάλληλοι, αλλά αποτελούν μέρος της οργανικής σύνθεσης των πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων μαζί με τους δικαστές, καθώς και των ανακριτικών και εισαγγελικών γραφείων, γι' αυτό και ονομάζονται όχι δημόσιοι υπάλληλοι, αλλά δικαστικοί υπάλληλοι και έχουν ξεχωριστό κώδικα δικαστικών υπαλλήλων και όχι κώδικα δημοσίων υπαλλήλων. Οι ελλείψεις είναι τρομερές. Σύμφωνα με την Ομοσπονδία Δικαστικών Υπαλλήλων τα κενά στις οργανικές θέσεις φτάνουν στο 30%. Έλλειψη στους δικαστικούς υπαλλήλους σημαίνει καθυστέρηση στην καθαρογραφία πρακτικών, στη σύνταξη κατηγορητηρίων, στην καθαρογραφία και συνυπογραφή όλων των δικαστικών αποφάσεων και άλλων δικαστικών εγγράφων καθώς και στην καθημερινή εξυπηρέτηση των πολιτών και των δικηγόρων. Ο συνολικός αριθμός των οργανικών θέσεων των δικαστικών υπαλλήλων παραμένει στάσιμος από το 1988. Δηλαδή ο αριθμός των δικαστικών υπαλλήλων που υπηρετούν σήμερα είναι μικρότερος από τον αριθμό των υπηρετούντων το 1989 αφού οι κενές οργανικές θέσεις (που είναι ίδιες από το 1988) ανέρχονται στο 30%. Και η κατάσταση χειροτερεύει με τις συνταξιοδοτήσεις και την μη αναπλήρωση των θέσεων.

Πολλά δικαστήρια, όπως Λάρισα, Ηγουμενίτσα, Κέρκυρα, Θήβα, Κω, Λασιθί και αλλού, λειτουργούν με το ½ των υπαλλήλων που χρειάζονται. Στο Πρωτοδικείο

---

⁶³ Chodosh. H., *Global Justice Reform, A Comparative Methodology*, New York University Press, 2005, σσ.65-66.

Αθηνών, το μεγαλύτερο της Ευρώπης, τα κενά σε υπαλλήλους έχουν ξεπεράσει τα 250 άτομα και καθιστούν σχεδόν αδύνατη την λειτουργία του.⁶⁴ Τις ελλείψεις σε προσωπικό συνομολογούν ο ίδιος ο Υπουργός Δικαιοσύνης, Ευάγγελος Βενιζέλος⁶⁵ καθώς και ο Πρόεδρος της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων Χαράλαμπος Αθανασίου.⁶⁶

3.2.2. Έλλειψη Δικαστικών Λειτουργιών.

Στην ίδια δεινή θέση, βρίσκονται και τα κενά των Δικαστικών Λειτουργιών.⁶⁷ Όπως αναφέρει ο Πρόεδρος της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων, Χαράλαμπος Αθανασίου στην ετήσια γενική συνέλευση της 11-12-2010, οι οργανικές θέσεις στα Πρωτοδικεία και τις Εισαγγελίες Πρωτοδικών, ξεπερνούν τις 100 και έγινε διαγωνισμός μόνο για τις 55 θέσεις. Στα Ειρηνοδικεία, οι κενές οργανικές θέσεις (μετά την αύξηση 80 θέσεων Ειρηνοδικών, που έγινε για να αντιμετωπισθούν οι ανάγκες για το νόμο για τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά) ανήλθαν σε 185 και ο διαγωνισμός που θα γίνει θα καλύψει μόνο τις 80 θέσεις. Στα κενά αυτά πρέπει να προστεθούν και 109 θέσεις, λόγω αδειών μητρότητας, τοκετού, αναρρωτικών αδειών και τότε το σύνολο των κενών θέσεων ανέρχεται σε 314. Καθώς ο φόρτος εργασίας αυξάνει, οι δικαστές δυσκολεύονται να βγάλουν εις πέρας τις υποθέσεις τους.⁶⁸

Προς επίρρωση τούτου, ο Αρεοπαγίτης Δημήτριος Μουστάκας, στη λογοτεχνική στήλη της εφημερίδος « Δικαστικά Νέα», κάνει αναφορά στο πρόβλημα αυτό πηγαίνοντας μας στην ελληνική αρχαιότητα για να δείξει ότι το φαινόμενο αυτό στην Ελλάδα, δηλαδή η βραδύτητα στην απονομή της Δικαιοσύνης, λόγω φόρτου των δικαστών, είναι ελληνικό διαχρονικό φαινόμενο. Στην πραγματεία του συγγραφέα Λουκιανού « Δις κατηγορούμενος ή Δικαστήρια», περιγράφεται η κατάσταση στον χώρο της απονομής Δικαιοσύνης στην αρχαιότητα, όπου ο ίδιος ο Δίας είναι ο τελικός κριτής κάθε πράξεως και “επιδιαιτητής” κάθε διαφοράς μεταξύ των θνητών ή των αθανάτων. Λόγω των πολλών ασχολιών του, άφησε σε εκκρεμότητα πολλές υποθέσεις, τις οποίες « σκέπασαν η μούχλα και οι αράχνες». Ως αποτέλεσμα πολλοί ενδιαφερόμενοι από όλα τα μέρη φώναζαν και ζητούσαν την διεκπεραίωση των υποθέσεων τους, κατηγορώντας τον για βραδύτητα. Μετά την αγανάκτηση του κόσμου,

⁶⁴ Επιστολή Ο.Δ.Υ.Ε προς Υπουργό Δικαιοσύνης κλπ.(1-9-2010).

⁶⁵ <http://www.evenizelos.gr/el/stateinstitutionsconstitution/-justice/575-----ii>.

⁶⁶ Ομιλία του Προέδρου της Ε.Δ.Ε κ.Χαράλαμπου Αθανασίου, *Δικαστικά Νέα*, τ. Οκτωβρίου-Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2009,σσ.3-5.

⁶⁷ <http://www.evenizelos.gr/el/stateinstitutionsconstitution/-justice/575-----ii>.

⁶⁸ *Δικαστικά Νέα*, τ. Οκτωβρίου-Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2010,οπ.αν.παρ.σσ.3-6.

ο Δίας με βοηθό τον Ερμή ως « δικαστικό επιμελητή», ορίζει δικάσιμο, όπου οι πολίτες έρχονται « σωρηδόν και ως σμήνη σφηκών», στο χώρο του Δικαστηρίου, ήταν δε τόσο πολλές οι υποθέσεις που η εκδίκαση δεν κράτησε μια μέρα, αλλά συνέχισε για μέρες « μέχρις εξαντλήσεως του πινακίου». ⁶⁹ Μια περιγραφή του απώτερου αρχαίου ελληνικού παρελθόντος που θυμίζει τόσο ζωντανά και ειρωνικά, εικόνες από το παρόν στην απονομή της ελληνικής Δικαιοσύνης.

Τον Οκτώβριο του 2010, μόνο στην Εισαγγελία Πρωτοδικών Αθηνών, οι ποινικές υποθέσεις έφθασαν συνολικά το 1.500.000, ενώ παράλληλα εν γνώσει των κυβερνώντων μειονεκτούσε σημαντικά η στελέχωση και υποδομή των αντίστοιχων δικαστικών υπηρεσιών. Αυτό σημαίνει ότι οι δικαστές έπρεπε να επεξεργαστούν τις δικογραφίες όπως καταπιεσμένα από το δομημένο πολυνομιακό φόρτο, για να μην βρεθούν οι ίδιοι κατηγορούμενοι με ποινικές και πειθαρχικές διώξεις. Δηλαδή, έπρεπε να τελειώνουν τις υποθέσεις βιαστικά εντός των προθεσμιών επεξεργασίας, για να φαίνεται ότι τυπικά είναι παραγωγικοί, με αποτέλεσμα να ευημερούν οι αριθμοί, δείχνοντας παραγωγή και επεξεργασία δικογραφιών, ενώ η ποιότητα απονομής της ουσιαστικής Δικαιοσύνης δεν θα υπήρχε. ⁷⁰

3.2.3. Έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής.

Πέραν της έλλειψης χρημάτων για την πρόσληψη του αναγκαίου έμψυχου προσωπικού, προβλήματα και ελλείψεις υπάρχουν στην δημιουργία νέων σύγχρονων και λειτουργικών δικαστικών μεγάρων.⁷¹ Σε πολλές πόλεις τα δικαστικά μέγαρα είναι παλιά, δυσλειτουργικά, με ελλείψεις αιθουσών, αρχείων, ακατάλληλα και για τους εργαζόμενους αλλά και για τους δικηγόρους και τους πολίτες που τα επισκέπτονται.⁷² Δημιουργούνται προβλήματα καθυστερήσεων καθώς πολλά κτίρια ήταν χτισμένα για άλλους σκοπούς και χρησιμοποιήθηκαν αργότερα ως δικαστήρια, χωρίς την απαραίτητη λειτουργικότητα και ευρυθμία που θα έπρεπε να έχουν.

Η αξιοπρεπής και λειτουργική κτιριακή υποδομή θα έπρεπε να συνδυάζεται και με την αναγκαία ψηφιακή υποδομή όλων των δικαστηρίων και δικαστικών υπηρεσιών.

---

⁶⁹ Μουστάκας Δ., Ο Λουκιανός και η βραδεία απονομή της δικαιοσύνης, *Δικαστικά Νέα*, τ. Οκτωβρίου-Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2009, σ.13.

⁷⁰ Χαφουσίδου Χ., Συνέντευξη του πρώην Εισαγγελέα Ιωάννη Σακκά, *Ποντιακή Γνώμη*, (χ.χ). Ανασύρθηκε στις 20 Ιουλίου 2011 από <http://apofaseis-patrotis.blogspot.com/2011/07/blog-post.html>

⁷¹ Κατσαφάδος Β., Κρίση στη Δικαιοσύνη, κρίση αξιών και κρίση της Δημοκρατίας, *Δικαιόγραμμα*, τ.15. (χ.χ). Ανασύρθηκε στις 25-4-2011 από: http://www.dikaiorama.gr/show_silogika_ar.asp?ids=14

⁷² Ανακοίνωση Ο.Δ.Υ.Ε προς τους πρωτοβάθμιους συλλόγους (5-7-10)

Αυτό θα είχε ευεργετικές συνέπειες στην ποιότητα και ταχύτητα απονομής Δικαιοσύνης.⁷³ Δυστυχώς στην σημερινή απονομή Δικαιοσύνης δεν έχει εισέλθει η ηλεκτρονική επανάσταση της σύγχρονης εποχής, η διείσδυση του ίντερνετ, η χρήση ηλεκτρονικής πληροφορίας, η εφαρμογή ηλεκτρονικών δομών, ο εκσυγχρονισμός στο σύστημα οργάνωσης της Δικαιοσύνης. Αυτό που συναντά σήμερα ο πολίτης, ο δικηγόρος, ο δικαστικός υπάλληλος είναι οι ατελείωτες ουρές δικηγόρων για καταθέσεις και προσδιορισμούς αγωγών, ουρές για φωτοτυπίες, όπου χάνονται μάταια χιλιάδες ώρες επιστημονικής εργασίας, η τριτοκοσμική επικόλληση ενσήμων με ή χωρίς «ουρίτσες», όπου χάνεται και η τελευταία ικμάδα αξιοπρέπειας του νομικού κόσμου, η καθημερινή μετάβαση στα δικαστήρια των δικηγόρων για γραφειοκρατικές ενέργειες.⁷⁴ Την ώρα που ο ΟΗΕ προτάσσει την ανάγκη εκσυγχρονισμού της Δικαιοσύνης, στην Ελλάδα ασχολούμαστε με έδρες και δικογραφίες σε χαρτί αφήνοντας ανεκμετάλλευτα τα προγράμματα ηλεκτρονικής Δικαιοσύνης. Χρειάζονται 4 μήνες για να μεταφερθεί μια δικογραφία ενώ οι Εισαγγελίες θα έπρεπε να επικοινωνούν με e-mail, τα έγγραφα και οι δικογραφίες να μεταφέρονται ηλεκτρονικά.⁷⁵ Χάνεται πολύτιμος χρόνος καθώς για την παραμικρή αναζήτηση, αναγκαστικά ανατρέχει κάποιος σε βιβλία, σε ευρετήρια ψάχνοντας ώρες για κάτι που θα το έβρισκε σε δευτερόλεπτα με την σωστή ψηφιακή υποδομή. Οι δικαστικοί υπάλληλοι αναλώνουν τον χρόνο τους, ψάχνοντας φακέλους και έγγραφα σε αρχεία που πολλές φορές βρίσκονται σε υπόγεια, μακριά από το γραφείο τους. Αναγκάζονται να αφήνουν στην άκρη, άλλα βιαστικά καθήκοντα για να ψάξουν και να βρουν κάποια στοιχεία που χρειάζονται οι δικηγόροι ή οι πολίτες, που με την ψηφιακή τεχνολογία θα τα έβρισκαν με το πάτημα λίγων κουμπιών. Η τήρηση πρακτικών στα ακροατήρια, γίνεται σχεδόν αποκλειστικά με το γράψιμο στο χέρι. Ο γραμματέας ταλαιπωρείται να προλαβαίνει να γράφει τα πάντα χωρίς να χάνει τίποτα σημαντικό, αλλά είναι άνθρωπος και όχι μηχανήμα. Πολλές φορές χάνονται κρίσιμα στοιχεία της μαρτυρίας ή γίνονται κάποια λάθη που πιθανόν να αλλοιώσουν την έκβαση της υπόθεσης. Η καθαρογραφή των πρακτικών ξοδεύει πολύτιμο χρόνο από τα καθημερινά καθήκοντα του γραμματέα. Οι καθυστερήσεις είναι τεράστιες, την ώρα που η μηχανοργάνωση και η απομαγνητοφώνηση των δικών θα γίνονταν σε ελάχιστο χρόνο και χωρίς να παρεμβαίνουν τα φυσιολογικά ανθρώπινα λάθη των γραμματέων. Βέβαια, πρέπει να

⁷³ <http://www.evenizelos.gr/el/stateinstitutionsconstitution/-justice/575-----ii>.

⁷⁴ Η νέα τεχνολογία, εργαλείο δουλειάς,(2007, 25 Νοεμβρίου), *Κέρδος*, σελ.61.

⁷⁵ Δεληθανάση Μ., Γραφειοκρατία και τυπολατρία στη Δικαιοσύνη. (2009, 24 Σεπτεμβρίου),*Καθημερινή*.

αναλογιστούμε ότι μιλάμε για την Δικαιοσύνη στην σύγχρονη Ελλάδα όπου ακόμα και η χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών δεν υπήρχε μέχρι πριν λίγα χρόνια και όλες οι εργασίες γίνονταν με γραφομηχανές ή με το γράψιμο στο χέρι.

Εκτός όμως από την έλλειψη χρημάτων και τα προβλήματα που δημιουργεί στην γρήγορη απονομή Δικαιοσύνης, υπάρχουν και επιμέρους άλλες αιτίες που συμβάλλουν και αυτές με την σειρά τους στην διόγκωση του προβλήματος.

3.2.4. Δικηγορικός πληθωρισμός.

Όπως συμβαίνει και με πολλά επαγγέλματα στην Ελλάδα, ο δικηγορικός κόσμος αντιμετωπίζει πάντα το υπαρξιακό πρόβλημα του δικηγορικού πληθωρισμού και ζει με το άγχος της διατήρησης παραδοσιακών μορφών δικηγορικής ύλης. Αυτό το γεγονός, όταν δεν είναι προφανής ο λόγος που επιβάλλει την παράσταση δικηγόρου, προκαλεί κοινωνικές αντιδράσεις. Το κυριότερο όμως είναι ότι το άγχος αυτό, μετατρέπεται σε εμπόδιο ως προς την εφαρμογή καινοτομιών ή απλώς νέων δικονομικών ρυθμίσεων που έχουν στόχο την απλούστευση των διαδικασιών και την επιτάχυνση των δικών. Η περίπτωση της υποχρεωτικής προσπάθειας συμβιβασμού στις αστικές διαφορές αρμοδιότητας Πολυμελούς Πρωτοδικείου είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας δικονομικής ρύθμισης.⁷⁶ Θα λέγαμε ότι δημιουργείται στους δικηγόρους ο ίδιος φόβος μπροστά σε πρωτοβουλίες για εφαρμογή καινοτομιών, με τον φόβο του βιομηχανικού εργάτη που βλέπει τις τεχνολογικές καινοτομίες και την εξάπλωση των μηχανών, να του αφαιρούν την παραδοσιακή χειρονακτική δουλειά του. Ο αγώνας της καθημερινής επιβίωσης και η πληθώρα δικηγόρων, οδηγούν πολλούς από αυτούς να μην συντελούν στην επιτάχυνση της επίλυσης διαφορών και μάλιστα ορισμένοι ίσως επιδιώκουν το αντίθετο.

Είναι γνωστή σε όλους τους δικηγόρους η χιουμοριστική ιστορία του νεαρού δικηγόρου που ανέλαβε το γραφείο του συνταξιούχου πια πατέρα του και έλυσε αμέσως μια υπόθεση που ο πατέρας του δούλευε για χρόνια. Αντί όμως ο πατέρας δικηγόρος να συγχαρεί τον γιο του, τον επιτίμησε λέγοντας του ότι δεν έκανε καλά καθώς με εκείνη την υπόθεση του πελάτη του, τον μεγάλωσε και τον σπούδασε.

---

⁷⁶ <http://www.evenizelos.gr/el/stateinstitutionsconstitution/-justice/575-----ii>.

3.2.5. Τοπικές διαφορές.

Κακές υπηρεσίες στην επιτάχυνση της απονομής Δικαιοσύνης, παρέχουν για άλλη μια φορά οι πολιτικοί και οι βουλευτές. Αυτή τη φορά, όχι λόγω κατασπατάλησης του δημόσιου χρήματος αλλά για ικανοποίηση της τοπικής τους πελατείας. Οι τοπικές διαφορές πόλεων μεταξύ τους και τα τοπικά συμφέροντα, ωθούν τους πολιτικούς να πιέζουν για να γίνουν ή να μην γίνουν κάποιες ενέργειες, όχι όμως με γνώμονα το καλό της Δικαιοσύνης. Κορυφαίο παράδειγμα είναι η πολυετής διένεξη μεταξύ Χανίων και Ηρακλείου για την ίδρυση δεύτερου Εφετείου στο Ηράκλειο Κρήτης.⁷⁷ Μέχρι σήμερα, οι πολίτες και δικηγόροι της Ανατολικής Κρήτης ταλαιπωρούνται και χάνουν πολύτιμο χρόνο, ταξιδεύοντας εκατοντάδες χιλιόμετρα ως τα Χάνια, ενώ θα μπορούσαν να τελειώσουν σύντομα τις δουλειές τους αν υπήρχε Εφετείο και στο Ηράκλειο. Γνωστή είναι και η πολυετής διένεξη ανάμεσα στις πόλεις του Μεσολογγίου και του Αγρινίου για την έδρα του Εφετείου Δυτικής Στερεάς Ελλάδας. Το Μεσολόγγι αντιδρά στην δημιουργία Εφετείου στο Αγρίνιο, προβάλλοντας ως δικαιολογία ότι αποτελεί την πρωτεύουσα του νομού ενώ στην πράξη το Αγρίνιο είναι η μεγαλύτερη πόλη του νομού, με μεγαλύτερο φόρτο δικαστικών υποθέσεων. Και στην υπόθεση αυτή, το τοπικό συμφέρον υπερετέρωσε της επιδίωξης για γρήγορη απονομή Δικαιοσύνης, χωρίς δυσκολίες για τους πολίτες και τους δικηγόρους.

Τελικά, εν μέσω αντιδράσεων από πολιτικούς και βουλευτές, αποφασίστηκε και δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ Α80/13-4-2011 το Π.Δ 27-2011 που αφορά στην ίδρυση 4 νέων Εφετείων, Δυτικής Στερεάς Ελλάδας στο Αγρίνιο, Βορείου Αιγαίου στη Μυτιλήνη, Ευβοίας στην Χαλκίδα και Ανατολικής Κρήτης στο Ηράκλειο.⁷⁸ Σε αντίθεση με τους πολιτικούς, το αίτημα για την ίδρυση των νέων Εφετείων, ήταν ένας στόχος του Δικαστικού Σώματος που έβλεπε ότι αυτό θα επέφερε εξορθολογισμό της κατανομής των υποθέσεων και ελάφρυνση των δικαστικών λειτουργιών των Εφετείων Αθηνών, Αιγαίου, Πατρών και Κρήτης, οι οποίοι είναι ιδιαίτερα επιβαρυνμένοι.⁷⁹

3.2.6. Δικομανία.

Στην κωμωδία του Αριστοφάνη, “Ορνιθες”, οι ήρωες του έργου Ευελπίδης και Πεισέταιρος φεύγουν από την Αθήνα για να βρουν την ησυχία τους καθώς έχουν

⁷⁷ Γραφειοκρατία και τυπολατρία στη Δικαιοσύνη, ο.π.αν.παρ.

⁷⁸ www.dsx.gr (14-4-2011). Προσπελάστηκε στις 24-6-2011.

⁷⁹ *Δικαστικά Νέα*, τ. Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2010, σ.11

κουραστεί από την δικομανία των υπολοίπων Αθηναίων. Λέει ο Ευελπίδης στον Πεισέταιρο « οι μεν γαρ ουν τέττιγες ένα μην' ή δύο επί των κραδών άδουσ', Αθηναίοι δ' αεί επί των δικών άδουσι πάντα τον βίον⁸⁰», δηλαδή « τα τζιτζίκια στα ξώκλαδα λαλούν ένα δυο μήνες , οι Αθηναίοι λαλούνε όλη τους την ζωή στα δικαστήρια».⁸¹ Προφανώς ως γνήσιοι Έλληνες συνεχίζουμε ως τις μέρες μας το φαινόμενο της δικομανίας καθώς και μια από τις αιτίες της βραδύτητας στην απονομή Δικαιοσύνης είναι και ο πολύ μεγάλος αριθμός υποθέσεων, ο μεγάλος αριθμός ενδίκων μέσων που ασκούνται από τους ιδιώτες διαδίκους αλλά και από το ίδιο το Δημόσιο ως διάδικο. Αυτό συμβαίνει πολλές φορές χωρίς σοβαρές πιθανότητες ευδοκίμησης ή χωρίς το αντικείμενο της διαφοράς να δικαιολογεί κάτι τέτοιο και τέλος επειδή υπάρχει παντελής ουσιαστικά απουσία οικονομικών κυρώσεων, όταν κάποιος κινητοποιεί χωρίς ουσιαστικό λόγο την Δικαιοσύνη. Στην επιδείνωση αυτού του προβλήματος της ελληνικής δικομανίας, συντελεί κατά παράδοξο τρόπο και ένα θετικό στοιχείο που είναι το χαμηλό κόστος πρόσβασης στην ελληνική Δικαιοσύνη (σε σχέση με τα δεδομένα άλλων δυτικών χωρών). Έτσι, αυτό το θετικό στοιχείο του χαμηλού κόστους από συγκριτικό πλεονέκτημα, σε μεγάλο βαθμό εξουδετερώνεται από τη συχνή χρήση ενδίκων μέσων και την μεγάλη καθυστέρηση που επέρχεται.⁸²

3.2.7. Υπερβολική τυπικότητα.

Πολλές φορές η υπερβολή ακόμα και αν χρησιμοποιείται σε σωστά πράγματα, φέρνει τα αντίθετα αποτελέσματα. Η καθυστέρηση στην απονομή Δικαιοσύνης οφείλεται εν μέρει και στην υπερβολική τυπικότητα κάποιων δικαστηρίων και δικαστών.⁸³ Ένας Άρειος Πάγος τυπολάτρης που περιορίζει το δικαίωμα του Έλληνα πολίτη να ζητήσει το δίκιο του, δημιουργεί μια κακή εικόνα για τη χώρα μας και επιφέρει την καταδίκη της μέσα από τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ. Σύμφωνα με τον δικηγόρο κ. Α. Αναγνωστάκη, η υπόθεση «Λούλη κατά Ελλάδος» συνιστά την πρώτη καταδίκη της Ελλάδας για τυπολατρία σε ποινικό επίπεδο από το ΕΔΔΑ. Είχαν προηγηθεί και άλλες καταδίκες σε αστικό επίπεδο που δίνουν στην Ελλάδα τα θλιβερά πρωτεία στην τυπολατρία, πανευρωπαϊκά. Στην συγκεκριμένη υπόθεση, Κρητικός φερόμενος ως επιχειρηματίας,

⁸⁰ Στεφανόπουλος Θ. & Αντζουλή Ε., *Δραματική Ποίηση-Αριστοφάνη Όρνιθες*, Βιβλίο Εκπαιδευτικού Γ Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Αθήνα, σ.59.

⁸¹ Στεφανόπουλος Θ. & Αντζουλή Ε., *Δραματική Ποίηση-Αριστοφάνη Όρνιθες*, μετάφραση Σταύρου Θ., ΟΕΔΒ, Αθήνα, σ.22.

⁸² <http://www.evenizelos.gr/el/stateinstitutionsconstitution/-justice/575-----ii>.

⁸³ Βλ. στο ίδιο.

ήταν επικεφαλής ομάδας που είχε αφαιρέσει από τον τέως βουλευτή ΠΑΣΟΚ, τεράστια ακίνητη περιουσία, αφού ο τελευταίος είχε περιπέσει σε ανοϊκή κατάσταση. Η ομάδα οδηγούσε τον πρώην βουλευτή σε συμβολαιογράφους, όπου τους μεταβίβαζε μεγάλης αξίας ακίνητη περιουσία, καθώς και στην Εθνική Τράπεζα Ελλάδας, από όπου έκανε αναλήψεις για λογαριασμό τους, τεραστίων χρηματικών ποσών. Οι αρπαγές αποκαλύφθηκαν από υπαλλήλους της τράπεζας και η σύζυγος του ανοϊκού βουλευτή υπέβαλε μήνυση και ο φερόμενος ως επιχειρηματίας καταδικάστηκε σε 15 χρόνια κάθειρξη. Όμως άσκησε αναίρεση στον Άρειο Πάγο που έκρινε ότι η χήρα του βουλευτή, που στο μεταξύ είχε αποβιώσει, δεν δικαιούνταν να προσφύγει δικαστικά, διότι άσκησε έφεση ως χήρα και όχι ως κληρονόμος. Το ΕΔΔΑ, έκρινε ότι ο Άρειος Πάγος αγνόησε τα στοιχεία της δικογραφίας και έκανε υπερβολική χρήση τυπολατρίας, εμποδίζοντας τη χήρα του βουλευτή να προσφύγει δικαστικά. Επισήμανε ότι το δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο δεν υπόκειται σε περιορισμούς που παραβλέπουν την ουσία του δικαιώματος και τη χρηστή απονομή Δικαιοσύνης.⁸⁴

3.2.8. Η δικαιοσύνη των φτωχών.

Ένα φαινόμενο που δεν είναι αποκλειστικά ελληνικό αλλά παρατηρείται και σε άλλες δυτικές και όχι μόνο χώρες είναι η διάκριση στην απονομή δικαιοσύνης ανάμεσα σε φτωχούς και ανήμπορους πολίτες από τη μία και σε πλούσιους και ισχυρούς ή με γνωριμίες ανθρώπους από την άλλη. Στο άρθρο του Αντεισαγγελέα Εφετών κ. Β.Φλωρίδη « για ποια δικαιοσύνη μιλάμε», αναφέρει ότι: « φθάσαμε στο σημείο να καταλήγουν στη φυλακή κατά πλειοψηφία φτωχοί άνθρωποι, τοξικομανείς και όσοι δεν έχουν διασυνδέσεις με πολιτικούς ή ισχυρούς. Όσοι δηλαδή δεν έχουν χρήματα να πληρώσουν μια πολυτελή υπεράσπιση ή την ποινή τους ή δεν έχουν πρόσβαση σε πολιτικό για να τροποποιήσει υπέρ αυτών τον νόμο»⁸⁵. Σε έρευνα της κ.Γ.Λινάρδου με τίτλο «όπου φτώχεια και αδικία» λέει μεταξύ άλλων: « Έχω γνωρίσει δικαστές που όταν ανεβαίνουν στην έδρα μεταμορφώνονται. Θεωρούν τους εαυτούς τους ημίθεους, συμπεριφέρονται αλαζονικά και φυσικά όχι με γνώμονα τη Δικαιοσύνη. Θεωρούν τον φτωχό εύκολο αντίπαλο , ενώ αν είναι ισχυρός κοιτάζουν να είναι δεμένοι απ' όλες τις πλευρές. Στον φτωχό και 10 χρόνια παραπάνω να ρίζουν, δεν τρέχει και τίποτα. Δεμένοι

⁸⁴ Δεληθανάση Μ., Γραφειοκρατία και τυπολατρία στη Δικαιοσύνη. (2009, 24 Σεπτεμβρίου).Καθημερινή.

⁸⁵ Φλωρίδης Β., Για ποια Δικαιοσύνη, αλήθεια, μιλάμε; Καθημερινή της Κυριακής,20 Μαρτίου 2011. Ανασύρθηκε στις 29-7-2011 από http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_columns_2_20/03/2011_436395.

στις προαγωγές και τη φιλοδοξία τους.[...], «Αν σε βρουν σε αδύναμο σημείο, θα σε διαλύσουν», αναφέρει προϊστάμενος δικαστικός υπάλληλος σε εφετείο κακουργημάτων»⁸⁶. Το συμπέρασμα που προκύπτει από την έρευνα της κ.Λινάρδου, η οποία σημειωτέον στηρίζεται σε ανώνυμες αναφορές και συζητήσεις, είναι ότι στην Ελλάδα υπάρχουν αρκετοί δικαστές που είναι αλαζόνες, ανάλγητοι, μωροφιλόδοξοι και δικαιοδοτούν με οδηγό το δίκαιο του ισχυρού.⁸⁷

3.2.9. Πολυνομία.

Οι πολιτικοί και κυβερνητικοί αξιωματούχοι εμπλέκονται και στην επόμενη αιτία καθυστέρησης και δυσκολιών στην απονομή Δικαιοσύνης που είναι η πολυνομία. Όταν η πολυνομία, δηλαδή ο νομοθετικός πληθωρισμός δυσκολεύει την ζωή εμπειρών δικηγόρων στο να φέρουν σε πέρας τις υποθέσεις τους, μπορεί κανείς να αναλογιστεί πως μοιάζουν οι νόμοι σαν δαιδαλώδη λαβύρινθος στον απλό πολίτη που ψάχνει να βρει το δίκαιο του.

Σύμφωνα με τον κ. Αντώνη Μακρυδημήτρη, μπορεί η χώρα να υπήρξε φτωχή σε παραγωγικές επενδύσεις και εξαγωγές ανταγωνιστικών προϊόντων, δεν ήταν διόλου φτωχή όμως σε νόμους και διατάξεις. Έτσι, από το 1975 έως σήμερα, στο διάστημα περίπου μιας τριακονταετίας, το κράτος και η δημόσια γραφειοκρατία κατάφεραν και παρήγαγαν περί τους 3.500 νόμους, 18.500 προεδρικά διατάγματα και πάνω από 2.000.000 υπουργικές αποφάσεις (χώρια οι λοιπές πράξεις της διοίκησης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο). Με ένα τέτοιο όγκο νομοθετικής ύλης, αναρωτιέται κανείς τι είδους κριτήρια ποιότητας και αποτελεσματικότητας μπόρεσαν να προσδιοριστούν και να τηρηθούν με στοιχειώδη συνέπεια και σταθερότητα.⁸⁸

Αυτή η απίστευτη πολυνομία δημιουργεί παντού προβλήματα. Ο πολίτης ξεκινάει να λύσει ένα προσωπικό του πρόβλημα και αντί να διευθετεί την υπόθεση ένας νόμος, χρειάζονται δεκάδες διατάξεις κρυμμένες σε άσχετα νομοθετήματα. Η νομοθεσία λοιπόν είναι κρυμμένη από τον απλό πολίτη και είναι προσιτή μόνο στη Διοίκηση.⁸⁹

---

⁸⁶ Λινάρδου Γ., Όπου φτώχεια και αδικία,(2010, 21 Νοεμβρίου),*Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*,σ.41.

⁸⁷ Πάπαρη Βαρβάρα, Οι επιθέσεις κατά της δικομανίας, *Δικαστικά Νέα*, τ.Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2011, σσ.1 και 6.

⁸⁸ Μακρυδημήτρη Α., Η καλή νομοθέτηση ως προϋπόθεση της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας, στο Κοντιάδης Ξ. & Ανθόπουλος Χ.(επιμ.,) *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σ.148.

⁸⁹ Τσάτσος Δ., *Η μεγάλη παρακμή*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2006, σ.348.

Ο νομοθετικός αυτός πληθωρισμός και η γραφειοκρατία είναι φαινόμενα που και συνδέονται και αλληλοτροφοδοτούνται. Και τα δυο αυτά φαινόμενα στραγγαλίζουν και ακυρώνουν τις παραγωγικές επενδύσεις και την καταπολέμηση της ανεργίας. Οι επιπτώσεις τους στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και στη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων είναι ανησυχητικές. Όταν ο αριθμός των διαδικασιών που απαιτούνται για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα ανέρχεται στις 16 και το απαιτούμενο χρονικό διάστημα φτάνει τις 45 μέρες, ο μέσος όρος των χωρών του ΟΟΣΑ, είναι 7 διαδικασίες και 20 μέρες.⁹⁰

Για να δούμε το λαβύρινθο που χρειάζεται να διαβεί ο πολίτης ή ο επιχειρηματίας από την πολυνομία αρχίζουμε από τις Υπουργικές Αποφάσεις. Αυτές αποτελούν το βασικό τρόπο κυβερνητικής ρύθμισης στην Ελλάδα. Υπάρχει υπερβολική εξουσιοδοτική διάθεση του κοινοβουλευτικού νομοθέτη για εκχώρηση της νομοθετικής αρμοδιότητας του στους Υπουργούς. Δεδομένου ότι οι Έλληνες Υπουργοί είναι στην απόλυτη πλειοψηφία τους βουλευτές και γνωρίζοντας ότι οι Υπουργοί της Κυβέρνησης είναι ο βασικός τροφοδότης του Κοινοβουλίου και όχι οι απλοί βουλευτές, τότε το Κοινοβούλιο δεν απέχει από το να αποτελεί ένα νομιμοποιητικό μηχανισμό των αποφάσεων της κυβέρνησης. Ο μέσος όρος των 69 Υ.Α ανά Νόμο, όπως δείχνει ο πίνακας 3.1., δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης του προηγούμενου ισχυρισμού.

Πίνακας 3.1. Υπουργικές Αποφάσεις.

Έτος	Υ.Α/ Νόμο
1987	72
1988	84
1989	143
1990	112
1991	54
1992	42
1993	76
1994	49

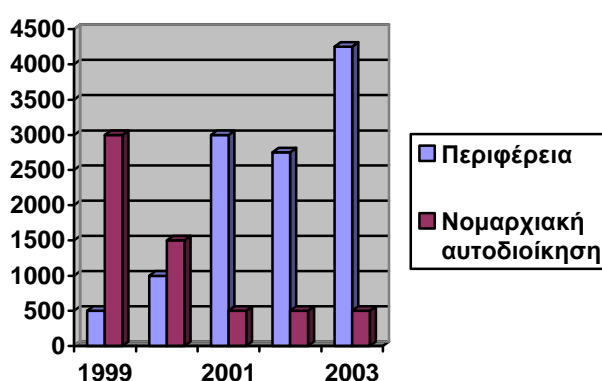
⁹⁰ Μακροδημήτρης Α., Η καλή νομοθέτηση ως προϋπόθεση της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας, στο Κοντιάδης Ξ. & Ανθόπουλος Χ.(επιμ.), *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σ.148-149.

Πίνακας 3.2 (Συνέχεια)

Έτος	Υ.Α/ Νόμο
1995	55
1996	55
1997	49
1998	50
2000	65
2001	65
2002	62
2003	56
2004	84
Μέσος όρος	69

Πηγή: Κοντιάδης Ξ. & Ανθόπουλος Χ.(επιμ.) *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σ.190.

Στις Υπουργικές Αποφάσεις , έρχεται να προστεθεί και η ραγδαία αύξηση των κανονιστικών αποφάσεων των Περιφερειάρχων και Νομαρχών (βλέπε Διάγραμμα 3.1.).

Διάγραμμα 3.1. Αποφάσεις Περιφερειών –Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης

Πηγή: Κοντιάδης Ξ. & Ανθόπουλος Χ.(επιμ.) *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σ.192.

Ο ρυθμιστικός όγκος είναι τεράστιος και οι επιπτώσεις του στη διοικητική λειτουργία είναι αρνητικός. Καθυστερήσεις στην διεκπεραίωση των υποθέσεων των πολιτών, γραφειοκρατικές αγκυλώσεις και αντιφατικές αποφάσεις, αναστέλλουν την οικονομική ανάπτυξη και επιχειρηματικότητα καθώς και δυσκολεύουν τις ζωές των πολιτών και τις κοινωνικές τους σχέσεις (βλέπε Πίνακα 3.2.).⁹¹

Πίνακας 3.2. Σύνολο νομοθετικών και κανονιστικών ρυθμίσεων.

Έτος	Νόμοι	Π.Δ.	Π.Ν.Π.+ Π.Υ.Σ	Υ.Α	Αποφάσεις Περιφερειών	Αποφάσεις Νομαρχ.Αυτοδ.
1975	244	939	-	-	-	-
1976	269	980	-	-	-	-
1977	232	1195	-	-	-	-
1978	112	964	-	-	-	-
1979	146	1041	-	-	-	-
1980	108	1203	-	-	-	-
1981	114	1388	-	-	-	-
1982	88	736	-	-	-	-
1983	99	538	-	-	-	-
1984	98	595	-	-	-	-
1985	73	636	-	-	-	-
1986	96	441	-	-	-	-
1987	66	499	89	4797	-	-
1988	82	611	68	6854	-	-
1989	43	600	66	6140	-	-
1990	49	481	65	5473	-	-
1991	84	535	69	4545	-	-
1992	110	384	72	4565	-	-
1993	65	482	63	4949	-	-
1994	100	432	47	4904	-	-
1995	92	456	50	5020	-	-

⁹¹ Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος;, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008,σ. 192.

Πίνακας 3.2. (Συνέχεια)

Έτος	Νόμοι	Π.Δ.	Π.Ν.Π.+ Π.Υ.Σ	Υ.Α	Αποφάσεις Περιφερειών	Αποφάσεις Νομαρχ.Αυτοδ.
1996	82	409	56	4536	-	-
1997	108	394	24	5297	-	-
1998	115	419	18	5761	-	-
1999	107	323	-	6000	818	3127
2000	96	346	-	6194	1254	1819
2001	103	409	-	6706	3148	637
2002	111	390	-	6879	2946	646
2003	125	353	-	6959	4498	565
2004	85	268	-	7121	3843	653
Σύνολα	3.302	18.447	687	102.700	16.507	7.447

Πηγή: Κοντιάδης Ξ. & Ανθόπουλος Χ.(επιμ..) *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*., Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σ.193.

Οι δυο εξουσίες Εκτελεστική-Κυβέρνηση και Νομοθετική-Βουλή με νόμους, προεδρικά διατάγματα και υπουργικές αποφάσεις , παρήγαγαν για το λαό νομικό χάος, πολυνομία που είναι η μητέρα της διαφθοράς. Με τη μέθοδο του καναλιού της πολυνομίας, της πολυπλοκότητας και της μη χρηστής διοίκησης, έστειλαν τον κόσμο στα δικαστήρια με διοικητικές, φορολογικές, αστικές και ποινικές διαφορές. Αποτέλεσμα ήταν η κατακόρυφη αύξηση της δικαστικής μακροχρόνιας ομηρίας της κοινωνίας που αποτελεί δομημένη κρατική-πολιτική μέθοδο προσανατολισμού της κοινωνίας στα προβλήματα αυτής της ομηρίας με ό,τι οικονομικό, ψυχικό και αντιπαραγωγικό κόστος συνεπάγεται για την κοινωνία. Από το 1995 οι δικαστικοί παραδέχονταν ότι υπήρχε πολυνομία στο Αστικό Δίκαιο. Έκτοτε, επεκτάθηκε ραγδαία η πολυνομία σε όλους τους κλάδους του Δικαίου, με αποτέλεσμα ο κόσμος για να βρει το δίκαιο του να εμπλέκεται παρατεταμένα σε μακροχρόνιους δικαστικούς αγώνες με

απώλεια εισοδήματος και όσοι αντιλαμβάνονταν τον κίνδυνο της διαδικασίας αυτής να εκτρέπονται σε άλλο κανάλι επίλυσης διαφορών, της διαπλοκής.⁹²

3.3. Η αμφισβήτηση της ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης.

Ο έτερος μεγάλος πυλώνας στην προβληματική εικόνα της Δικαιοσύνης στα χρόνια της μεταπολίτευσης μετά την βραδύτητα στην απονομή της, είναι η γενικευμένη κρίση εμπιστοσύνης του πολίτη προς το χώρο της Δικαιοσύνης και κυρίως η αμφισβήτηση προς την «ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης».

3.3.1. Το πρόβλημα εξωτερικής ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης από την Εκτελεστική και Νομοθετική Εξουσία.

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει την ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης (με το άρθρο 26 του Συντάγματος) καθώς και καθιερώνεται ως ουσιώδες χαρακτηριστικό της δικαστικής λειτουργίας η προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία των φορέων της (άρθρα 26,87 παρ.1 και 88 παρ.2 του Συντάγματος).

Η καθημερινή ζωή των πολιτών όμως που έρχονται σε επαφή με την Δικαιοσύνη στην πράξη αλλά και η απλή επαφή του πολίτη με το κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι της μεταπολιτευτικής Ελλάδος, δείχνουν μάλλον προς την αντίθετη κατεύθυνση. Δεν υπάρχει πια σχεδόν κανένας Έλληνας που να μην πιστεύει το αντίθετο, ότι δηλαδή η Δικαιοσύνη δεν είναι ανεξάρτητη, ότι οι δυο άλλες εξουσίες, εκτελεστική-κυβέρνηση και νομοθετική-βουλή, χειραγωγούν την Δικαιοσύνη προς όφελος τους. Ανεξάρτητη και αντικειμενική Δικαιοσύνη δεν υπάρχει παρά τις φωτεινές εξαιρέσεις μεμονωμένων δικαστών που δεν υποκύπτουν σε πιέσεις και «συστάσεις».

Το εκάστοτε κυβερνών κόμμα διατηρεί σημαντικούς διαύλους επηρεασμού της Δικαιοσύνης. Η ανεξαρτησία θα έπρεπε αρχικά να περνά μέσα από την οικονομική αυτάρκεια του δικαστικού χώρου, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει. Επίσης υπάρχει το γνωστό πρόβλημα του διορισμού της ηγεσίας της Δικαιοσύνης από το Υπουργικό Συμβούλιο και υφίστανται βάση του ισχύοντος συνταγματικού και θεσμικού πλαισίου και άλλες περιπτώσεις άμεσης και έμμεσης επέμβασης της εκτελεστικής λειτουργίας

---

⁹² Χαφουσίδου Χ., Συνέντευξη του πρώην Εισαγγελέα Ιωάννη Σακκά, *Ποντιακή Γνώμη*, (χ.χ). Ανασύρθηκε στις 20 Ιουλίου 2011 από: <http://apofaseis-patrotis.blogspot.com/2011/07/blog-post.html>

στις προαγωγές των δικαστικών λειτουργών και στην εν γένει υπηρεσιακή τους κατάσταση(μεταθέσεις, τοποθετήσεις).

Σύμφωνα με την έγκυρη γνώμη ενός από τους πλέον σεβαστούς προέδρους του Αρείου Πάγου των τελευταίων ετών, του Στέφανου Μαθθία « οι προσδοκίες των υποψηφίων έως το χρίσμα και η μετά το χρίσμα ευγνωμοσύνη των επιλεγέντων , παρέχουν όχι σπάνια στη Διοίκηση τη δυνατότητα να επηρεάζει μέσω μιας πυραμίδας ευνοιών και εξαρτήσεων, με επικεφαλής την υπό εκλογή ή τη διορισμένη ηγεσία, τα δικαστικά πράγματα. Μάλιστα εκείνοι που προσδοκούν και στη συνέχεια, εκείνοι που έχουν επιλεγεί συμμορφώνονται ενίοτε προληπτικά προς τις εικαζόμενες κυβερνητικές επιθυμίες πριν καν αυτές εκδηλωθούν. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να καταλήξει σε αληθινή αλλοτρίωση[...]. Η διείσδυση του κόμματος στη Δικαιοσύνη δεν σημαίνει απλώς κάποιες διακριτικές υποδείξεις στην κορυφή και κάποιες αμφισβητήσεις του αδιάβλητου ορισμένων επιλογών, οι οποίες πάντως είναι σε κάθε περίπτωση καταδικαστέες. Σημαίνει επεμβάσεις σκοτεινών κομματικών παραγόντων, παράλυση των εγγυήσεων της νομιμότητας, διάβρωση της εγγυητικής και της κυρωτικής λειτουργίας της Δικαιοσύνης, σημαίνει γενική διάβρωση των θεσμών και αξιών της ζωής».⁹³

Η νομοθετική και εκτελεστική εξουσία είναι δυσδιακρίτως ενωμένες και υπερτροφικώς ενισχυμένες εις βάρος της δικαστικής κατά τρόπον απάδοντα εις μη ολοκληρωτικό καθεστώς. Αυτά αποβαίνουν εις βάρος των δικαιωμάτων του ατόμου, το οποίο κινδυνεύει να συνθλιβεί στους πανίσχυρους μηχανισμούς της τεχνοκρατούμενης σύγχρονης κοινωνίας.⁹⁴

Ο δικομματισμός των τελευταίων τεσσάρων δεκαετιών λειτούργησε αρνητικά για τη Δικαιοσύνη, είτε στη εξουσία ήταν το ένα κόμμα ή το άλλο. Τα σκάνδαλα άρχισαν να παίρνουν χρώμα. Όλοι αναφέρονται στο « γαλάζιο Βατοπέδι» και την « πράσινη SIEMENS».⁹⁵

Τα τραύματα από κάποιες φιλικές προς την πολιτική και οικονομική εξουσία κρίσεις της ποινικής Δικαιοσύνης δύσκολα θα επουλωθούν. Στις υποθέσεις του Βατοπεδίου και της SIEMENS καθώς και στο σκάνδαλο των ομολόγων, ο ευρύτερος μηχανισμός της Δικαιοσύνης φάνηκε να λειτουργεί σαν προστατευτική ομπρέλα, ενώ σημειώθηκε και άνωθεν εισαγγελική παρέμβαση σε δικαιοδοτική κρίση υφισταμένων

⁹³ Κατρούγκαλος Γ., Η κρίση(;) της Δικαιοσύνης. Στο Κοντιάδης Ξ. & Ανθόπουλος Χ.(επιμ.) *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*;, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008,σσ.199-200.

⁹⁴ Χαραλαμπίδης Σ., Η Δικαιοσύνη και η κηδεμονία της, *Ελληνική Δικαιοσύνη*, 1995,τ.36.

⁹⁵ www.kathimerini.gr (28-11-10). Προσπελάστηκε στις 12-5-11.

εισαγγελέων. Εν τω μεταξύ, ένας ανώτατος δικαστικός λειτουργός με το προσωπικό και θεσμικό κύρος του Α΄ Αντιπροέδρου του Αρείου Πάγου αλλά και η εξεταστική επιτροπή της Βουλής για την SIEMENS, αντιμετώπισαν δυσεξήγητα εμπόδια στην προσπάθεια τους να διαλευκάνουν πτυχές των υποθέσεων.⁹⁶

Βρίσκεται στην διακριτική ευχέρεια των προϊσταμένων δικαστηρίων και εισαγγελιών η ανάθεση των διαφόρων υποθέσεων στα μέλη του αντίστοιχου σχηματισμού. Στις περισσότερες, αν όχι σε όλες, υποθέσεις ποινικού ενδιαφέροντος που βρέθηκαν στην επικαιρότητα τα τελευταία χρόνια (απαγωγές πακιστανών, υποκλοπές, ομόλογα, σκάνδαλο SIEMENS κ.α.), η έρευνα των εισαγγελικών αρχών καρκινοβατεί ή έχει οδηγηθεί σε αδιέξοδο. Αντίθετα στην υπόθεση του παρ' ολίγον αυτόχειρα Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Πολιτισμού, οι εισαγγελικές και ανακριτικές αρχές, επέδειξαν υπερβάλλοντα ζήλο και μάλιστα επιβλήθηκε στη βασική κατηγορουμένη, προσωρινή κράτηση χωρίς να υπάρχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις για να διαταχθεί τέτοιο μέτρο. Όλα αυτά, δημιουργούν κλίμα καχυποψίας και πλήττουν την εικόνα της Δικαιοσύνης στην κοινή γνώμη.⁹⁷

Τα δυο κόμματα εξουσίας λοιπόν, όπως σε κάθε σημαντικό τομέα του δημόσιου βίου, έτσι και στο χώρο της Δικαιοσύνης προσπαθούν να περάσουν και να προωθήσουν τους δικούς τους ανθρώπους που θα ξεπληρώσουν αργότερα την εύνοια αυτή. Έτσι, η στελέχωση των δικαστηρίων γίνεται σε μεγάλο βαθμό από δικαστές μη επαρκείς. Οι κακές επιλογές δικαστών, λόγω των πολιτικών και κομματικών επιλογών, πέραν της ανταπόδοσης και της εύνοιας προς το εκάστοτε κυβερνών κόμμα, επιφέρει και άλλα αρνητικά αποτελέσματα, όπως αύξηση μη ικανοποιητικών αποφάσεων ιδίως στον α΄ βαθμό, εξοργιστική καθυστέρηση εκδόσεως των, καθώς και συμπτώματα μη προσήκουσας διαγωγής.⁹⁸

Σύμφωνα με τον υπουργό Μιλτιάδη Παπαϊωάννου, διανύουμε την πλέον μαύρη περίοδο της Ελληνικής Δικαιοσύνης. Οι ευθύνες ανήκουν σε δύο παράγοντες. Πρώτον στην Κυβέρνηση, λόγω των ωμών και απροκάλυπτων παρεμβάσεων της στο έργο της Δικαιοσύνης. Ποτέ στο παρελθόν, σε περιόδους ομαλής λειτουργίας του πολιτεύματος, δεν υπήρχε τόσο μεγάλη εμπλοκή της εκτελεστικής εξουσίας στην δικαστική για

---

⁹⁶ Παρασκευόπουλος Ν., Αντιμετωπίζει κρίση η ελληνική δικαιοσύνη; (2010, 17 Φεβρουαρίου), *Ελευθεροτυπία*, σ.8.

⁹⁷ Χρυσόγονος Κ., *Πολιτική εξουσία και Δικαιοσύνη*, Κυριακή 5 Ιουλίου 2009, ανασύρθηκε στις 15 Δεκεμβρίου, 2010 από: <http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=114&artid=277078&dt=05/07/2009>

⁹⁸ Χαραλαμπίδης Σ., Η Δικαιοσύνη και η κηδεμονία της, *Ελληνική Δικαιοσύνη*, 1995, τ.36.

«κουκουλώματα» υποθέσεων δημοσίου ενδιαφέροντος αλλά και σειρά νομοθετικών ρυθμίσεων αποδυνάμωσης της ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης. Δεύτερον ευθύνες υπάρχουν και στην πολιτική λειτουργία της ηγεσίας της Δικαιοσύνης, συγκεκριμένων δικαστικών λειτουργιών εμπίστων της Κυβέρνησης, που στο χειρισμό κρίσιμων υποθέσεων δημοσίου ενδιαφέροντος έδειξαν ότι είναι απόλυτα ταυτισμένοι με τις επιδιώξεις τους. Είναι πολλές οι υποθέσεις και οι συμπεριφορές δικαστικών λειτουργιών, που τραυμάτισαν το κύρος και την ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης. Υπήρξαν αποφάσεις που φθάνουν στα όρια της θεσμικής εκτροπής με ό,τι αυτό σημαίνει για την ομαλή λειτουργία της δημοκρατίας μας. Δεν πρέπει να ξεχνάει κανείς ότι ανεξάρτητη Δικαιοσύνη χωρίς ανεξάρτητους δικαστικούς λειτουργούς δεν υπάρχει. Και εδώ οι ευθύνες είναι στους ίδιους τους δικαστές, που παραβιάζουν την νομιμότητα, στους δικαστές που δίνουν εξετάσεις στα κόμματα, που εγγράφουν υποθήκες, που προσδοκούν αποτελέσματα εισόδου στις κορυφαίες θέσεις της Δικαιοσύνης ή σε έμμισθες θέσεις του ευρύτερου δημόσιου τομέα ή ακόμη διορισμούς των παιδιών τους σε προνομιακές θέσεις.⁹⁹

Κάποιες διατυπώσεις του ΕΔΔΑ για την ανώτατη Δικαιοσύνη της χώρας μας, είναι πραγματικά ηχηρές: στην υπόθεση Ρέκλος/ Δαβουρλής κατά Ελλάδα (απόφαση της 15-4-2009), γίνεται λόγος για «πραιτωριανό τρόπο κρίσης». Στην υπόθεση Αλφαντάκης κατά Ελλάδα (απόφαση της 11-2-2010), το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η ελληνική Δικαιοσύνη παραμελεί την διάκριση γεγονότων και αξιολογικών κρίσεων και ότι προσβάλλει την ελευθερία έκφρασης (άρθρο 10 της Σύμβασης), απαξιώνοντας κριτικές εκφράσεις χωρίς να τις τοποθετεί στο πλαίσιο της κρινόμενης υπόθεσης. Μέχρι σήμερα, η ελληνική Δικαιοσύνη δεν φαίνεται να ανησυχεί ούτε να αναζητά τις αποδοκιμαζόμενες από τους «μακρινούς Ευρωπαίους», αποφάσεις της παρά το γεγονός ότι η επισήμανση του γενικότερου προβλήματος έχει γίνει από την προηγούμενη δεκαετία. Και πρέπει να προσεχθεί ότι δεν καταδικαζόμαστε επειδή αγνοούμε μια ξένη έννομη τάξη αλλά επειδή παραβιάζουμε δικούς μας κανόνες με πανευρωπαϊκή διάσταση.¹⁰⁰

Ο δικομματισμός της μεταπολίτευσης έχει φτιάξει λοιπόν μια Δικαιοσύνη που θεωρητικά είναι ανεξάρτητη και λειτουργεί δίκαια και αντικειμενικά. Σε μια σχετικά

---

⁹⁹ Παπαϊωάννου Μ., Η ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης, *Δικαιόραμα*, τ.19,(χ.χ). Ανασύρθηκε στις 25-4-2011 από: http://www.dikaiorama.gr/show_silogika_ar.asp?ids=14

¹⁰⁰ Παρασκευόπουλος Ν., Αντιμετωπίζει κρίση η ελληνική δικαιοσύνη; (2010, 17 Φεβρουαρίου), *Ελευθεροτυπία*, σ.8.

πρόσφατη έρευνα ¹⁰¹,για λογαριασμό της Παγκόσμιας Τράπεζας που επιχειρεί να κατατάξει εξήντα πέντε χώρες ανάλογα με τον de jure και de facto βαθμό ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας, δεν κατέταξε χαμηλά την ελληνική Δικαιοσύνη ως προς τον βαθμό ανεξαρτησίας της. Βέβαια, εμβαθύνοντας στην έρευνα , βλέπουμε ότι στην πρώτη κατάταξη, την de jure, εξετάζεται η πληρότητα του υφιστάμενου συνταγματικού και θεσμικού πλαισίου εγγυήσεων. Σε αυτή την πρώτη ταξινόμηση, η Ελλάδα βρίσκεται ψηλά, στην 10^η θέση , υψηλότερα από όλες τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην δεύτερη όμως κατάταξη, την de facto, εξετάζεται η πραγματική εφαρμογή του υφιστάμενου συνταγματικού και θεσμικού πλαισίου εγγυήσεων, η αντικειμενική δηλαδή ανεξαρτησία των δικαστών. Στην δεύτερη όμως αυτή ταξινόμηση, η Ελλάδα καταλαμβάνει την 39^η θέση, ενώ οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες βρίσκονται μεταξύ της 12^{ης} και 21^{ης}. Τα ευρήματα αυτά φαίνεται να αντανakλούν την ιδιομορφία της ελληνικής δικαστικής εξουσίας η οποία χαρακτηρίζεται ταυτόχρονα από υψηλού βαθμού λειτουργική ανεξαρτησία, υπόκειται όμως παράλληλα και σε σημαντικό πολιτικό έλεγχο.¹⁰²

Πραγματικά εξοργίζεται ο Έλληνας πολίτης, αν συνειδητοποιήσει πώς τα δυο κόμματα που κυβερνούν την Ελλάδα τις τελευταίες 4 δεκαετίες, έχουν φτιάξει ένα περιβάλλον γόνιμο για κάθε λογής σκάνδαλα και ατασθαλίες αλλά εχθρικό προς κάθε προσπάθεια απονομής δικαιοσύνης και τιμωρίας. Όπως αναφέρει ο Πάσχος Μανδραβέλης *“Αν αξίζει να διαβάσει κάποιος τις αποφάσεις του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ (ακόμη και τα πορίσματα της μειοψηφίας) είναι για να θαυμάσει τη λογική διάρθρωση, που καταλήγουν σε ένα συγκεκριμένο συμπέρασμα. Τα επιχειρήματα τους δεν είναι νομικίστικα (όπως στην Ελλάδα). Δεν πρόκειται να βρει κανείς τα ακαταλαβίστικα του στυλ « συμφώνως με το άρθρο 3, παρ.2 του Ν.5895/2005 που τροποποιήθηκε με την ΚΥΑ 987657/07 ΦΕΚ 49083 σελ.469 κ.λ.π.» που σημαίνει τρέχα γύρευε τι λέει ο νόμος 5895 και τι η τροποποίηση του. Αντιθέτως, τα επιχειρήματα στις ΗΠΑ είναι νομικά: «Το Σύνταγμα λέει αυτό(αναφέρεται η διάταξη καθ’ ολοκληρίαν) και εκ τούτου συνάγεται το άλλο, διότι αν γινόταν το τρίτο θα αντέκρουε σε εκείνη τη διάταξη του Συντάγματος που λέει αυτό».Έτσι, κάθε απλός πολίτης που γνωρίζει ανάγνωση, μπορεί να διαβάσει, να μάθει, να κρίνει και κυρίως να εμπιστευτεί τη δικαιοσύνη. Κυρίως όμως οι αποφάσεις*

¹⁰¹ L.Feld/ S.Voigt, Economic Growth and Judicial Independence: Cross Country Evidence using a new set of Indicators,data,2002.

¹⁰² Η κρίση(;) της Δικαιοσύνης. Στο Κοντιάδης Ξ. & Ανθόπουλος Χ.(επιμ..) *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*;,οπ.αν.παρ.σσ.202-203.

*αυτές είναι μνημεία εσωτερικής συνοχής. Ακόμη και αν διαφωνεί κάποιος με την απόφαση, είναι εξαιρετικά δύσκολο να βρει λογικές ανακολουθίες. Η νομική, όσο και αν φαντάζει δυσνόητη και φανταχτερή, στον πυρήνα της οφείλει να έχει την λογική, τουλάχιστον την τυπική”.*¹⁰³

Ένα πρώτο λοιπόν προπέτασμα καπνού για κάθε είδους παρανομίες των κυβερνώντων στην Ελλάδα, είναι ο λαβύρινθος των νόμων και των τροποποιήσεων τους, που έχουν φτιάξει. Αδυνατεί ο μέσος πολίτης να ακολουθήσει τον μίτο και να φτάσει σε ένα καθαρό συμπέρασμα, αν παρανόμησε ή όχι ο βουλευτής, ο υπουργός, ο αξιωματούχος. Χάνεται κανείς μέσα σε ακατανόητα νούμερα και αριθμούς και όλα μοιάζουν καλώς καμωμένα.

Και αν κάποιος με περισσότερες γνώσεις ή πείσμα, προσπαθήσει να κυνηγήσει νομικά τον παρανομούντα πολιτικό αξιωματούχο, πέφτει στον τοίχο του νόμου περί ευθύνης Υπουργών που σοφά έφτιαξαν τα δυο κόμματα εξουσίας « για να έχουν το κεφάλι τους ήσυχο». Η δικαιοσύνη δεν μπορεί να ψάξει τις ευθύνες υπουργών διότι εκ του Συντάγματος είναι αρμοδιότητα της Βουλής, και η Βουλή δεν μπορεί να τις ψάξει διότι δεν πάει εκεί δικογραφία με το σκεπτικό ότι δεν προέκυψαν ευθύνες.

Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα, το σκάνδαλο του Βατοπεδίου. Ο Εισαγγελέας του Άρειου Πάγου, Κ.Σανιδάς, αποφάσισε να μην αποσταλεί η δικογραφία του Βατοπεδίου στην Βουλή. Όλος ο νομικός κόσμος διαφώνησε με αυτήν την απόφαση και όλοι διαπίστωσαν ότι η πράξη του δεν είναι νομικά ορθή. Η απόφαση του δεν έχει καν λογική συνοχή. Ο κ.Σανιδάς ισχυρίζεται ότι από την ανάκριση των δυο Εισαγγελέων, δεν προκύπτουν αξιόποινες πράξεις υπουργών ώστε να σταλεί η δικογραφία στη Βουλή. Πώς όμως να προκύψουν αξιόποινες πράξεις υπουργών από την ανάκριση που κάνουν οι δικαστικοί, όταν οι τελευταίοι δεν μπορούν να τις ελέγξουν; Ο νόμος περί ευθύνης υπουργών απαγορεύει στους δικαστές ακόμα και να διασταυρώσουν κάποιο στοιχείο που έχουν σχετικά με κάποιον υπουργό. Έτσι η βασική αρχή της δικαιοσύνης « μηδέ δίκην δικάσεις, αμφί μύθον ακούσεις», δεν τηρείται καθώς στην περίπτωση των υπουργών δεν μπορούν να ακούσουν τα επιχειρήματα αυτών, διότι δεν επιτρέπεται στους δικαστικούς να τους καλέσουν, να τους ρωτήσουν και έτσι να σχηματίσουν κρίση. Δημιουργείται ένας βολικός φαύλος κύκλος για τους πολιτικούς καθώς μέσα σε αυτή την διελκυστίνδα ποτέ και για κανένα ζήτημα δεν θα υπάρξουν ευθύνες υπουργών, διότι ποτέ κανείς δεν θα μπορεί να τις ψάξει. Στους

---

¹⁰³ Μανδραβέλης Π. ,Δικαιοσύνη και λογική, *Καθημερινή*,28-4-2009. Ανασύρθηκε στις 21-12-2010 από: <http://e-rooster.gr/04/2009/1363>.

δικαστικούς θα απαγορεύεται και συνεπώς δεν θα τις βρίσκουν και αφού δεν θα τις βρίσκουν, οι δικογραφίες δεν θα πηγαίνουν στη Βουλή. Ο νόμος λοιπόν αυτός ευνοεί το ατιμώρητο των υπουργών.¹⁰⁴

3.3.2. Δυσφήμιση Δικαιοσύνης από Εκτελεστική και Νομοθετική Εξουσία και μετατόπιση ευθυνών.

Έτσι αν εξαιρέσουμε τις περιπτώσεις των υψηλόβαθμων δικαστικών που κακώς επηρεάζονται από την εξουσία και τους κομματικούς προϊσταμένους τους και δεν κάνουν σωστά την δουλειά τους, οι υπόλοιποι ευσυνείδητοι και άξιοι δικαστικοί και να θέλουν να φέρουν κάθαρση μέσω δικαιοσύνης, έχουν τις περισσότερες φορές τα χέρια τους δεμένα από νόμους όπως αυτός περί ευθύνης υπουργών.

Στην 26^η Τακτική Γενική Συνέλευση των μελών της Ένωσης Εισαγγελέων Ελλάδας (28-11-2010), ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου, Ι.Τέντες ανέφερε: “ τόσο η Δικαιοσύνη ως θεσμός όσο και οι λειτουργοί της, δέχονται συχνά επιθέσεις από διάφορες πλευρές και οι σχέσεις της Δικαιοσύνης με τους άλλους θεσμούς αναπτύσσονται σε ένα κλίμα που γίνεται όλο και βαρύτερο, αλλά και η κριτική σε βάρος της Δικαιοσύνης οξύνεται[.].Οι επιθέσεις κατά της Δικαιοσύνης είναι ολέθριες και επικίνδυνες. Μάλιστα ο κ.Τέντες ανέφερε χαρακτηριστικά ότι υπήρξε δισέλιδο δημοσίευμα στο γερμανικό περιοδικό « Der Spiegel» με τον τίτλο « Ελλάδα- Η ασθένεια της ατιμωρησίας» και με υπότιτλο « Η Δικαιοσύνη αρνείται να κινήσει ποινική δίωξη σε υποθέσεις διαφθοράς». Ο κ.Τέντες επεσήμανε τον κίνδυνο ότι « αν αφήσουμε την ποινική δικαιοσύνη στην τύχη της , αργά η γρήγορα το σύστημα θα καταρρεύσει».

Στο ίδιο κλίμα και ο Πρόεδρος της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων κ.Χαράλαμπος Αθανασίου, στην ετήσια Γενική Συνέλευση της 11^{ης} Δεκεμβρίου 2010 αναφέρει ότι: “Εδώ θα πρέπει να τονισθεί, ότι το κόστος από την εικόνα αυτή της Δικαιοσύνης το αναλαμβάνουν σχεδόν εξ ολοκλήρου οι δικαστικοί λειτουργοί, χωρίς ωστόσο να τους αναλογεί και το μεγαλύτερο μερίδιο. Τελικά, ως ένα βαθμό διαχέεται η αντίληψη στους πολίτες περί γενικευμένης ατιμωρησίας , με αποτέλεσμα την διόγκωση της διαφθοράς στην εν γένει δημόσια διοίκηση. Λίγοι όμως γνωρίζουν ότι αν η Δικαιοσύνη λειτουργεί στην χώρα μας, όπως λειτουργεί, οφείλεται στην υπευθυνότητα, το φιλότιμο και

---

¹⁰⁴ Μανδραβέλης Π., Δικαιοσύνη και λογική, *Καθημερινή*,28-4-2009. Ανασύρθηκε στις 21-12-2010 από: <http://e-rooster.gr/04/2009/1363>

*την υπερηφάνεια των δικαστών, των εισαγγελέων και των δικαστικών υπαλλήλων και στην κατανόηση και συμπαράσταση των δικηγόρων”.*¹⁰⁵

Προκαλεί θυμηδία η γνωστή φράση των κυβερνώντων, ότι αν έχει κάποιος στοιχεία εναντίον τους, να τα πάει στη Δικαιοσύνη. Σε μια Δικαιοσύνη που οι πολιτικοί την χρησιμοποιούν ως κομπάρσο στο θέατρο του παραλόγου της πολιτικής ζωής στη χώρα μας. Πρόσφατο και λαμπρό παράδειγμα, η ομόφωνη απόφαση της προανακριτικής επιτροπής για παραπομπή του πρώην υπουργού Άκη Τσοχατζόπουλου, η οποία θα συζητηθεί στην Ολομέλεια της Βουλής και κινδυνεύει να μείνει μετέωρη, καταφέροντας ένα ακόμα ισχυρότατο πλήγμα στην ήδη παραπαίουσα αξιοπιστία του πολιτικού συστήματος. Δικαστικοί με εμπειρία και νομικοί με γνώση εντοπίζουν δια γυμνού οφθαλμού τεράστια προβλήματα στην πρόταση της προανακριτικής και εκφράζουν την άποψη, πως η επόμενη μέρα της παραπομπής του πρώην υπουργού μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά προβληματική, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για μια κοινωνία που δεν μπορεί να ενσωματώσει πια άλλα πολιτικά «τερτίπια», με προφανή την επικοινωνιακή και συγκυριακή σκοπιμότητα. Στον Άρειο Πάγο, μέλη του οποίου θα κληθούν σύμφωνα με το νόμο, να διαχειριστούν την κατηγορία που θα απαγγείλει η Βουλή κατά του πρώην υπουργού, μιλούν πλέον ανοιχτά για «ελαττωματική δίωξη» αν νομοθετηθεί ως έχει η πρόταση της Επιτροπής από την Ολομέλεια και προβλέπουν δεύτερο «φιάσκο» ανάλογο της υπόθεσης Βατοπεδίου, όπου μετά την πομπώδη παραπομπή πρώην υπουργών, ακολούθησε το οριστικό κλείσιμο της υπόθεσης λόγω παραγραφής.

Οι προβληματισμοί των ανώτατων δικαστών δεν έχουν να κάνουν μόνο με την νομιμότητα, που οφείλει να τηρείται ακόμα και όταν η συγκυρία, όπως τώρα, απαιτεί την τιμωρία πρώην υπουργών. Οι προβληματισμοί επεκτείνονται και στο ρόλο που επιφυλάσσεται στη Δικαιοσύνη σε υποθέσεις σκανδάλων με έντονη πολιτική χροιά, μια και οι δικαστές καλούνται, ως μη όφειλαν, να κάνουν τη « βρώμικη δουλειά», κλείνοντας τις σχετικές υποθέσεις λόγω παραγραφής, ενώ όλοι στο Κοινοβούλιο γνωρίζουν, πως η παραγραφή δυστυχώς έχει απονευρώσει κάθε ποινική ευθύνη για τους ελεγχόμενους πολιτικούς. Και σε ότι αφορά τον Άκη Τσοχατζόπουλο και την κατηγορία της δωροδοκίας που προτείνεται να του ασκηθεί, η νομική κοινότητα-

---

¹⁰⁵ Ομιλία του Προέδρου της Ε.Δ.Ε, κ.Χαράλαμπου Αθανασίου, *Δικαστικά Νέα*, τ. Οκτωβρίου-Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2010,σσ.3-6.

δικαστές και πανεπιστημιακοί- ομοφωνούν σε ένα. Τα πάντα για τον Άκη Τσοχατζόπουλο έχουν παραγραφεί, ό,τι και αν βρεθεί, μέχρι τότε που ήταν υπουργός. Με άλλα λόγια, δεν μπορεί για τίποτα ο κ.Τσοχατζόπουλος να περάσει το κατώφλι του Ειδικού Δικαστηρίου.¹⁰⁶

3.3.3. Εσωτερική ανεξαρτησία δικαστών.

Ένα εσωτερικό πρόβλημα της Δικαιοσύνης, όχι γνωστό στο ευρύ κοινό παρά μόνο στους κόλπους των ατόμων που ζουν και κινούνται στο χώρο της Δικαιοσύνης, είναι το οξύ πρόβλημα εσωτερικής ανεξαρτησίας των δικαστών. Μια δικαστική απόφαση εφαρμόζει τους κείμενους νόμους, υπάγοντας σε αυτούς τα πραγματικά περιστατικά. Ταυτόχρονα όμως της εφαρμογής του νόμου, προηγείται κατά το Σύνταγμα, ο έλεγχος συνταγματικότητας του νόμου. Σ αυτό το εξαιρετικά σημαντικό πεδίο ανάπτυξης της δικαστικής ανεξαρτησίας, οι επιδόσεις των ελληνικών δικαστηρίων, με ελάχιστες εξαιρέσεις, είναι κακές.

Χαρακτηρίζεται η στάση των Ελλήνων δικαστών από έντονο δισταγμό να έρθουν με την νομολογία τους και να αμφισβητήσουν την περί συνταγματικότητας εκφρασμένη άποψη του Αρείου Πάγου, αφού τα μέλη του Αρείου Πάγου θα κρίνουν αύριο την προαγωγή τους.¹⁰⁷ Η εφαρμογή των σχετικών διατάξεων των παραγράφων 1 έως 4 του άρθρου 90 του Συντάγματος, έχει αποδειχθεί στην πράξη ότι, χωρίς να διασφαλίζει την αξιοκρατία, οδηγεί στον ασφυκτικό έλεγχο της δικαιοδοτικής συμπεριφοράς των δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών από τον Άρειο Πάγο. Έτσι όμως τα ηλικιωμένα μέλη του τελευταίου, που για τον λόγο αυτό εμφορούνται συνήθως στην πλειοψηφία από συντηρητικές νομικές και κοινωνικές αντιλήψεις, επηρεάζουν υπέρμετρα την απονομή της Δικαιοσύνης.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Μάνδρου Ι., Προβληματική η παραπομπή Άκη, *Καθημερινή* (2011, Ιούνιος 12),σ.10.

¹⁰⁷ Ελληνική Πολιτεία 1974-1997,οπ.αν.παρ.σσ.378-379.

¹⁰⁸ Χρυσόγονος Κ., *Πολιτική εξουσία και Δικαιοσύνη*, Κυριακή 5 Ιουλίου 2009. Ανασύρθηκε στις 15 Δεκεμβρίου, 2010 από: <http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=114&artid=277078&dt=05/07/2009>

3.3.4. Μια εσωτερική ματιά στη Δικαιοσύνη για την αμφισβήτηση της από τους πολίτες.

Σαν επιστέγασμα όλων των προηγούμενων, έρχεται η συνέντευξη του πρώην Εισαγγελέα Ιωάννη Σακκά σε μηνιαία εφημερίδα. Εκεί τραβάει την κουρτίνα του « προσκηνίου» της δικαιοσύνης και ρίχνει φως στα « παρασκήνια» και εξομολογείται αλήθειες που δεν τις έμαθε ή άκουσε από κάποιους άλλα τις έζησε ο ίδιος ως δικαστικός για χρόνια. Και αφού παραιτήθηκε, νιώθει ελεύθερος να πει πράγματα που προηγουμένως δεν μπορούσε και αφορούν και την χειραγώγηση της Δικαιοσύνης από την Εκτελεστική και Νομοθετική Εξουσία, και τα προβλήματα εσωτερικής ανεξαρτησίας των δικαστών και την δυσφήμιση του δικαστικού σώματος από πράξεις που δεν ευθύνονται οι ίδιοι οι δικαστές αλλά οι άλλες δυο εξουσίες. Ο ίδιος δηλώνει αρχικά πώς : *« Μόνο αν έχεις σθένος και παραιτηθείς από το Δικαστικό Σώμα, μπορείς να είσαι ελεύθερος ή να μιλήσεις σταράτα. Διαφορετικά, αν μείνεις μέσα, κινδυνεύεις να σε σέρνουν σε πειθαρχικές και ποινικές διώξεις ως δήθεν προσβάλλον το κύρος της Δικαιοσύνης, συνθλίβοντας τον λόγο σου».*

Θεωρεί ότι η Δικαιοσύνη, το τελευταίο οχυρό της Δημοκρατίας, απαξιώνεται από τις άλλες δύο εξουσίες, την Εκτελεστική-Κυβέρνηση που έχει την πρωτοβουλία του νομοθετείν και τη Νομοθετική-Βουλή, που νομοθετεί κατά παραγγελία της πρώτης το νομικό χάος, την πολυνομία , τη διαφθορά. Ο πρώην Εισαγγελέας, δυσανασχετεί με το ότι οι δυο άλλες εξουσίες έφτιαξαν το κατάλληλο έδαφος για σκάνδαλα, ατασθαλίες, συγκάλυψη και ατιμωρησία όσων διετέλεσαν μέλη της κυβέρνησης και την αδυναμία της Δικαιοσύνης να παρέμβει αληθινά και ουσιαστικά. Δηλώνει ότι δεν μπορεί ως άτομο που υπηρετεί την ποινική δικαιοσύνη και διώκει το έγκλημα, να βλέπει το έγκλημα των πολιτικών να συγκαλύπτεται από την Βουλή, το Κοινοβούλιο, να βλέπει το θεσμικό όργανο, τη Βουλή, που είχε από το Σύνταγμα ποινική αρμοδιότητα να ελέγξει και να διώξει τα εγκλήματα των κυβερνώντων, να τα αφήνει να παραγράφονται. Η Βουλή έτσι, ως συλλογικός εκ του Συντάγματος Εισαγγελέας και Ανακριτής, προσβάλλει ανεπανόρθωτα το κύρος της Δικαιοσύνης, με ό,τι αυτό συνεπάγεται ποινικά και αστικά από πλευράς επανόρθωσης ζημιών. Η παραίτηση του οφειλόταν στο ότι δεν μπορούσε να δεχτεί ως Εισαγγελέας να παραγράφονται όλα τα εγκλήματα-κακούργηματα των υπουργών-πολιτικών εξαιτίας παραλείψεων της Βουλής. Παρομοιάζει τη Βουλή με Εισαγγελέα Πρωτοδικών, που αν είχε ποινική υπόθεση ή ενημερώθηκε για κακούργημα και ουδέν έπραξε και το κακούργημα παραγράφηκε

λόγω παράλειψης του, τότε ο δράστης Εισαγγελέας θα είχε προσβάλει το κύρος της Δικαιοσύνης και οπωσδήποτε θα του είχε ασκηθεί ποινική δίωξη για το κακούργημα κατάχρησης εξουσίας και θα είχε αντιμετωπίσει κάθειρξη 5 έως 10 έτη και με πειθαρχική διαδικασία θα είχε ήδη αποπεμφθεί από το Δικαστικό Σώμα. Ο πρώην Εισαγγελέας Ιωάννης Σακκάς, όπως και η πλειονότητα του ελληνικού λαού, αντιλαμβάνεται ότι οι πολιτικοί-πρωθυπουργοί-υπουργοί-υφυπουργοί και βουλευτές ισχυρίζονται υποκριτικά ότι θα διωχθεί το έγκλημα των δραστών όσο ψηλά και να βρίσκονται και θα αποδίδεται δικαιοσύνη. Αντί αυτού όμως, η εκάστοτε βουλή, που μόνο αυτή κατά το υπάρχον Σύνταγμα είναι αρμόδια για την εμπρόθεσμη-γρήγορη άσκηση ποινικής δίωξης κατά υπουργών, σιωπά συνεισφέροντας στη διαφθορά και δεν επιτελεί το εισαγγελικό και ανακριτικό καθήκον της έγκαιρα. Με τις παραλείψεις της, απαλλάσσει τους υπουργούς από την τιμωρία. Αντίθετα παρατηρεί ότι η Βουλή για τους πολίτες παρήγαγε ως έργο της νομικό χάος, πολυνομία και έμπλεξε τον κόσμο στα δίχτυα του νομικού χάους, της πολυνομίας και της αντιπαραγωγικότητας και του οικονομικού χρέους. Δηλώνει φανερά απογοητευμένος για το ότι: *«Το νομικό χάος, η πολυνομία η συγκάλυψη εγκλημάτων υπουργών και η απαλλαγή αυτών δια της μεθόδου της εξάλειψης του αξιόποινου κυβερνητικών-υπουργικών εγκλημάτων δια της σύντομης παραγραφής, είναι δημιουργήματα-έργα ανισότητας από κοινού Βουλής(Νομοθετικής εξουσίας)και της εκάστοτε κυβέρνησης (Εκτελεστικής Εξουσίας), δυστυχώς μέσα στον ιερό χώρο της Δημοκρατίας, στο Κοινοβούλιο».*¹⁰⁹

---

¹⁰⁹Χαφουσίδου Χ., Συνέντευξη του πρώην Εισαγγελέα Ιωάννη Σακκά *Ποντιακή Γνώμη*, (χ.χ). Ανασύρθηκε στις 20 Ιουλίου 2011 από: <http://apofaseis-patrotis.blogspot.com/2011/07/blog-post.html>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΜΕΤΡΑ ΕΞΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΑΧΥΝΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΝΟΜΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.

4.1. Εισαγωγή.

Όπως γνωρίζουν πολύ καλά οι παροικούντες την Ιερουσαλήμ της Δικαιοσύνης στην χώρα μας, δηλαδή δικαστές, δικηγόροι, δικαστικοί υπάλληλοι και πολίτες που ταλαιπωρούνται χρόνια στο χώρο της Δικαιοσύνης καθώς και όπως υποψιάζονται και οι υπόλοιποι Έλληνες πολίτες που παρακολουθούν τα τεκταινόμενα στην Δικαιοσύνη από μακριά, χρειάζονται πολλές και σημαντικές αλλαγές και βελτιώσεις. Αυτές οι αλλαγές και οι βελτιώσεις θα μειώσουν τον χρόνο απονομής δικαιοσύνης, θα φέρουν ξανά την πεποίθηση στους πολίτες ότι μπορούν να βρουν το δίκιο τους σε λογικό χρονικό ορίζοντα, θα βοηθήσουν ξανά τον κόσμο να νιώσει εμπιστοσύνη στο θεσμό, πιστεύοντας ότι όντως η δικαιοσύνη είναι τυφλή και δεν ευνοεί κάποιους, θα συντελέσουν στο να διαχωριστούν και να παραμείνουν διαχωρισμένες οι τρεις εξουσίες (εκτελεστική-νομοθετική-δικαστική) και ότι η κάθε μια θα επιτελεί το ρόλο της για το καλό όλων των πολιτών , χαρίζοντας στην χώρα την πολυπόθητη ισονομία.

Οι αλλαγές που χρειάζεται να γίνουν είναι δυο ειδών:

α) Οι δύσκολες, χρονοβόρες και επίπονες γενικές κοινωνικές-πολιτικές-θεσμικές αλλαγές που θα αλλάξουν το γενικότερο κοινωνικό-πολιτικό σύστημα της χώρας και άρα και τον χώρο της Δικαιοσύνης. Αυτές θα είναι οι αλλαγές που θα σφραγίσουν την ίαση του χώρου, θα θέσουν νέες βάσεις στο οικοδόμημα της Θέμιδος και θα κλείσουν τις πληγές της αμφισβήτησης, της καχυποψίας και της αγανάκτησης του ελληνικού λαού προς το χώρο της Δικαιοσύνης και

β) Οι σύντομες, πρακτικές, χρήσιμες αλλαγές που μπορούν να γίνουν άμεσα, χωρίς πολύ κόπο και μπορούν να φέρουν σημαντικές βελτιώσεις και ανάσες στη Δικαιοσύνη, κάνοντας την ζωή όσων ασχολούνται με το χώρο ευκολότερη και πιο ανθρώπινη, χωρίς όμως αυτές οι αλλαγές να δρέπουν δάφνες για ολική και ριζική λύση των προβλημάτων της δικαιοσύνης και αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των πολιτών.

Η οριστική και πραγματική λύση στα προβλήματα της Δικαιοσύνης θα πραγματοποιούνταν με μια ολική-ριζική αλλαγή στην ελληνική κοινωνία, στο πολιτικό, κοινωνικό, πνευματικό γίγνεσθαι της χώρας. Να αλλάξει πλήρως ο χαρακτήρας του

κράτους που δημιουργήθηκε από την πτώση της δικτατορίας και μετά, να αλλάξει ο χαρακτήρας του κράτους που τόσες ελπίδες ενέπνευσε και τελικά κατέληξε να φέρει την Ελλάδα σε μια βαθιά κρίση ηθική-πολιτική-οικονομική και να βουλιάξει τον ελληνικό λαό σε απελπισία.

Αποτελεί δίδαγμα της κοινής πείρας ότι τον κοινωνικό ιστό δεν τον υφαίνουν μόνο τα συντάγματα, τα πολιτικά καθεστώτα και οι νομοθεσίες αλλά κυρίως η μακρά ιστορική, ψυχική και πνευματική παράδοση ενός έθνους. Ειδικότερα οι ψυχικές δομές, οι διαθέσεις, η ευγένεια, η παραδοχή, η ανοχή, που αν καταστραφούν η κοινωνία επιστρέφει στην αγριότητα. Με τα δεδομένα αυτά θα συνέτρεχε λόγος αναθεώρησης όχι του Συντάγματος αλλά όλων των ίδιων ημών των Ελλήνων.¹¹⁰

Όλοι λοιπόν οι πολίτες, αντιλαμβανόμενοι το τέλμα στο οποίο έχει φτάσει η χώρα, χρειάζεται να κινητοποιηθούν και να απελευθερώσουν την ελληνική κοινωνία από τους ανθρώπους των κομματικών μηχανισμών και από τους κομματικούς εγκάθετους. Η δημοκρατία έχει βεβαίως ανάγκη από πολιτικούς, παράλληλα όμως και από αδέσμευτους από κόμματα πολίτες. Η δημοκρατία είναι της κοινωνίας και όχι των πολιτικών, οι οποίοι είναι απλώς όργανα της. Το έργο της απελευθέρωσης της κοινωνίας δεν θα το αναλάβει κανένας «σωτήρας» ή «οραματιστής», θα το αναλάβουν οι πολίτες μόνοι τους ασκώντας υπεύθυνα τα δικαιώματά τους.¹¹¹

Οι πολίτες χρειάζεται να ενεργοποιηθούν και να συμμετέχουν υπεύθυνα στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική ζωή, στις τέχνες, στις επιστήμες, στην έρευνα, στην παιδεία, στην εργασία, στον υγιή συνδικαλισμό, μακριά από τις ήδη φθαρμένες παλαιοκομματικές συντεχνίες.¹¹² Να ακυρώσουν τα νεκρά πολιτικά κλισέ και να προτάσσεται η «κατά κεφαλήν καλλιέργεια» του πολίτη και όχι το «κατά κεφαλήν εισόδημα». Πιθανώς να δημιουργηθεί αυτό που ονομάζεται μια Νέα Μεταπολίτευση, όπου δεν θα ενδιαφέρουν τόσο οι διακρίσεις Δεξιών και Αριστερών, κοσμικών ή θρησκών, ευρωπαϊστών ή εθνοκεντρικών. Να υπάρχει μια και μόνη πολιτικά γόνιμη διάκριση: Αυτοί που θα νοιάζονται να συνεχίσει να υπάρχει και στον 22ο αιώνα, δημοκρατικό ελληνικό κράτος στον ελλαδικό χώρο και αυτοί που δεν νοιάζονται.¹¹³

Οι πολίτες λοιπόν αυξάνοντας την υπευθυνότητά τους, τη συμμετοχή του στα κοινά και με αληθινό ενδιαφέρον για τη χώρα που θα αφήσουν στα παιδιά τους,

---

¹¹⁰ Η Δικαιοσύνη και η κηδεμονία της ,οπ.αν.παρ.,σ.752.

¹¹¹ Μαλεβίτσης Χ. ,Κομματικός αντισμός, (1995, 17 Φεβρουαρίου).*Καθημερινή*.

¹¹² Η Δικαιοσύνη και η κηδεμονία της, οπ.αν. παρ.σ.754.

¹¹³ Κατά κεφαλήν καλλιέργεια, οπ.αν.παρ.σ.163.

χρειάζεται να εργαστούν για την εκρίζωση του δικομματισμού, της οικογενειοκρατίας, της πολιτικής φεουδαρχίας των τελευταίων τεσσάρων δεκαετιών, χρειάζεται να περιορίσουν η και να εξαφανίσουν την διαφθορά, την αναξιοκρατία, τις πελατειακές σχέσεις των δυο κομμάτων εξουσίας που οδήγησαν σε διαφθορά, αναξιοκρατία υπανάπτυξη, οικονομική καθυστέρηση, κατασπατάληση του δημόσιου χρήματος, ατιμωρησία. Μια ριζική, θετική αλλαγή της κοινωνίας και η εξυγίανση του πολιτικού και κοινωνικού γίνεσθαι θα αντανακλά θετικά σε όλους τους επιμέρους τομείς του κράτους.

Επομένως, θα αντανακλά και στον τομέα της Δικαιοσύνης, απαλλάσσοντας την από τα βαρίδια του παρελθόντος, τα βαρίδια του δικομματισμού, της έλλειψης ανεξαρτησίας, της πολιτικής διαπλοκής και της ασφυξίας που δημιουργεί η εκτελεστική και νομοθετική εξουσία σε αυτήν. Επειδή όμως, κάθε πολίτης που έχει σώας τας φρένας γνωρίζει ότι τέτοιες κοσμογονικές αλλαγές είναι δύσκολο να συντελεστούν ή αν τυχόν συντελεστούν θα χρειαστούν πολύ χρόνο και επειδή η ζωή συνεχίζεται καθώς και τα προβλήματα που κατατρέχουν τον χώρο της Δικαιοσύνης, καλό είναι να αναφερθούν προτάσεις και λύσεις πιο πρακτικές, πιο σύντομες, πιο εύκολες και λιγότερο « κοσμογονικές», που θα βελτιώσουν την απονομή δικαιοσύνης, θα προσφέρουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στους πολίτες και θα μειώσουν τον χρόνο εκδίκασης των υποθέσεων.

4.2. Επιλογή ηγεσίας Δικαιοσύνης – Ανεξαρτησία Δικαιοσύνης

Σύμφωνα με τον καθηγητή Διεθνών Σχέσεων, Ηλία Κουσκουβέλη, « η Δικαιοσύνη, αν και έχει λησμονηθεί ως πολιτικό μέγεθος, θα πρέπει να αποτελεί πυξίδα στην άσκηση διακυβέρνησης. Καμία μορφή διακυβέρνησης δεν μπορεί να ονομάζεται χρηστή, όσο αποτελεσματική και αν είναι, αν δεν έχει ως κεντρικό σημείο αναφοράς τη Δικαιοσύνη. Ο λόγος είναι απλός: είναι ο αναδιανεμητικός χαρακτήρας της Δικαιοσύνης, είναι η δυνατότητα της να εξισορροπεί τις εξουσίες, είναι η έμφαση στην υποστήριξη των αδυνάτων που καθιστά τη διακυβέρνηση χρηστή. Κανένα μέτρο δεν μπορεί να είναι βιώσιμο εάν δεν είναι δίκαιο. Διαφορετικά, θα υποδαυλίζει κοινωνικές ανισότητες, θα δημιουργήσει συγκρούσεις, θα είναι εν τέλει αναποτελεσματικό. Τι σημαίνει όμως, δικαιοσύνη και πολιτική, στα πλαίσια ενός φιλελεύθερου πολιτικού συστήματος; Η δίκαιη πολιτική σε καμία περίπτωση δεν είναι συνώνυμη του κρατικού παρεμβατισμού.

Αναφέρεται περισσότερο σε μια δίκαιη επαναδιαπραγμάτευση των όρων του κοινωνικού συμβολαίου. Η κρατική παρέμβαση αρχίζει και τελειώνει τη στιγμή της διαπραγμάτευσης αυτών των όρων και εφαρμόζεται μόνο κατά την οικοδόμηση των δίκαιων θεσμών. Συνεπώς, η δίκαιη πολιτική είναι αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης ανάμεσα στο κράτος και την κοινωνία. Είναι το αποτέλεσμα τολμηρής πολιτικής βούλησης και συνετών αποφάσεων από τη μια και ώριμης κοινωνίας των πολιτών από την άλλη.¹¹⁴

Έτσι λοιπόν ένα τεράστιο βήμα προς την κατεύθυνση της αληθινής ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης από τις άλλες δυο εξουσίες, που θα βελτιώνε κατά πολύ την εμπιστοσύνη των πολιτών στο όλο πολιτικό μας σύστημα καθώς και στον ρόλο της Δικαιοσύνης, θα ήταν η σωστή επιλογή ηγεσίας των Ανωτάτων Δικαστηρίων και του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου. Ως τώρα η επιλογή του προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου, του Ελεγκτικού Συνεδρίου, του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, του Γενικού Επιτρόπου του Ελεγκτικού Συνεδρίου και του Γενικού Επιτρόπου των διοικητικών δικαστηρίων, δηλαδή η επιλογή της ηγεσίας της δικαιοσύνης, προξενούσε τριβές και αρνητικά σχόλια καθώς δέσμευε την δικαστική εξουσία από την επιρροή της εκτελεστικής εξουσίας. Δεν αποκρύπτεται γενικώς ότι η κατ'άρθρο 90 παρ.5 του Συντάγματος, επιλογή των Προεδρείων από το Υπουργικό Συμβούλιο είναι εκδήλωση του εναγκαλισμού της δικαστικής λειτουργίας από την εκτελεστική. Άλλοι χαρακτηρίζουν την αποφασιστική παρέμβαση του Υπουργικού συμβουλίου ως « ομφάλιο λώρο», με την κυβέρνηση. Από γνωστή όμως παροιμία μαθαίνουμε για ποιο πράγμα δεν μιλούν στο σπίτι του κρεμασμένου. Τι και αν τώρα το σκονί ονομάζεται « ομφάλιος λώρος». Ούτως ή άλλως η δικαιοσύνη δεν είναι έμβρυο. Στο πολίτευμα μας οι διακεκριμένες λειτουργίες αιματοδοτούνται μόνο από το Σύνταγμα, που με θυσίες αποκτήθηκε. Άρα αποκοπτός επειγόντως ο «λώρος» πριν ή δι' αυτού επιφέρει ο ελεγχόμενος το μακάβριο αποτέλεσμα εις τον «ανεξάρτητον» ελέγχοντα.¹¹⁵

Ο Έλληνας πολίτης χρειάζεται ανεξάρτητη δικαιοσύνη για να νιώσει ξανά εμπιστοσύνη σε αυτήν. Σωστός δικαστής δεν είναι χωρίς άλλο ο αυστηρός δικαστής ούτε βέβαια και ο αβασάνιστα επιεικής μπορεί να γίνει αποδεκτός. Σωστός είναι ο δίκαιος δικαστής, που αισθάνεται την ανεξαρτησία στην ψυχή του και τη βιώνει πάνω στην έδρα του δικαστηρίου. Όσο όμως αποκαλύπτεται η λανθάνουσα «συμμαχική» σχέση της Δικαιοσύνης με την κάθε μορφής εξουσία άλλο τόσο δεν θα ήταν

¹¹⁴ Κουσκουβέλης Η., Δικαιοσύνη και πολιτική, (2008, 29 Ιουνίου), *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, σ.40.

¹¹⁵ Η Δικαιοσύνη και η κηδεμονία της ,οπ.αν.παρ.σ.754.

ευπρόσδεκτο να της αναγνωρίζεται ο ρόλος του ουδέτερου επόπτη, ακριβώς γιατί κατά κανόνα αποδεικνύεται νόθος και αντιδραστικός.¹¹⁶

Ο ελληνικός λαός βλέπει και νιώθει τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες ότι η διάκριση των εξουσιών έχει μείνει μόνο στα χαρτιά. Η εκτελεστική εξουσία-κυβέρνηση κυριαρχεί απόλυτα. Όμως θεμέλιο του φιλελεύθερου δημοκρατικού πολιτεύματος αποτελεί η αρχή διακρίσεως των λειτουργιών. Της ασκήσεως των δηλαδή υπό χωριστών οργάνων κατά το μάλλον ή ήττον ανεξάρτητων από αλλήλων εις τρόπον ώστε κάθε μια να αντιστοιχεί ίδιον όργανον.¹¹⁷ Αυτή η αρχή αποτελεί θεμελιώδη αυτοδέσμευση του λαού δια του Συντάγματος και δεν νοείται αναθεώρηση της. Και ευλόγως διότι « η εξουσία που δεν υπόκειται σε έλεγχο παραφρονεί». Ο έλεγχος είναι εκδήλωση της έννοιας της δικαιοσύνης και επειδή η δικαιοσύνη είναι σύνθεση λογικής και ελευθερίας στην οποία περιέχεται και η ισότης, ο έλεγχος είναι εκδήλωση της λογικής και της ελευθερίας.¹¹⁸

Αν αμφισβητεί κανείς το ότι η εκτελεστική εξουσία « διοικεί τη Δικαιοσύνη» μπορεί να συμβουλευτεί τον κώδικα οργανισμού των δικαστηρίων και δικαστικών λειτουργιών (Ν.1765/1988-ΦΕΚ Α35/16-9-88) και να αισθανθεί την δύναμη των διατάξεων του με τις οποίες η δικαστική εξουσία είναι υπεύθυνη για «ίδρυση, συγχώνευση, κατάργηση, περιφέρεια, έδρα δικαστηρίων, δικαστικά καταστήματα (άρθ.2, 18,81), κατανομή θέσεων δικαστών (άρθ.3), εποπτεία διοικήσεως δικαιοσύνης (άρθ.19), διορισμού και μεταθέσεις (άρθ.34,50), άδειες (άρθ.44-46), ατομικοί φάκελοι, μητρώο (άρθ.47,48), προαγωγές προεδρείων(άρθ.49 παρ.3), ερωτήματα, διαφωνία, προσφυγή Υπ.Δικαιοσύνης (άρθ.68,79) επιτροπές διαγωνισμών (άρθ.64 παρ.2, 75 παρ.7), κέντρο δικαστικών σπουδών ήδη και « Εθνική Σχολή Δικαστών (ν.2236/94,Α146), επιθεώρηση από επιλεγόμενον υπό της Κυβερνήσεως (αρθ.82 παρ.2), σύνθεση ανωτάτου πειθαρχικού συμβουλίου (άρθ.96, βλ. και 91 Σ.), άσκηση πειθαρχικής διώξεως, ένδικα μέσα, εκτέλεση αποφάσεων (άρθ.93,105,106)».¹¹⁹ Και μετά από όλα αυτά, αν επισημανθούν και οι αρμοδιότητες του Υπουργού των Οικονομικών σε ό,τι αφορά τη Δικαιοσύνη, καταλαβαίνουμε απόλυτα για τι είδους ανεξαρτησία στη δικαιοσύνη μιλάμε.

¹¹⁶ Παπαδαμάκης Α., Η κοινωνία απέναντι στον Έλληνα Δικαστή, *Αρμενόπουλος*, 1996, τ.9, σ.1076.

¹¹⁷ Σγουρίτσα, Χ., *Συνταγματικόν Δίκαιον, τόμος Β΄, τ.Α΄*, Εκδόσεις. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1964, σ.1.

¹¹⁸ Η Δικαιοσύνη και η κηδεμονία της, *οπ.αν.παρ.σ.756*.

¹¹⁹ Βλ. στο ίδιο, σ.757.

Οι ίδιοι οι δικαστές γνωρίζουν την κατάσταση και νιώθουν ότι χρειάζεται η κατάσταση να βελτιωθεί. Η ανεξαρτησία των δικαστών είναι ουσιώδης και απαραίτητη για την βελτίωση της εμπιστοσύνης των πολιτών. Στις προτάσεις για τη λήψη μέτρων για την ενίσχυση της ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργιών, που ανακοίνωσε το Δ.Σ της Ένωσης Εισαγγελέων Ελλάδος δια στόματος του Προέδρου της, Σωτήρη Μπάγια, το 2009, ζητήθηκε η καθιέρωση σταθερών και αντικειμενικών κριτηρίων για κάθε μεταβολή (προαγωγή, μετάθεση, απόσπαση) δικαστών και Εισαγγελέων και ειδική αιτιολογία όλων των σχετικών αποφάσεων του Ανώτατου Δικαστικού Συμβουλίου. Κυρίως όμως ζητήθηκε η αλλαγή τρόπου επιλογής των Προέδρων των Ανωτάτων Δικαστηρίων και του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου με τις αναγκαίες συνταγματικές μεταρρυθμίσεις. Η επιλογή να γίνεται από τη Βουλή με αυξημένη πλειοψηφία των 2/3.¹²⁰

Ο υπουργός Ευάγγελος Βενιζέλος υποστηρίζει ότι οι μείζονες θεσμικές παρεμβάσεις είναι συνταγματικού επιπέδου και μάλιστα οργανωτικού και δικονομικού χαρακτήρα. Ήδη έχει διατυπωθεί η πρόταση του ΠΑΣΟΚ για την προηγούμενη ακρόαση αυτών που προτίθεται η κυβέρνηση να επιλέξει για τις ανώτατες δικαστικές θέσεις ενώπιον της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής. Η ακρόαση αυτή μπορεί να προβλεφτεί από το νόμο και τον κανονισμό της Βουλής και στο πλαίσιο του ισχύοντος συντάγματος, ακόμα όμως είναι καλύτερο να προβλεφθεί ρητά σε περίπτωση αναθεώρησης του άρθρου 90.¹²¹

Σύμφωνα με τον καθηγητή Κώστα Χρυσόγονο, οι δικαστικές ενώσεις διεκδικούν την εκλογή της ηγεσίας των ανώτατων δικαστηρίων από τα μέλη των τελευταίων, με στόχο την πληρέστερη κατοχύρωση της (εξωτερικής) ανεξαρτησίας. Ωστόσο η εκλογή αυτή μπορεί να οδηγήσει σε φαινόμενα συντεχνιασμού και ψηφοθηρίας, αντίστοιχα ή και χειρότερα εκείνων που παρατηρήθηκαν σε κάποια από τα κατώτερα δικαστήρια μετά την εφαρμογή της αυτοδιοίκησης (εκλογή των προϊσταμένων από τα μέλη του δικαστηρίου) και άρα σε γενικότερη υποβάθμιση της απόδοσης των ανώτατων δικαστηρίων. Άλλες προτάσεις όπως η εκλογή από διευρυμένο εκλεκτορικό σώμα με συμμετοχή κοινοβουλευτικών, δικαστικών, πανεπιστημιακών και δικηγόρων, φαίνονται ακόμα πιο προβληματικές, αφού θα οδηγούσαν σε πολλαπλασιασμό των εξωτερικών επιδράσεων και σε περαιτέρω σχετικοποίηση της δικαστικής ανεξαρτησίας. Συνεπώς μια τυχόν νέα αναθεώρηση του

¹²⁰ <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=92067>. Προσπελάστηκε στις 14-10-2010.

¹²¹ www.evenizelos.gr/el/stateinstitutionsconstitution/-justice/575-----ii

άρθρου 90 παρ.5 του Συντάγματος, ίσως θα ήταν φρόνιμο να περιοριστεί σε επιμέρους αλλαγές στο ισχύον σύστημα επιλογής της ηγεσίας των ανώτατων δικαστηρίων, όπως π.χ. η απαίτηση προηγούμενης υποβολής υποψηφιότητας από τους ενδιαφερομένους για προαγωγή και δημόσιας ακρόασης τους από αρμόδια κοινοβουλευτική επιτροπή. Περαιτέρω θα μπορούσε να τεθεί χρονικό όριο για την θητεία και των αντιπροέδρων των ανώτατων δικαστηρίων. Το ζητούμενο δηλαδή θα έπρεπε μάλλον να είναι η διασφάλιση μεγαλύτερης διαφάνειας στη διαδικασία επιλογής, ώστε να περιοριστούν τα περιθώρια αυθαιρεσιών εκ μέρους του Υπουργικού Συμβουλίου, παρά η συνολική ανατροπή της¹²².

Ο Υπουργός Μιλτιάδης Παπαιωάννου για το θέμα αυτό, προτείνει :

1) Την νομοθετική κατοχύρωση της συμμετοχής της Βουλής αλλά και των ίδιων των δικαστών στη διαδικασία επιλογής της ηγεσίας της Δικαιοσύνης, χωρίς να ακυρώνεται η συνταγματική αρμοδιότητα του Υπουργικού Συμβουλίου. Ο νόμος πρέπει να ορίζει ότι οι Πρόεδροι των Ανώτατων Δικαστηρίων πρέπει να επιλέγονται μεταξύ των αντιπροέδρων και ότι ο Υπουργός Δικαιοσύνης, πριν την κατάθεση της τελικής του εισήγησης στο Υπουργικό Συμβούλιο, να προτείνει τρεις και να ζητάει τη γνώμη της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής, η οποία, μετά από ακρόαση των προταθέντων, να συντάσσει έκθεση για την εκτίμηση της κάθε υποψηφιότητας. Αν κάποια υποψηφιότητα συγκεντρώνει την αυξημένη πλειοψηφία των 2/3 των μελών της επιτροπής, τότε η επιλογή να είναι υποχρεωτική για το Υπουργικό Συμβούλιο (αποδέσμευση). Είναι ένα μέτρο που ακυρώνει τόσο την αυθαιρεσία της κάθε φορά κυβέρνησης στην επιλογή της ηγεσίας της Δικαιοσύνης, όσο και την «προσδοκία» της κομματικής εύνοιας από τους δικαστικούς λειτουργούς, αφού θα γνωρίζουν ότι θα υποβληθούν σε διαδικασία εκτίμησης της προσωπικότητάς τους και της συνολικής τους επαγγελματικής πορείας από τη διακομματική επιτροπή της Βουλής και

2) Την αναβάθμιση της λειτουργίας του Ανώτατου Δικαστικού Συμβουλίου και η αναμόρφωση του συστήματος αξιολόγησης των δικαστικών λειτουργών με την επαναφορά του συστήματος κλήρωσης των επιθεωρητών, με την καθιέρωση μόνιμων, σταθερών και αντικειμενικών κριτηρίων για κάθε υπηρεσιακή μεταβολή (προαγωγή, μετάθεση, απόσπαση) και ειδική αιτιολογία όλων των αποφάσεων του, με τη θεσμοθέτηση δικαιώματος προσφυγής των δικαστικών λειτουργών σε ευρύτερο Δευτεροβάθμιο Δικαστικό Όργανο για κάθε δυσμενή σε βάρος τους υπηρεσιακή κρίση

---

¹²² Χρυσόγονος Κ., *Πολιτική εξουσία και Δικαιοσύνη*, (2009, 5 Ιουλίου). Ανασύρθηκε στις 15 Δεκεμβρίου, 2010 από: <http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=114&artid=277078&dt=05/07/2009>

από το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο. Είναι μέτρα που ενισχύουν την ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργιών από την «αυθαιρεσία» του Δικαστικού Συμβουλίου, από το φόβο άδικων και αναιτιολόγητων υπηρεσιακών μεταβολών.¹²³

Πρόσφατα το Υπουργείο κατέθεσε την δίκη του άποψη για το μείζον θέμα της επιλογής ηγεσίας στην Δικαιοσύνη. Ψηφίστηκε ο νόμος 3841/2010, (ΦΕΚ Α΄, 55/6-4-10), όπου στόχος του νόμου είναι να εξασφαλίσει την αποδέσμευση της δικαστικής εξουσίας από την επιρροή της εκτελεστικής με την αλλαγή του τρόπου επιλογή της ηγεσίας της Δικαιοσύνης. Ειδικότερα, επιδιώκεται η έκφραση γνώμης από τη Βουλή για τους ανώτατους δικαστικούς λειτουργούς που καταλαμβάνουν τις ηγετικές θέσεις των ανώτατων δικαστηρίων της χώρας. Βάσει του νόμου, όταν πρόκειται να επιλεγούν οι Πρόεδροι του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου, του Ελεγκτικού Συνεδρίου, ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου, ο Γενικός Επίτροπος του Ελεγκτικού Συνεδρίου και ο Γενικός Επίτροπος των διοικητικών δικαστηρίων, θα προεπιλέγονται αρχικά με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου έξι ανώτατοι δικαστικοί λειτουργοί, που έχουν τα τυπικά προσόντα. Ακολούθως ο κατάλογος των έξι προεπιλεγέντων θα διαβιβάζεται στη διάσκεψη των προέδρων της Βουλής, η οποία και θα εκφράσει θετική γνώμη για τους τρεις από τους έξι υποψηφίους και αφού προηγουμένως καλέσει σε ακρόαση τους έξι. Η διάσκεψη των προέδρων θα εκφράζει τη γνώμη της ομόφωνα ή με πλειοψηφία τουλάχιστον 4/5 των μελών της. Στη συνέχεια το Υπουργικό Συμβούλιο θα αποφασίζει λαμβάνοντας υπόψη τη γνώμη της διάσκεψης των προέδρων της Βουλής.

Επίσης, όταν πρόκειται να επιλεγούν οι αντιπρόεδροι των ανώτατων δικαστηρίων, ο Υπουργός Δικαιοσύνης θα αποστέλλει στη διάσκεψη των προέδρων της Βουλής τον κατάλογο των δικαστικών λειτουργιών που έχουν τα τυπικά προσόντα προς προαγωγή. Η διάσκεψη θα εκφέρει θετική γνώμη για τριπλάσιο αριθμό υποψηφίων από αυτούς που πρόκειται να επιλεγούν, χωρίς ωστόσο, να είναι υποχρεωτική η απόφαση των υποψηφίων. Η διάσκεψη θα αποφασίζει πάλι ή ομόφωνα ή με πλειοψηφία 4/5 των μελών της.¹²⁴

Παρ' όλο που ο νόμος 3841/10 ψηφίστηκε πρόσφατα, ήδη οι σύμβουλοι Επικρατείας Ν.Ρόζος και Χ.Ράμμος ζητούν με προσφυγή τους να κριθεί αντισυνταγματική η νομοθετική αυτή ρύθμιση. Οι προσφεύγοντες σύμβουλοι του ΣτΕ,

---

¹²³ Παπαϊωάννου Μ., Η ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης, *Δικαιόραμα*, τ.19,(χ.χ). Ανασύρθηκε στις 25-4-2011 από: http://www.dikaiorama.gr/show_silogika_ar.asp?ids=14

¹²⁴ <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=9840859>. Προσπελάστηκε στις 22-12-10.

όπως άλλωστε και η Ολομέλεια του ΣτΕ προ της ψήφισης του νόμου, εκτιμούν ότι ο νέος τρόπος επιλογής είναι αντίθετος προς τις συνταγματικές επιταγές.¹²⁵

Στο ΣτΕ προσέφυγε και ο Αρεοπαγίτης Ι.Σιδέρης. Χαρακτηρίζει αντισυνταγματική τη διαδικασία προεπιλογής, αφού η ολομέλεια του ΣτΕ κατά την εξέταση του νομοσχεδίου είχε αποφανθεί ότι είναι αντισυνταγματική η διαμεσολάβηση της Βουλής, αφού το Σύνταγμα θεωρεί μόνο αρμόδιο όργανο το Υπουργικό Συμβούλιο και δεν επιτρέπει την παρεμβολή κανενός άλλου οργάνου, έστω και γνωμοδοτικά.¹²⁶

Έτσι ο συγκεκριμένος νόμος 3841/10 που ψηφίστηκε σε μια προσπάθεια να αποπολιτικοποιήσει τις επιλογές για την ηγεσία της Δικαιοσύνης, δέχεται πυρά για αντισυνταγματικότητα από το δικαστικό σώμα.¹²⁷ Και από την άλλη πλευρά και η αξιωματική αντιπολίτευση της Ν.Δ., δεν φαίνεται να θεωρεί λύση τον νόμο αυτό, γιατί στις τριάντα μια προτάσεις για την αναθεώρηση του Συντάγματος που πρότεινε τον Ιούλιο του 2011, η εικοστή δεύτερη πρόταση αφορά την αναθεώρηση του άρθρου 90 του Συντάγματος, προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και του περιορισμού της διακριτικής ευχέρειας της εκτελεστικής εξουσίας ως προς την επιλογή της ηγεσίας της Δικαιοσύνης.¹²⁸

Φαίνεται λοιπόν από το πόσο έντονα και επίμονα ασχολείται ο κόσμος της δικαιοσύνης και της πολιτικής με τους τρόπους επιλογής της ηγεσίας των Ανώτατων Δικαστηρίων, πόσο σημαντικό ρόλο παίζει αυτή στην ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης από την εκτελεστική και νομοθετική εξουσία. Μια θετική έκβαση στον τόσο σημαντικό αυτό τομέα θα επούλωνε κάποιες πληγές από την έλλειψη εμπιστοσύνης του πολίτη προς τη λειτουργία και το ρόλο της δικαιοσύνης στην Ελλάδα του σήμερα.

4.3 Εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών της Δικαιοσύνης

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης και εκσυγχρονισμού της Δημόσιας Διοίκησης και αξιοποιώντας τη διαχειριστική του επάρκεια και τις δυνατότητες που παρέχει το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013, προχώρησε κατά προτεραιότητα στην κίνηση των διαδικασιών με στόχο την ταχεία και αποτελεσματικότερη

---

¹²⁵ <http://www.tanea.gr/ellada/article/?aid=4581120>. Προσπελάστηκε στις 1-6-11.

¹²⁶ <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=15459&subid=2&pubid=111455267>. Προσπελάστηκε στις 1-6-11.

¹²⁷ <http://www.capital.gr/NewsPrint.asp?id=1018348>. Προσπελάστηκε στις 1-9-10.

¹²⁸ <http://www.makthes.gr/news/politics/78137/>. Προσπελάστηκε στις 2-8-11.

εξυπηρέτηση του πολίτη. Ως βασικές επιλογές του ήταν η μείωση της γραφειοκρατίας και η διαμόρφωση συνθηκών διαφάνειας στην εξέλιξη των διοικητικών δράσεων και εν τέλει τη λογοδοσία στον πολίτη.

Στο παραπάνω πλαίσιο, το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, έχει εντάξει στα Επιχειρησιακά Προγράμματα «Ψηφιακή Σύγκλιση» και «Διοικητική Μεταρρύθμιση» τα παρακάτω Έργα, συνολικού προϋπολογισμού 28.855.032,15 €. ¹²⁹

(Α) *Εθνικό Ποινικό Μητρώο*

Το έργο αφορά τη δημιουργία του Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος Εθνικού Ποινικού Μητρώου, όπου θα καταχωρούνται με σύγχρονο και συστηματικό τρόπο τα Ποινικά Μητρώα των Πολιτών από το σύνολο των Εισαγγελιών Πρωτοδικών της χώρας. Με την υλοποίηση του έργου:

- 1) παρέχεται η δυνατότητα προς τους πολίτες για ηλεκτρονική κατάθεση αίτησης και λήψης αντιγράφου Ποινικού Μητρώου μέσω του δικτυακού τύπου.
- 2) επιτυγχάνεται η διαλειτουργικότητα φορέων της Δημόσιας Διοίκησης με την κεντρική βάση Ποινικού Μητρώου του Υπουργείου Δικαιοσύνης και με τις κεντρικές Βάσεις Π.Μ. των άλλων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Άμεσα ωφελοόμενοι είναι:

- Οι δικαστικές αρχές (εισαγγελέας, τακτικός ανακριτής, επίτροπος στρατοδικείου).
- Οι διευθυντές των φυλακών, σωφρονιστικών ή θεραπευτικών καταστημάτων.
- Οι δημόσιες υπηρεσίες, πολιτικές, στρατιωτικές, εκκλησιαστικές αρχές, Ν.Π.Δ.Δ., επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, στις περιπτώσεις που προβλέπεται ειδικά από την κείμενη νομοθεσία.
- Οι αλλοδαπές πρεσβείες ή προξενεία για όσους πρόκειται να μεταναστεύσουν.
- Οι αρμόδιες αρχές για το διορισμό δικαστικών λειτουργών, εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων, οργάνων των Σωμάτων Ασφαλείας και των υποψηφίων για την εισαγωγή στις παραγωγικές σχολές των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας.
- Τα αστυνομικά τμήματα για την έκδοση άδειας οπλοφορίας, χρήσης εκρηκτικών κ.τ.λ..

---

¹²⁹ <http://www.ministryofjustice.gr/site/el/%CE%91%CE%A1%CE%A7%CE%99%CE%9A%CE%97.asp>
x. Προσπελάστηκε στις 3-1-11.

(B) Ηλεκτρονική κατάθεση και παρακολούθηση δικογράφου – On line εξυπηρέτηση δικηγόρων, δικαστών, πολιτών.

Αποτελεί έργο ηλεκτρονικής διακυβέρνησης με στόχο την εξυπηρέτηση του πολίτη, την υποστήριξη της πολιτείας στην άσκηση της πολιτικής της, τον περιορισμό των δαπανών και την ορθολογικότερη διαχείριση και αξιοποίηση των διαθέσιμων ανθρώπινων και μη πόρων της Δημόσιας Διοίκησης, την απλοποίηση και επιτάχυνση των διαδικασιών απονομής της Δικαιοσύνης. Αφορά το σύνολο των πολιτών της χώρας (ανάγκη για κάλυψη των 1.200.000 δικογράφων που κατατίθενται ετησίως σε όλες τις βαθμίδες των Δικαστηρίων και 250.000 συμβολαίων και αφορούν αντίστοιχο διακριτό αριθμό πολιτών).

Τα προβλήματα που εμφανίζονται στην παρούσα κατάσταση δημιουργούν εστίες έντονης δυσανασχέτησης, κακής εξυπηρέτησης, απώλειας χρόνου, και υψηλής επαναλαμβανόμενης γραφειοκρατίας.

1. Ουρές για την αγορά Ενσήμων παράστασης από τους μικροπωλητές στα δικαστήρια
2. Επικόλληση ενσήμων στα δικόγραφα (Ταμείου Νομικών, Ταμείων Προνοίας, Προείσπραξης κτλ)
3. Επικόλληση στα επίσημα αντίγραφα του φακέλου κατάθεσης μεγαρόσημων,
4. Ατελείωτες ουρές για την κατάθεση Δικογράφου και θεώρηση αντιγράφων για περαιτέρω ενέργειες (κοινοποιήσεις, κλπ)
5. Συνωστισμός και επιβάρυνση της εργασίας των υπηρεσιών των Δικαστηρίων
6. Μεγάλος χρόνος απάντησης των Δικαστηρίων από την υποβολή αιτήματος.
7. Μεγάλος αριθμός επισκέψεων στα δικαστήρια για την έρευνα της πορείας της υπόθεσης, με ταυτόχρονη επιβάρυνση των υπηρεσιών.
8. Αδυναμία μελέτης Δικογραφίας από το Δικαστή, από μακριά και αδυναμία έκδοσης της απόφασης, που αποτελεί βασικό στοιχείο της πορείας την ένδικης επίλυσης της διαφοράς. (έγκαιρης ενημέρωσης του πολίτη, προθεσμίες εκτέλεσης και άσκησης ή παραίτησης από τα ένδικα μέσα).
9. Ετήσια επικόλληση των αποκομμάτων των ενσήμων (ουρίτσες) στα Βιβλιάρια του κάθε δικηγόρου για να μπορέσει να έχει αυτός ασφαλιστική και υγειονομική κάλυψη. Ο καταμερισμός γίνεται στα αντίστοιχα ταμεία και το συνολικό τους

κόστος υπερβαίνει τα 700.000€ ετησίως και επιβαρύνει τόσο τα Ταμεία, όσο και τους Συλλόγους.

10. Οικονομικές Βεβαιώσεις για τη συμπλήρωση της ετήσιας φορολογικής Δήλωσης και τελευταία (έναρξη από 1/7/2010) περιοδικής δήλωσης ΦΠΑ για τους δικηγόρους.

Η λειτουργικότητα των ψηφιακών υπηρεσιών που θα αναπτυχθούν πέραν των πολιτών, παρέχει άμεση εξυπηρέτηση:

1. Στο Υπουργείο Δικαιοσύνης
2. Στη Ε.Ε. (ένταξη στη Δικτυακή πύλη της ευρωπαϊκής ηλεκτρονικής Δικαιοσύνης -E Justice¹³⁰)
3. Στα Δικαστήρια όλης της χώρας
4. Στα Ασφαλιστικά Ταμεία
5. Στα Ταμεία Υγείας - Πρόνοιας
6. Στα Ταμεία Συνεργασίας και υποστήριξης Νέων Δικηγόρων
7. Στο Υπουργείο Οικονομικών (φόρος Εισοδήματος - ΦΠΑ)
8. Στους Δικηγορικούς Συλλόγους
9. Στους Δικηγόρους

(Γ) Ηλεκτρονικές Υπηρεσίες Καταστημάτων Κράτησης

Η υλοποίηση του έργου είναι εξέχουσας σημασίας, και στοχεύει στο να αντιμετωπίσει προβλήματα και να βελτιώσει σημαντικά την αποτελεσματικότητα και αξιοπιστία του Ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος, καλύπτοντας μεγάλο φάσμα αναγκών, όπως αντιπροσωπευτικά αναφέρονται:

- Η διασύνδεση των περιφερειακών καταστημάτων κράτησης με την κεντρική υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, επιφέρει την παροχή βελτιωμένων υπηρεσιών προς τους πολίτες.
- Η ισότιμη και χωρίς διακρίσεις διαθεσιμότητα των ψηφιακών υπηρεσιών σε όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως κοινωνικής θέσης ή κατηγορίας με στόχο την καταπολέμηση του ψηφιακού χάσματος σε όλες του τις εκφάνσεις (γεωγραφικές, ηλικιακές, άτομα με αναπηρία, κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες κλπ).

---

¹³⁰ Βλ. <https://e-justice.europa.eu/home.do?action> . Προσπελάστηκε στις 3-1-11.

- Η ανάπτυξη εξειδικευμένων εφαρμογών, οι οποίες θα απλουστεύσουν τις συναλλαγές των πολιτών, μέσω της αξιοποίησης ψηφιακών υπηρεσιών.
- Η ενίσχυση της κοινωνικής θέσης των κρατούμενων, η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων τους και η ολοκληρωμένη ταχεία και πλήρης ενημέρωση όλων των εμπλεκόμενων με αυτούς φορέων και χρηστών σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων κλπ.
- Η ανάπτυξη του πληροφοριακού συστήματος της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για την ασφαλή και εμπιστευτική πρόσβαση σε δίκτυα πληροφοριών για τους φυλακισθέντες /αποφυλακισθέντες.

Οι Ψηφιακές υπηρεσίες που θα παρέχονται μέσω της υλοποίησης του έργου αφορούν στην:

- Ηλεκτρονική αίτηση και έκδοση πιστοποιητικών κράτησης
- Ηλεκτρονική αίτηση και έκδοση βεβαιώσεων ηθικού/πειθαρχικού ελέγχου
- Ηλεκτρονική αίτηση και έκδοση ιατρικών βεβαιώσεων
- Ηλεκτρονικός προγραμματισμός επισκεπτηρίων επιχειρήσεων (Δικηγόρων)
- Ηλεκτρονικός προγραμματισμός επισκεπτηρίων πολιτών (Συγγενών)
- Ηλεκτρονική διακίνηση πληροφοριών με το ευρύτερο Δημόσιο Τομέα
- Ηλεκτρονική διάθεση αιτήσεων/εγγράφων για την συντομότερη διεκπεραίωση των αιτημάτων των καταστημάτων κράτησης προς την Κεντρική Υπηρεσία και τους εμπλεκόμενους φορείς
- Ηλεκτρονική διάθεση επιλεγμένων πληροφοριών / Ηλεκτρονικός φάκελος κρατούμενου προς πιστοποιημένους εκπροσώπους
- Αναγγελία έκτακτου συμβάντος
- Υπηρεσίες πληροφόρησης προς το ευρύ ενδιαφερόμενο κοινό¹³¹/ Δημοσίευση πληροφοριών και στοιχείων επικοινωνίας

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω εκτιμάται ότι οι πιθανοί χρήστες και ωφελούμενοι των προβλεπόμενων ηλεκτρονικών υπηρεσιών θα είναι οι κρατούμενοι (περίπου 12.000), οι άμεσοι συγγενείς τους (περίπου 40.000), οι εν δυνάμει ή εν ενεργεία δικηγόροι τους (περίπου 10.000), κοινωνικές υπηρεσίες και σύλλογοι.¹³² Στον

¹³¹ Δηλ. κρατούμενους, συγγενείς, δικηγόρους, πρεσβείες, προξενία, κ.α.

¹³² όπως η «Επάνοδος», οι σύλλογοι αποφυλακισμένων, οι εταιρείες προστασίας ανηλίκων αλλά και άλλοι φορείς (όπως πρεσβείες, προξενία, σύλλογοι μεταναστών, οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

αριθμό των πιθανών χρηστών περιλαμβάνεται και το σύνολο των αποφυλακισθέντων (περίπου 200.000).

(Δ) Ηλεκτρονικές Υπηρεσίες για την διασύνδεση των αποφυλακισζόμενων με την κοινωνία.

Η υλοποίηση του έργου αφορά στην παροχή ηλεκτρονικών υπηρεσιών που προσφέρονται από την ΕΠΑΝΟΔΟ¹³³ στους κρατούμενους και αποφυλακισζόμενους της χώρας, στοχεύοντας στη δημιουργία του τεχνολογικού εκείνου πλαισίου που θα εξασφαλίζει την ταχύτερη διεκπεραίωση των διαδικασιών της ΕΠΑΝΟΔΟΥ και την πληρέστερη εξυπηρέτηση όλων των συναλλασσομένων της για την ομαλή επανένταξή τους στην κοινωνία και την αγορά εργασίας. Κορωνίδα του έργου αποτελεί η δημιουργία Διαδικτυακής Πύλης ώστε να προσφέρει σύγχρονες υπηρεσίες, υψηλής προστιθέμενης αξίας προς τους ενδιαφερόμενους πολίτες (όπως είναι οι αποφυλακισμένοι και οι αποφυλακισζόμενοι.).

Οι ψηφιακές υπηρεσίες που θα αναπτυχθούν και θα προσφέρονται μέσω της Πύλης είναι οι παρακάτω:

- Υπηρεσία επαγγελματικού προσανατολισμού – ανεύρεσης εργασίας
- Υπηρεσία δημιουργίας/επεξεργασίας βιογραφικού σημειώματος βάσει προτύπων και δυνατότητα (αυτόματης) αποστολής για τις θέσεις εργασίας που εμφανίζονται στον ηλεκτρονικό πίνακα ανακοινώσεων
- Ηλεκτρονική αίτηση της εισηγητικής έκθεσης κοινωνικού λειτουργού
- Υπηρεσία ηλεκτρονικού συμβούλου για θέματα εργασίας, ναρκωτικών, κλπ
- Ηλεκτρονική διακίνηση πληροφοριών με τον ευρύτερο Δημόσιο Τομέα
- Ηλεκτρονική αίτηση και έκδοση κουπονιών διαμονής
- Υπηρεσία αναζήτησης και πληροφόρησης κλαδικών και εργασιακών θεμάτων
- Υπηρεσία Ηλεκτρονικής βιβλιοθήκης με ευέλικτη αναζήτηση βάσει κλειδίων, θεμάτων, κατηγορίας, τίτλου και συνδυασμού αυτών
- Υπηρεσία ασύγχρονης εκπαίδευσης

---

¹³³ Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ είναι ένα νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με έδρα την Αθήνα και εποπτεύεται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Σκοπός του νομικού προσώπου είναι η επαγγελματική κατάρτιση, η αποκατάσταση, η οικονομική συμπαράσταση και η προετοιμασία και προώθηση της εν γένει κοινωνικής ένταξης των κρατουμένων και αποφυλακισζόμενων.

- Υπηρεσία κοινωνικής δικτύωσης (forum)
- Υπηρεσία πληροφόρησης προς το ξενόγλωσσο κοινό, με περιεχόμενο στις πιο συνήθεις ξένες γλώσσες
- Ηλεκτρονικός πίνακας ανακοινώσεων για θέσεις εργασίας
- Υπηρεσίες ενημέρωσης – ευαισθητοποίησης των πολιτών για τα προβλήματα των κρατουμένων, αποφυλακισμένων και ανήλικων παραβατών.

(E) Αναβάθμιση Ψηφιακών Υπηρεσιών Ελεγκτικού Συνεδρίου.

Αντικείμενο του έργου αποτελεί η αναβάθμιση του υφιστάμενου Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου και η δημιουργία νέων ηλεκτρονικών υπηρεσιών προς τους πολίτες (συμπεριλαμβανομένων των ΑΜΕΑ) στοχεύοντας στη δημιουργία του τεχνολογικού πλαισίου που εξασφαλίζει την ταχύτερη διεκπεραίωση των διαδικασιών του Ελεγκτικού Συνεδρίου και την πληρέστερη εξυπηρέτηση όλων των πολιτών της χώρας.

Στόχοι του έργου είναι:

- Η αναβάθμιση των υφιστάμενων ηλεκτρονικών υπηρεσιών του Ελεγκτικού Συνεδρίου που συμπεριλαμβάνει την:
  - ✓ ηλεκτρονική υπηρεσία κατάθεσης ένδικων βοηθημάτων (one stop-shop)
  - ✓ ηλεκτρονική υπηρεσία κατάθεσης και παρακολούθησης αιτημάτων
  - ✓ ηλεκτρονική υπηρεσία διαχείρισης υποθέσεων
  - ✓ παρακολούθηση πορείας των αιτημάτων και των υποθέσεων (μέσω portal, mail, τηλεφώνου)
- Η διαρκής ανωνυμοποίηση των εγγράφων που δύναται να διατεθούν ηλεκτρονικά μέσω του λογισμικού της Τράπεζας Νομικού Περιεχομένου
- Η δημιουργία ψηφιακής υπηρεσίας Ελέγχου Πολυθεσίας και Ύψους Αποδοχών Δημοσίων Υπαλλήλων
- Η δημιουργία on-line οδηγού βοήθειας για τους χρήστες των παρεχόμενων υπηρεσιών για την step-by-step καταχώρηση στοιχείων και παρακολούθηση διαδικασιών
- Η δημιουργία συστήματος εξυπηρέτησης των πολιτών που περιλαμβάνει όλα τα διαθέσιμα κανάλια επικοινωνίας

- Η διαλειτουργικότητα του Ελεγκτικού Συνεδρίου με τους ελεγχόμενους φορείς για τις ανάγκες του προληπτικού και του κατασταλτικού ελέγχου.

(ΣΤ) Ψηφιακή Καταγραφή, Αποθήκευση και Διάθεση Πρακτικών Συνεδριάσεων

Αντικείμενο του έργου αποτελεί η βελτίωση του συστήματος καταγραφής, αρχειοθέτησης και διάθεσης των πρακτικών των δικαστηρίων της χώρας για την αύξηση της διαφάνειας, της αποτελεσματικότητας της Δικαιοσύνης, την επίτευξη του κράτους δικαίου και τη βελτίωση των υπηρεσιών του κράτους προς τον πολίτη.

Η υποβοήθηση στην τήρηση των πρακτικών των συνεδριάσεων έχει ως σκοπό την αύξηση της αποδοτικότητας των λειτουργιών αυτών, ώστε οι υποθέσεις να διεκπεραιώνονται ταχύτερα, με μεγαλύτερη ακρίβεια και ασφάλεια.

Οι ψηφιακές υπηρεσίες που θα παρέχονται προς το ενδιαφερόμενο κοινό μέσω του δικτυακού τόπου είναι οι παρακάτω:

- ✓ Ηλεκτρονική κατάθεση αίτησης για αντίγραφο Πρακτικών από τους έχοντας έννομο συμφέρον (δικηγόροι, διάδικοι)
- ✓ Ηλεκτρονική λήψη (σε μορφή κειμένου) αντιγράφου Πρακτικών
- ✓ Ηλεκτρονική λήψη κατάστασης/αποτελέσματος αιτήσεως για έκδοση αντιγράφου Πρακτικών
- ✓ Ηλεκτρονική κατάθεση αναπομπής των πρακτικών
- ✓ Ηλεκτρονική λήψη κατάστασης/αποτελέσματος αναπομπής
- ✓ Ηλεκτρονική διακίνηση πληροφοριών μεταξύ των εμπλεκόμενων δικαστικών λειτουργών και γραμματέων έδρας (ηλεκτρονική υποβολή πρακτικών από Γραμματέα Έδρας, έλεγχος και πιστοποίηση από Δικαστή)
- ✓ Ηλεκτρονική διακίνηση πληροφοριών με άλλα Πληροφοριακά Συστήματα

4.4. Ευρωπαϊκή Διαδικτυακή Πύλη για την Ηλεκτρονική Δικαιοσύνη (European e-Justice portal).

Ένας Ιταλός που ταξιδεύει στη Γερμανία χρειάζεται δικηγόρο. Ένας Γάλλος επιχειρηματίας θέλει να πραγματοποιήσει έρευνα στο κτηματολόγιο της Ουγγαρίας. Ένας Εσθονός δικαστής έχει μια απορία σχετικά με το δικαστικό σύστημα της Ισπανίας. Σήμερα, η εξεύρεση τέτοιου είδους πληροφοριών μπορεί να απαιτήσει

εβδομάδες. Στο μέλλον, για να βρει κανείς την απάντηση σε τέτοιου είδους ερωτήματα - σε 22 γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης – θα αρκεί ένα κλικ στον ηλεκτρονικό του υπολογιστή.

Η ΕΕ εγκαινίασε πρόσφατα την Ευρωπαϊκή Διαδικτυακή Πύλη για την Ηλεκτρονική Δικαιοσύνη ¹³⁴(European e-Justice portal), ένα ηλεκτρονικό εργαλείο ολοκληρωμένης εξυπηρέτησης το οποίο παρέχει πρόσβαση στη Δικαιοσύνη σε ολόκληρη την ΕΕ. Ο συγκεκριμένος δικτυακός τόπος απευθύνεται στους πολίτες, τις επιχειρήσεις, τους δικηγόρους και τους δικαστές που έχουν απορίες σχετικά με νομικά ζητήματα διασυνοριακού χαρακτήρα και ενισχύει την αμοιβαία κατανόηση των διαφόρων νομικών συστημάτων, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός ενιαίου χώρου δικαιοσύνης. Χάρη στις 12.000 και πλέον σελίδες περιεχομένου που διαθέτει, η πρώτη έκδοση της πύλης παρέχει πληροφορίες και συνδέσμους σχετικά με τους νόμους και τις πρακτικές σε όλα τα κράτη μέλη. Παραδείγματος χάρη, παρέχει πληροφορίες σχετικά με τη νομική συνδρομή, την κατάρτιση των δικαστών και τη μέθοδο της τηλεσυνδιάσκεψης, καθώς και συνδέσμους προς τις νομικές βάσεις δεδομένων και τα ηλεκτρονικά μητρώα αφερεγγυότητας και κτηματολόγια. Είναι πλέον πανεύκολο για τα δέκα τουλάχιστον εκατομμύρια πολιτών που εμπλέκονται σε διασυνοριακές δικαστικές διαδικασίες κάθε χρόνο να βρουν πληροφορίες σχετικά με την απονομή δικαιοσύνης.

Ο Stefaan De Clerck, υπουργός Δικαιοσύνης του Βελγίου, δήλωσε τα εξής: «*Η σημερινή ημέρα είναι πολύ σημαντική για τον ευρωπαϊκό χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης. Μέσω της συγκεκριμένης διαδικτυακής πύλης, θέτουμε τα θεμέλια για μια δικαιοσύνη περισσότερο αποτελεσματική και προσιτή στους ευρωπαίους πολίτες. Το πρόγραμμα σχετικά με την ηλεκτρονική δικαιοσύνη αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο ενός σύγχρονου ευρωπαϊκού συστήματος απονομής δικαιοσύνης, και η διαδικτυακή πύλη για την ηλεκτρονική δικαιοσύνη αποτελεί την θύρα που παρέχει πρόσβαση προς το σύστημα αυτό. Για τη μακροχρόνια επιτυχία του εγχειρήματος απαιτείται πλέον εντατική συνεργασία μεταξύ όλων των ενδιαφερόμενων πλευρών.*»

Η αντιπρόεδρος Viviane Reding, επίτροπος αρμόδια για τη Δικαιοσύνη, τα Θεμελιώδη Δικαιώματα και την Ιθαγένεια, δήλωσε σχετικά τα εξής: «*Ηλεκτρονική δικαιοσύνη σημαίνει δικαιοσύνη με ένα κλικ. Σήμερα κάνουμε ένα πολύ σημαντικό βήμα*

---

¹³⁴ Council Of The European Union, (2010), European e-Justice internet offers quick answers to citizens' legal questions, Brussels. Ανασύρθηκε στις 20-4-2011 από: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/115820.pdf

προόδου για να φέρουμε τη Δικαιοσύνη πιο κοντά στους πολίτες της ΕΕ και να ενισχύσουμε τις γνώσεις των πολιτών των διαφόρων χωρών σχετικά με τα νομικά συστήματα των άλλων χωρών. Η γνώση οδηγεί σε μεγαλύτερη εμπιστοσύνη, και η εμπιστοσύνη με τη σειρά της δημιουργεί στους πολίτες τη βεβαιότητα ότι τα δικαιώματά τους θα γίνονται σεβαστά οπουδήποτε κι αν βρίσκονται στην Ευρώπη. Οι πολίτες, οι επιχειρήσεις και οι δικηγόροι θα μπορούν να χρησιμοποιούν μια πραγματική διαδικτυακή θυρίδα ολοκληρωμένης εξυπηρέτησης και να αντλούν από εκεί πληροφορίες σχετικά με την απονομή της δικαιοσύνης. Εν τέλει, ο συγκεκριμένος δικτυακός τόπος θα εκσυγχρονίσει και θα εξορθολογήσει τον τρόπο με τον οποίον οι πολίτες λαμβάνουν νομικές πληροφορίες και συμβουλές. Οι πολίτες θα λαμβάνουν τις απαντήσεις που χρειάζονται στη γλώσσα τους και σε σύντομο χρονικό διάστημα. Όλοι γνωρίζουμε πόσο καθοριστικό είναι αυτό: η δικαιοσύνη που αργεί υπερβολικά είναι δικαιοσύνη άνευ ουσίας.»

Από τον συγκεκριμένο δικτυακό τόπο, ωφελούνται:

- **Οι πολίτες** που μπορούν να βρουν απαντήσεις για τον τρόπο λειτουργίας των νομικών συστημάτων των 27 κρατών μελών. Μπορούν να βρίσκουν γρήγορα απαντήσεις για την αντιμετώπιση καταστάσεων της καθημερινής ζωής, όπως είναι το διαζύγιο, ο θάνατος, οι νομικές διαφορές ή ακόμη και η αλλαγή κατοικίας. Μπορούν να αναζητήσουν κάποιον επαγγελματία του νομικού χώρου σε άλλη χώρα, να πληροφορηθούν πώς μπορούν να αποφύγουν δαπανηρές διαδικασίες ενώπιον δικαστηρίων χάρη στην προσφυγή σε διαμεσολάβηση, πού πρέπει να ασκήσουν αγωγή, ποιου κράτους μέλους το δίκαιο εφαρμόζεται σε μια συγκεκριμένη υπόθεση και κατά πόσον δικαιούνται νομική συνδρομή.

- **Δικηγόροι, συμβολαιογράφοι και δικαστές** που να ανατρέχουν σε νομικές βάσεις δεδομένων, να επικοινωνούν με συναδέλφους τους μέσω δικαστικών δικτύων και να βρίσκουν πληροφορίες σχετικά με την κατάρτιση των δικαστικών. Επίσης μπορούν να ενημερωθούν για τις δυνατότητες πραγματοποίησης διασυνοριακών τηλεσυνδιασκέψεων.

- **Επιχειρήσεις** που θα βρίσκουν συνδέσμους προς μητρώα αφερεγγυότητας και κτηματολόγια, καθώς και πληροφορίες για το εφαρμοστέο δίκαιο και τις διασυνοριακές διαδικασίες.

Οι γλωσσικοί φραγμοί, οι οποίοι συχνά περιπλέκουν την εξεύρεση των πληροφοριών αυτού του είδους, παραμερίζονται με την παροχή των πληροφοριών σε όλες τις επίσημες γλώσσες της ΕΕ. Τα περιεχόμενα του δικτυακού τόπου είναι

διαθέσιμα σε 22 επίσημες γλώσσες της ΕΕ, οι δε σύνδεσμοί του θα κατευθύνουν τους χρήστες προς τις εθνικές πηγές πληροφόρησης των κρατών μελών.

Η σύμπραξη των δικαστικών και των επαγγελματιών του νομικού χώρου (συμβολαιογράφων, δικηγόρων, δικαστικών επιμελητών, διαμεσολαβητών) είναι καθοριστικής σημασίας για την επιτυχία της πύλης, και ήδη έχει δρομολογηθεί σειρά σχεδίων προς την κατεύθυνση αυτή. Παραδείγματος χάρη, ήδη καταβάλλονται προσπάθειες για την καθιέρωση Αναγνωριστικού Ευρωπαϊκής Νομολογίας (ECLI), που θα διευκολύνει την πρόσβαση στη νομολογία των κρατών μελών και της ΕΕ η οποία αναφέρεται σε διασυνοριακές υποθέσεις.

Η Επιτροπή, η οποία είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση του δικτυακού τόπου, θα εξακολουθήσει να συνεργάζεται στενά με τα κράτη μέλη για τον σταδιακό εμπλουτισμό του περιεχομένου της και την ανάπτυξη νέων εφαρμογών της λειτουργίας της.

Τα επόμενα χρόνια θα προστεθούν στην πύλη νέες πληροφορίες, εργαλεία και λειτουργίες. Από τις αρχές του 2011, θα είναι διαθέσιμα ενημερωτικά δελτία σχετικά με τα δικαιώματα των εναγομένων και των θυμάτων που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος της ΕΕ. Τα δελτία αυτά θα περιέχουν, μεταξύ άλλων, πληροφορίες για τις νομικές διαδικασίες που διέπουν τις παραβάσεις των κανόνων οδικής κυκλοφορίας στις διάφορες χώρες. Τα ενημερωτικά αυτά δελτία θα χρησιμεύουν ως βασικό εργαλείο αναφοράς τόσο για τους επαγγελματίες του νομικού χώρου όσο και τους πολίτες.

Η δικτυακή πύλη θα υποστεί στο μέλλον επικαιροποιήσεις οι οποίες επιπλέον θα αυξάνουν την αποτελεσματικότητα των εργαλείων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης, παρέχοντας στους πολίτες τη δυνατότητα να εγείρουν ηλεκτρονικά διασυνοριακή απαίτηση από μικροδιαφορά ή να κινούν τη διαδικασία έκδοσης διαταγής πληρωμής. Οι επιχειρήσεις θα αποκομίζουν οφέλη από τη μείωση της δαπάνης που θα προκύψει από την καθιέρωση απλούστερων, πιο ορθολογικών επιγραμμικών νομικών διαδικασιών από τη στιγμή που θα έχουν πρόσβαση μέσω της πύλης σε μητρώα αφερεγγυότητας, μητρώα επιχειρήσεων και κτηματολόγια. Τα δικαστήρια θα μπορούν να διεκπεραιώνουν διασυνοριακές αιτήσεις σε απευθείας σύνδεση και να επικοινωνούν με τους ενάγοντες και τους εναγομένους σε μια συγκεκριμένη υπόθεση, καθώς επίσης με τα δικαστήρια σε άλλα κράτη μέλη.

Ήδη καταβάλλεται προσπάθεια για να διασφαλισθεί ότι θα υπάρχει, από το 2013 και μετά, ένα εργαλείο το οποίο θα επιτρέπει στους πολίτες να αναζητούν δικηγόρο βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων. Για παράδειγμα, η πύλη θα επιτρέπει σε έναν πολίτη να

βρίσκει γερμανομαθή δικηγόρο ο οποίος ειδικεύεται στο οικογενειακό δίκαιο ή στο δίκαιο του διαζυγίου στην Ουγγαρία.

Εξάλλου, αναμένεται να πραγματοποιηθεί ικανοποιητική πρόοδος για τη διευθέτηση ορισμένων ζητημάτων που έχουν ανακύψει σε σχέση με τη διαλειτουργικότητα σε ολόκληρη την ΕΕ των εφαρμογών που σχετίζονται με την ηλεκτρονική υπογραφή, την ηλεκτρονική εξακρίβωση της ταυτότητας και τις ηλεκτρονικές πληρωμές. Η εξεύρεση λύσεων στα θέματα αυτά αποτελεί προϋπόθεση για την πλήρη υλοποίηση αρκετών σχεδίων του τομέα της ηλεκτρονικής δικαιοσύνης, όπως είναι η ευρωπαϊκή διαταγή πληρωμής και η ευρωπαϊκή διαδικασία μικροδιαφορών.

4.5. Διαμεσολάβηση σε εμπορικές και αστικές υποθέσεις.

Με τον υπ' αριθμό Νόμο 3898/2010 «Διαμεσολάβηση σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις» που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α' 211/16-12-2010, εισάγεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα ο θεσμός της διαμεσολάβησης σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις που θα οδηγήσει σε σημαντική μείωση του φόρτου εργασίας των Δικαστηρίων και στην ταχύτερη, οικονομικότερη και επωφελέστερη επίλυση των διαφορών.¹³⁵

4.5.1 Τι είναι η διαμεσολάβηση;

Η Διαμεσολάβηση είναι μια εθελοντική μέθοδος επίλυσης διαφορών με άλλους και μια από τις πολλές εναλλακτικές μορφές επίλυσης διαφορών μέσω των δικαστηρίων¹³⁶ ή μια διαπραγμάτευση που γίνεται με την βοήθεια ενός τρίτου μέλους.¹³⁷ Διαφέρει από τις άλλες εναλλακτικές μεθόδους επίλυσης διαφορών, όπως η διαπραγμάτευση, η συμφιλίωση, η διαιτησία, στο ότι είναι παρών κι ένα τρίτο μέλος ουδέτερο, ικανό να βοηθήσει τα μέρη που «κόλλησαν» στον διάλογο στο να έρθουν κοντά και να επικοινωνήσουν με ένα σχετικά ευγενικό και ημι-δομημένο τρόπο και να ανταλλάξουν πληροφορίες.¹³⁸ Δεν είναι Δικαστήριο— δεν είναι διαιτησία. Τα μέρη αναζητούν

---

¹³⁵ <http://www.ministryofjustice.gr>, δελτίο τύπου ,14-7-10(προσπελάστηκε στις 3-1-11).

¹³⁶ Butler F.V, *Mediation: Essentials and Expectations*, Pennsylvania, Dorrance Publishing Co., Inc., United States of America, 2004, σ.2.

¹³⁷ Abramson I.H., Familiarizing yourself with the mediation. In *Mediation representation: advocating in a problem-solving process*. The Trial Institute for Trial Advocacy, Louisville, United States of America, 2004, σ.67.

¹³⁸ Spencer D. & Brogan M., *Mediation law and practice*, Cambridge Press, New York, 2006, σ.3.

συμβιβαστική λύση, σε ουδέτερο τόπο, και με τη βοήθεια τρίτου προσώπου, του Διαμεσολαβητή. Τέλος, η Διαμεσολάβηση δεν είναι υποχρεωτική για τα μέρη.

4.5.2. Ρόλος διαμεσολαβητή.

Διαμεσολαβητής μπορεί να γίνει δικηγόρος με ειδική εκπαίδευση και εμπειρία. Η πιστοποίησή του γίνεται από αρμόδιο φορέα. Δεν υποδεικνύει/επιβάλλει λύσεις στα μέρη, δεν εκφέρει άποψη, δεν είναι Δικαστής, ούτε Διαιτητής. Χρησιμοποιεί ειδικές «τεχνικές»¹³⁹, για να βοηθήσει τα μέρη να εξαλείψουν τα εμπόδια της μεταξύ τους επικοινωνίας, να συζητήσουν τα θέματα που τους απασχολούν, να λύσουν παρεξηγήσεις, να καθορίσουν τα βασικά συμφέροντα ή τις ανησυχίες τους και, εντέλει, να καταλήξουν σε κοινά αποδεκτή λύση.

4.5.3. Πιστοποίηση και εκπαίδευση διαμεσολαβητών.

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων καθορίζει τους όρους, προϋποθέσεις και κριτήρια για τη διαδικασία πιστοποίησης του Διαμεσολαβητή και ελέγχει την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών Διαμεσολάβησης. Επιπλέον, γίνεται διαρκής εκπαίδευση των Διαμεσολαβητών μέσω σεμιναρίων που διοργανώνουν οι Δικηγορικοί Σύλλογοι ή άλλο Κέντρο.

4.5.4. Πλεονεκτήματα διαμεσολάβησης.

- Αποσυμφόρηση των Δικαστηρίων.
- Επίλυση διαφορών ταχύτερα & οικονομικότερα.¹⁴⁰ Η διαδικασία Διαμεσολάβησης κοστίζει λιγότερο και θα είναι πιο ελκυστική οικονομικά από την προσφυγή στα Δικαστήρια.
- Ευέλικτη & γρήγορη διαδικασία – δεν υπάρχουν «κανόνες», η διαδικασία καθορίζεται από τον Διαμεσολαβητή σε συνεργασία με τα μέρη.
- Εμπιστευτική διαδικασία– Αυτό έχει δυο πλεονεκτήματα: Πρώτον, οι άνθρωποι ενθαρρύνονται να βγάλουν όλα τα χαρτιά τους πάνω στο τραπέζι, χωρίς τον φόβο ότι μπορεί η πληροφορία να χρησιμοποιηθεί αργότερα εναντίον τους και δεύτερον, δεν

---

¹³⁹ Familiarizing yourself with the mediation. In *Mediation representation: advocating in a problem-solving process*», οπ.αν.παρ.σσ. 82-94.

¹⁴⁰ *Mediation: Essentials and Expectations*, οπ.αν.παρ.σ.2.

μπορεί να ζητηθεί από τον διαμεσολαβητή να καταθέσει εκ μέρους της μιας ή της άλλης πλευράς σε μεταγενέστερες νομικές διαδικασίες.¹⁴¹ Ό,τι λέγεται στη Διαμεσολάβηση, δεν χρησιμοποιείται ως αποδεικτικό στοιχείο στο Δικαστήριο.

- Δεν υπάρχουν νικητές και ηττημένοι – κερδίζουν και τα δύο μέρη.
- Η λύση διαμορφώνεται «στα μέτρα των μερών», δηλ. τα μέρη επιλέγουν τη λύση που ικανοποιούν τα αληθινά συμφέροντα τους, χωρίς να δεσμεύονται από νομικά επιχειρήματα/βάσεις.
- Αποφεύγεται η αντιδικία & διαφυλάσσονται οι επιχειρηματικές ή φιλικές σχέσεις των μερών.
- Αν η υπόθεση προχωρήσει στα Δικαστήρια, τα δικαιώματα ή οι υποχρεώσεις των μερών δεν θίγονται και η διαδικασία Διαμεσολάβησης θεωρείται «σαν να μην έγινε».
- Αν η Διαμεσολάβηση δεν καταλήξει σε συμφωνία, τα μέρη μπορούν σε κάθε περίπτωση να προσφύγουν στα δικαστήρια.
- Η διαδικασία είναι μη δεσμευτική. Τα μέρη συμμετέχουν με δική τους πρωτοβουλία και είναι ελεύθερα να αποχωρήσουν όποτε το επιθυμούν. Εντούτοις, είναι προς το συμφέρον τους να προσεγγίσουν τη Διαμεσολάβηση με διάθεση να θέσουν τέρμα στη μεταξύ τους διαφορά.

4.6. Επιτάχυνση της Ποινικής Δίκης.

Με τον υπ' αριθμό Νόμο 3904/2010 «Εξορθολογισμός και βελτίωση στην απονομή της ποινικής Δικαιοσύνης και άλλες διατάξεις» που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α' 218/23-12-2010, εισάγεται ο θεσμός της ποινικής συνδιαλλαγής – ποινικού συμβιβασμού¹⁴² που ανταποκρίνεται στη βασική επιδίωξη της ποινικής δίκης για αποκατάσταση ασφαλούς και ειρηνικού κοινωνικού βίου υπό την αιγίδα του νόμου. Η διεθνής εμπειρία από τη διαδικασία επίλυσης ποινικών διαφορών συνηγορεί υπέρ της θεσπίσεως της διαδικασίας συνδιαλλαγής – συμβιβασμού, διότι όπου εφαρμόστηκε επήλθε αποσυμφόρηση των ποινικών ακροατηρίων και παρασχέθηκε έτσι η δυνατότητα των δικαστηρίων να ασχολούνται με την ταχεία και ποιοτικά επιβαλλόμενη εκδίκαση των εγκλημάτων. Η θέσπιση αυτής της διαδικασίας επίλυσης ποινικών διαφορών υπακούει στις συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, αλλά και στην αναγκαιότητα της σχετικής δικαστικής ύλης. Η εμπειρία από τις έννομες τάξεις εφαρμογής τέτοιων

---

¹⁴¹ Βλ. στο ίδιο, σ.6.

¹⁴² βλ. άρθ.308B

ειδικών διαδικασιών (Η.Π.Α., Μεγάλη Βρετανία, Ιταλία), αποδεικνύει ότι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό ποινικών υποθέσεων (από 60 – 86%) επιλύεται με τον τρόπο αυτό, που επιτρέπει την ικανοποιητική υλοποίηση της τακτικής διαδικασίας στις υπόλοιπες περιπτώσεις.¹⁴³

4.6.1 Ποινική Συνδιαλλαγή- Ποινικός Συμβιβασμός

Ο ποινικός συμβιβασμός θεωρείται προέκταση του θεσμού της έμπρακτης μετάνοιας που υπάρχει ήδη στον ποινικό μας σύστημα και αφορά τα κακουργήματα της διακεκριμένης κλοπής, της υπεξαίρεσης, της απάτης, της απάτης με υπολογιστή, της απιστίας και της τοκογλυφίας.¹⁴⁴

Η διαδικασία κινείται από τον εισαγγελέα Πλημμελειοδικών έπειτα από αίτημα του κατηγορουμένου που υποβάλλεται μόλις περαιωθεί η ανάκριση. Ο εισαγγελέας καλεί ενώπιόν του τον κατηγορούμενο και τον παθόντα, μαζί ή μέσω των συνηγόρων τους, για συμβιβασμό. Ο συμβιβασμός επιτυγχάνεται μόνο εφόσον το θύμα δηλώσει ότι έχει ικανοποιηθεί πλήρως η ζημία που υπέστη από τον δράστη. Εφόσον επιτευχθεί συμβιβασμός, συντάσσεται σχετικό πρακτικό, που μαζί με τη δικογραφία, μεταβιβάζεται στον Εισαγγελέα εφετών, ο οποίος εισάγει αμέσως την υπόθεση στο τριμελές εφετείο. Το δικαστήριο, λαμβάνοντας υπ' όψιν το πρακτικό συμβιβασμού κηρύσσει ένοχο τον κατηγορούμενο και του επιβάλλει ελαττωμένη ποινή, που δεν υπερβαίνει τα δύο χρόνια. Σε αρκετές περιπτώσεις, η τιμωρία των αδικημάτων χωρίς συμβιβασμό, προβλέπει ποινές κάθειρξης έως και δέκα χρόνια. Σε επιβαρυντικές περιπτώσεις, όπως π.χ υποτροπή, επιβάλλεται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον δύο ετών.¹⁴⁵

Επίσης, βελτιώνεται ο θεσμός της έμπρακτης μετάνοιας. Για τις ίδιες κακουργηματικές πράξεις (κλοπής, απάτης κ.λπ.), εξαλείφεται το αξιόποιο αν ο υπαίτιος, πριν εξετασθεί με οποιονδήποτε τρόπο για την πράξη του από τις Αρχές, ικανοποιήσει πλήρως τον ζημιωθέντα. Σε περίπτωση που η αποζημίωση του θύματος γίνει μέχρι το τέλος της προκαταρκτικής εξέτασης, ο υπαίτιος απαλλάσσεται από κάθε ποινή. Από κάθε ποινή απαλλάσσεται και ο υπαίτιος μιας σειράς πλημμεληματικών οικονομικών αδικημάτων (όπως κλοπή, κλοπή ευτελούς αξίας, τοκογλυφία, αισχροκέρδεια, απάτη, αποδοχή προϊόντων εγκλήματος, παράνομη αλιεία,

¹⁴³ <http://www.ministryofjustice.gr>, δελτίο τύπου ,14-7-10(προσπελάστηκε στις 3-1-11)

¹⁴⁴ Ζέρβας, Χ., Διαμεσολαβητική Δικαιοσύνη, *Ελευθεροτυπία*, Πέμπτη 15 Ιουλίου 2010, σ.19.

¹⁴⁵ Διαμεσολαβητική Δικαιοσύνη, οπ.αν.παρ.σ.19.

παραπλάνηση σε χρηματιστηριακές πράξεις, παραπλάνηση ανηλίκων σε χρέη κ.ά.), εφόσον ικανοποιήσει πλήρως τον παθόντα μέχρι την έναρξη της δίκης (με καταβολή κεφαλαίου και τόκων υπερημερίας). Οι υποθέσεις ανηλίκων, θυμάτων εμπορίας, αρπαγής, βιασμού, δικάζονται από τα Μικτά Ορκωτά Δικαστήρια.¹⁴⁶

4.7 Επιτάχυνση της Διοικητικής Δίκης.

Για την επίλυση διοικητικής διαφοράς, ανεξαρτήτως της σημασίας της, επιλαμβάνονται τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια, το οικείο πρωτοδικείο και εφετείο, στις περισσότερες περιπτώσεις δε και το Συμβούλιο της Επικρατείας. Έτσι, από την κατάθεση του σχετικού δικογράφου έως την έκδοση οριστικής απόφασης μπορεί να μεσολαβήσουν αρκετά χρόνια. Εξάλλου, η δικαστική κρίση, ακόμη και αν πρόκειται για όμοιες διαφορές, διαφοροποιείται από δικαστήριο σε δικαστήριο, συχνά δε και από το ίδιο δικαστήριο, καθώς εκδικάζονται σε διαφορετικές συνθέσεις και πολλούς σχηματισμούς. Έτσι, εκδίδονται αντίθετες αποφάσεις, οι οποίες, σε συνάρτηση και με το κρινόμενο ζήτημα, προκαλούν, εωσότου η διαφορά λυθεί οριστικά από το Συμβούλιο της Επικρατείας, ανασφάλεια δικαίου ή κοινωνικές εντάσεις.

Προκειμένου να εκλείψουν οι καθυστερήσεις και να διασφαλιστεί η ενότητα της νομολογίας, κυρίως σε ζητήματα γενικότερου ενδιαφέροντος, που αφορούν πολλούς πολίτες, τώρα με τον Νόμο 3900/2010 «Εξορθολογισμός διαδικασιών και επιτάχυνση της διοικητικής δίκης και άλλες διατάξεις» που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α' 213/17-12-2010, προωθούνται οι εξής αλλαγές:¹⁴⁷

- **Απευθείας άσκηση ενδίκων μέσων από το ΣτΕ.**

Θα δίνεται η δυνατότητα ένδικα μέσα ή βοηθήματα, που κατατίθενται σε οποιοδήποτε διοικητικό δικαστήριο, να εισάγονται απευθείας στο Συμβούλιο της Επικρατείας με πρωτοβουλία τόσο των διαδίκων όσο και του δικαστηρίου που υποβλήθηκαν. Έτσι, με την απόφασή του το ΣτΕ επιλύει τη διαφορά σύντομα, χωρίς τη μεσολάβηση διαδοχικών βαθμών κρίσης, δεσμεύει τους διαδίκους και χαράσσει νομολογιακή γραμμή, την οποία είναι υποχρεωμένα να ακολουθούν τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια, όταν κληθούν στο μέλλον να επιλύσουν ανάλογες διαφορές.

---

¹⁴⁶ Βλ. στο ίδιο.

¹⁴⁷ <http://www.ministryofjustice.gr>, δελτίο τύπου ,14-7-10(προσπελάστηκε στις 3-1-11).

- **Άσκηση αίτησης αναίρεσης ή έφεσης ενώπιον του ΣτΕ.**

Τα δικαστήρια είναι αποκλειστικά αρμόδια να ελέγχουν τη συνταγματικότητα των νόμων και δεν εφαρμόζουν νόμο, τον οποίο κρίνουν αντισυνταγματικό. Ανάλογα με το κρινόμενο ζήτημα, η απόφασή τους μπορεί να δημιουργήσει προσδοκίες, όπως λ.χ. στην περίπτωση της έκτακτης εισφοράς, ή ανησυχίες, εάν αφορά στην προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων. Και στις δύο περιπτώσεις, εωσότου επιλυθεί το ζήτημα προκαλείται αβεβαιότητα και ανασφάλεια δικαίου. Με το Ν.3900/2010, θα δίνεται η δυνατότητα να ασκηθεί ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, κατά παρέκκλιση από κάθε άλλη διάταξη, αίτηση αναίρεσης ή έφεση για υπόθεση που δεν έχει απασχολήσει στο παρελθόν το Συμβούλιο της Επικρατείας. Έτσι, η διαφορά επιλύεται οριστικά, χωρίς να απαιτηθεί να περάσει και από το δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας.

- **Φίλτρο διαλογής.**

Το Συμβούλιο της Επικρατείας δικάζει σε τελευταίο βαθμό αιτήσεις για την αναίρεση αποφάσεων τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, όταν κρίνουν διαφορές ουσίας, και εφέσεις στην περίπτωση ακυρωτικών διαφορών. Ο αριθμός των δικογράφων που κατατίθενται ετησίως είναι ιδιαίτερα μεγάλος, με αποτέλεσμα να μπλοκάρεται η λειτουργία των αρμοδίων Τμημάτων. Εφεξής δεν θα είναι ελεύθερη και χωρίς προϋποθέσεις η άσκηση ενδίκων μέσων στο ΣτΕ, αλλά θα καθιερωθεί «φίλτρο διαλογής» με τον καθορισμό αντικειμενικών κριτηρίων, η συνδρομή των οποίων και μόνον καθιστά τα ένδικα μέσα παραδεκτά. Τέτοια είναι η έλλειψη σχετικής νομολογίας, η ύπαρξη προηγούμενης ανέκκλητης απόφασης διοικητικού δικαστηρίου ή η αντίθεση της προσβαλλόμενης απόφασης στην πάγια νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας.

- **Θεσμός της «πρότυπης δίκης».**

Υποθέσεις, στις οποίες ανακύπτει νέο νομικό ζήτημα που είτε έχει μείζονα σπουδαιότητα είτε τίθεται σε μεγάλο αριθμό εκκρεμών δικών ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, μπορεί να ζητηθεί να προσδιορίζονται κατά προτίμηση, να συζητούνται εντός τακτής, δίμηνης, προθεσμίας από την κατάθεση του δικογράφου και η απόφαση να εκδίδεται στον ίδιο χρόνο μετά τη συζήτηση. Με τον τρόπο αυτό, μπορεί να περιοριστεί ο αριθμός των δικών για το ίδιο νομικό ζήτημα. Πρόκειται για τον θεσμό της «πρότυπης δίκης», ο οποίος εισήχθη εδώ και δύο χρόνια αλλά δεν εφαρμόστηκε αποτελεσματικά διότι όλο το βάρος της κίνησης των διαδικασιών σήκωνε μόνον ο Γενικός Επίτροπος των Διοικητικών Δικαστηρίων.

- **Σύσταση μονομελών διοικητικών εφετείων.**

Οι εφέσεις κατά αποφάσεων των διοικητικών πρωτοδικείων εκδικάζονται από τα διοικητικά εφετεία. Πρόκειται για δικαστικούς σχηματισμούς, στη σύνθεση των οποίων μετέχουν τρεις δικαστές. Δεδομένων τόσο του φόρτου όσο και των σημαντικών κενών στη στελέχωση των Δικαστηρίων, θα συσταθούν μονομελή διοικητικά εφετεία, τα οποία θα εκδικάζουν κατηγορίες εφέσεων κατά αποφάσεων μονομελών πρωτοδικείων. Με τον τρόπο αυτό, εξοικονομούνται δικαστές και αυξάνεται ο αριθμός των εκδικαζόμενων υποθέσεων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα μέτρα που πήρε το Υπουργείο Δικαιοσύνης φαίνεται να κινούνται προς τη σωστή κατεύθυνση και να ικανοποιούν τα περισσότερα από τα αιτήματα δικαστών, δικηγόρων και δικαστικών υπαλλήλων. Αν εφαρμοστούν πραγματικά, τότε θα υπάρξει και επιτάχυνση στην απονομή της Δικαιοσύνης και θα διευκολυνθεί η καθημερινότητα των εμπλεκομένων με τη Δικαιοσύνη. Το ερώτημα όμως που προκύπτει στο μυαλό κάθε Έλληνα πολίτη είναι το αν όντως θα εφαρμοστούν τα μέτρα και οι νόμοι που ψηφίστηκαν, καθώς γνωρίζουμε ότι πάμπολλες φορές στην χώρα μας οι ψηφισμένοι νόμοι μένουν κενό γράμμα και δεν τηρούνται. Γνωστό είναι αυτό που χιουμοριστικά λέγεται στη χώρα μας ότι πρέπει να ψηφιστεί ένας νόμος που να υποχρεώνει την τήρηση των ήδη υπαρχόντων νόμων.

Στην ομιλία του κατά την αναγόρευση του σε επίτιμο διδάκτορα δυο σχολών του Πανεπιστημίου Πατρών, ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Κωστής Στεφανόπουλος δήλωσε: « Πιστεύω ότι υπάρχουν πάρα πολλές περιπτώσεις κατά τις οποίες οι νόμοι δεν εφαρμόζονται και δεν τηρούνται στην Ελλάδα», δηλώνοντας παράλληλα ότι ο άκρατος κομματισμός υπονομεύει την αξιοκρατία και τη διαφάνεια. Η αναξιοκρατία οδηγεί στα σκάνδαλα και τα σκάνδαλα είναι η καταστροφή της Δημοκρατίας. Στη συνέχεια επικεντρώθηκε ιδιαίτερα στο χώρο της Δικαιοσύνης λέγοντας: « Η διαφθορά έχει διεισδύσει ακόμα και στον ιερό χώρο της Δικαιοσύνης , η οποία την εποχή τη δική μου, όταν ήμουν δικηγόρος, ήταν σε ένα υψηλό βάθρο και κανείς δεν διανοούνταν να διαβάλλει». ¹⁴⁸

---

¹⁴⁸ <https://nationalpride.wordpress.com/2010/01/18/%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%BF%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1/>. Προσπελάστηκε στις 1-6-11.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Annas J., *Εισαγωγή στη Πολιτεία του Πλάτωνα*, μτφρ. Χρυσούλα Γραμμένου, επιμ. Χ. Ζαφειρόπουλος – Π. Μπουρλάκης, Εκδόσεις Καλέντης, Αθήνα, 2006.

Bormann K., *Πλάτων*, μτφρ. Ι. Γ. Καλογεράκος, Εκδόσεις Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2006.

Γιανναράς Χ., *Κατά κεφαλήν καλλιέργεια*, Εκδόσεις Ιανός, Θεσσαλονίκη, 2010.

Δήμας Π., *Η φιλοσοφία του Πλάτωνα*, στο Βισβιδάκη Σ., κ.ά., *Η Ελληνική Φιλοσοφία από την Αρχαιότητα έως τον 20ό Αιώνα*, Εκδόσεις ΕΑΠ, Πάτρα, 2000.

Εγκυκλοπαίδεια Δομή, *Δικαιοσύνη*, τ.8, Εκδόσεις Δομή Α.Ε, Αθήνα, 2002-2004.

Heywood A., *Πολιτικές Ιδεολογίες. Μια εισαγωγή*, Μετάφραση Γ.Μολύβας, Γ Ψιλόπουλος, Ε.Α.Π., Πάτρα, 2002.

Καραμεσίνη Μ., πανεπιστημιακές σημειώσεις για το μάθημα « Οικονομικές Θεωρίες της κοινωνικής πολιτικής» Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, 2006.

Κασιμάτης Γ., *Δημοκρατία και πολιτικά κόμματα*, Μελέτες 1, 1975-1995, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996.

Κατρούγκαλος Γ., *Η κρίση(;) της Δικαιοσύνης*. Στο Κοντιάδης Ξ. & Ανθόπουλος Χ.(επιμ.,) *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*;, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σ.190.

Kenny A. (επιμ.), *Ιστορία της Δυτικής Φιλοσοφίας*, Νεφέλη, Αθήνα, 2006.

Κουτσούκης Κλ. & Σκλιάς Π., *Διαφθορά και σκάνδαλα στη Δημόσια Διοίκηση και την Πολιτική*, Πρόλογος Βιργινία Τσουδερού, Εκδόσεις Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 2005.

Kymlicka W., *Η πολιτική Φιλοσοφία της εποχής μας*, Εισαγωγή-Μετάφραση Γ.Μολύβας, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2005.

Μακρυδημήτρης Α., Η καλή νομοθέτηση ως προϋπόθεση της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας. Στο Κοντιάδης Ξ. & Ανθόπουλος Χ.(επιμ.) *Κρίση του Ελληνικού Πολιτικού Συστήματος*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008.

Μαρκέτος Σ., Εισαγωγή στη μελέτη των πολιτικών ιδεολογιών, Εγχειρίδιο μελέτης, ΕΑΠ, 2000.

Μιχαλόπουλος Ν., Μια άποψη για την έκρηξη της διαφθοράς στο δημόσιο βίο από την οπτική της φθοράς των συνειδήσεων. Στο Κουτσούκης Κλ. & Σκλιάς Π., *Διαφθορά και σκάνδαλα στη Δημόσια Διοίκηση και την Πολιτική*, Πρόλογος Βιργινία Τσουδερού, Εκδόσεις Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 2005.

Νάκος Π. Γ., *Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού Δικαίου*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991.

Pappas N., *Πολιτεία του Πλάτωνα. Ένας οδηγός ανάγνωσης*, μτφρ. Δ. Παπαγιαννάκος, επιστ. Επιμ. Ι Πατσιώτη, Εκδόσεις Οκτώ, Αθήνα, 2006.

Ρωλς Τ., *Θεωρία της Δικαιοσύνης*, (A Theory of Justice), (ελλ. μετάφρ.: Φ. Βασιλογιάννης, Β. Βουτσάκης, Φ. Παιονίδης, Κ. Παπαγεωργίου, Ν. Στυλιανίδης, Α. Τάκης), Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2001.

Σαχακιάν Γ., *Ιστορία της Φιλοσοφίας*, τ. Α', μτφρ. Χρ. Μαλεβίτση, Εκδόσεις Παρμενίδης, Αθήνα, 1979.

Σγουρίτσα, Χ., *Συνταγματικόν Δίκαιον, τόμος Β΄, τ.Α΄*, Εκδόσεις. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1964.

Σκουτερόπουλος Ν.Μ., *Πλάτων, Πολιτεία*, (εισαγ.σημείωμα-μτφρ.-ερμ.σημειώματα), Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2002.

Στεφανόπουλος Θ. & Αντζουλή Ε., *Δραματική Ποίηση-Αριστοφάνη Όρνιθες*, Βιβλίο Εκπαιδευτικού Γ΄ Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Αθήνα.

Στεφανόπουλος Θ. & Αντζουλή Ε., *Δραματική Ποίηση-Αριστοφάνη Όρνιθες* (μετάφραση Σταύρου Θ.), ΟΕΔΒ, Αθήνα.

Τσάτσος Δ., (α) *Ελληνική Πολιτεία 1974-1997*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1998.

Τσάτσος Δ., (β) *Η μεγάλη παρακμή*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2006.

Vegetti M., *Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Τραυλός, Αθήνα, 2000.

Vlastos G., *Δικαιοσύνη και ευτυχία στην Πολιτεία*, στον τόμο: του ιδίου *Πλατωνικές μελέτες*, μτφρ. Ι. Αρζόγλου, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1994.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Abramson I.H., Familiarizing yourself with the mediation. In *Mediation representation: advocating in a problem-solving process*. The Trial Institute for Trial Advocacy, Louisville, United States of America, 2004.

Butler F.V, *Mediation: Essentials and Expectations*, Pennsylvania, Dorrance Publishing Co., Inc., United States of America, 2004.

Chodosh. H., *Global Justice Reform, A Comparative Methology*, New York University Press, 2005.

Deflem M., *Habermas, modernity, and law*, Sage Publications, 1996.

Mill S. J., *Utilitarianism*, κεφ. I, § 4, Fontana Press, 1986.

Spencer D. & Brogan M., *Mediation law and practice*, Cambridge Press, New York, 2006.

Αρθρογραφία

Council Of The European Union, (2010), European e-Justice internet offers quick answers to citizens' legal questions, Brussels. Ανασύρθηκε στις 20-4-2011 από:
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/115820.pdf

Δεληθανάση Μ., Γραφειοκρατία και τυπολατρία στη Δικαιοσύνη. (2009, 24 Σεπτεμβρίου). *Καθημερινή*.

Δικαστικά Νέα, τ. Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2010, σ.11.

Ζέρβας Χ., Διαμεσολαβητική Δικαιοσύνη, (2010, 15 Ιουλίου), *Ελευθεροτυπία*.

Η νέα τεχνολογία, εργαλείο δουλειάς, (2007, 25 Νοεμβρίου), *Κέρδος*, σελ.61.

Κατσαφάδος Β., Κρίση στη Δικαιοσύνη, κρίση αξιών και κρίση της Δημοκρατίας, *Δικαιόραμα*, τ.15,(χ.χ). Ανασύρθηκε στις 25-4-2011 από:
http://www.dikaiorama.gr/show_silogika_ar.asp?ids=14

Κουσκουβέλης Η., Δικαιοσύνη και πολιτική, (2008, 29 Ιουνίου), *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, σ.40.

Λινάρδου Γ., Όπου φτώχεια και αδικία, (2010, 21 Νοεμβρίου), *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, σ.41.

Μανδραβέλης Π., Δικαιοσύνη και λογική, (2009, 28 Απριλίου), *Καθημερινή*.
Ανασύρθηκε στις 21-12-2010 από: <http://e-rooster.gr/04/2009/1363>

Μάνδρου Ι., Προβληματική η παραπομπή Άκη, (2011, 12 Ιουνίου), *Καθημερινή*, σ.10.

Μουστάκας Δ., Ο Λουκιανός και η βραδεία απονομή της δικαιοσύνης, *Δικαστικά Νέα*, τ. Οκτωβρίου-Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2009, σ.13.

Παπαδαμάκης Α., Η κοινωνία απέναντι στον Έλληνα Δικαστή, *Αρμενόπουλος*, 1996, τ.9, σ.1076.

Παπαϊωάννου Μ., Η ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης, *Δικαιόραμα*, τ.19, (χ.χ).

Ανασύρθηκε στις 25-4-2011 από:

http://www.dikaiorama.gr/show_silogika_ar.asp?ids=14

Παρασκευόπουλος Ν., Αντιμετωπίζει κρίση η ελληνική δικαιοσύνη; (2010, 17 Φεβρουαρίου), *Ελευθεροτυπία*, σ.8.

Σταθόπουλος Μ., Δικαιοσύνη, Ενόραση και Λόγος, Ομιλία στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (Κομοτηνή, 11.12.2001), αφιερωμένη στη Νομική του Σχολή, *Περιοδικό Δίκη*, Ιανουάριος 2002. Ανασύρθηκε στις 15-12-2010 από: <http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=5&mid=1479&mnu=3&id=17306>

Ομιλία του Προέδρου της Ε.Δ.Ε, κ.Χαράλαμπου Αθανασίου, *Δικαστικά Νέα*, τ. Οκτωβρίου-Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2009, σσ.3-5.

Ομιλία του Προέδρου της Ε.Δ.Ε, κ.Χαράλαμπου Αθανασίου, *Δικαστικά Νέα*, τ. Οκτωβρίου-Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2010, σσ.3-6.

Πάπαρη Βαρβάρα, Οι επιθέσεις κατά της δικομανίας, *Δικαστικά Νέα*, τ. Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2011, σσ.1 και 6.

Φλωρίδης Β., Για ποια Δικαιοσύνη, αλήθεια, μιλάμε;, (2011, 20 Μαρτίου), *Καθημερινή της Κυριακής*. Ανασύρθηκε στις 29-7-2011 από: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_columns_2_20/03/2011_436395.

Χαραλαμπίδης Σ., Η Δικαιοσύνη και η κηδεμονία της, *Ελληνική Δικαιοσύνη*, 1995, τ.36.

Χαφουσίδου Χ., Συνέντευξη του πρώην Εισαγγελέα Ιωάννη Σακκά *,Ποντιακή Γνώμη*, (χ.χ). Ανασύρθηκε στις 20 Ιουλίου 2011 από:

<http://apofaseis-patrotis.blogspot.com/2011/07/blog-post.html>

Χρυσόγονος Κ., *Πολιτική εξουσία και Δικαιοσύνη*, (2009, 5 Ιουλίου). Ανασύρθηκε στις 15 Δεκεμβρίου, 2010 από:

<http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=114&artid=277078&dt=05/07/2009>

Νόμοι

Ν 1765/1988, Κώδικας οργανισμού των δικαστηρίων και δικαστικών λειτουργών [ΦΕΚ Α35/16-9-88].

Νόμος 3841/2010, Επιλογή δικαστικών λειτουργών στις κορυφαίες θέσεις της Δικαιοσύνης και επαναφορά του αυτοδιοίκητου των δικαστηρίων, [ΦΕΚ Α΄ 55/6-4-2010].

Ν 3898/2010, Διαμεσολάβηση σε Αστικές & Εμπορικές Υποθέσεις [ΦΕΚ Α 211 - 16.12.2010].

Νόμος 3900/2010 ,Εξορθολογισμός διαδικασιών και επιτάχυνση της διοικητικής δίκης και άλλες διατάξεις [ΦΕΚ Α΄ 213/17-12-2010].

Ν 3904/2010 ,Εξορθολογισμός και βελτίωση στην απονομή της ποινικής Δικαιοσύνης και άλλες διατάξεις[ΦΕΚ Α 218-23.12.2010].

Διαδικτυακοί τόποι

www.livopedia.gr/index.php/%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B7.

www.dsx.gr (14-4-2011). Προσπελάστηκε στις 24-6-2011.

www.evenizelos.gr/el/stateinstitutionsconstitution/-justice/575-----ii

www.ministryofjustice.gr, δελτία τύπου (14-7-10, 25-8-10). Προσπελάστηκε στις 3-1-11.

<http://www.ministryofjustice.gr/site/el/%CE%91%CE%A1%CE%A7%CE%99%CE%9A%CE%97.aspx>. Προσπελάστηκε στις 3-1-11.

www.tanea.gr/default.asp?pid=2&ct=1&artid=4590942 . Προσπελάστηκε στις 3-1-11.

<https://e-justice.europa.eu/home.do?action> . Προσπελάστηκε στις 3-1-11.

<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=92067>. Προσπελάστηκε στις 14-10-2010.

<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=9840859>.
Προσπελάστηκε στις 22-12-10.

<http://www.tanea.gr/ellada/article/?aid=4581120>. Προσπελάστηκε στις 10-6-11.

<http://www.makthes.gr/news/politics/78137/>. Προσπελάστηκε στις 2-8-11.

<https://nationalpride.wordpress.com/2010/01/18/%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%BF%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1/>. Προσπελάστηκε στις 1-6-11.

Ενημερωτικά Δελτία

Ανακοίνωση Ο.Δ.Υ.Ε προς τους πρωτοβάθμιους συλλόγους (5-7-10).

Επιστολή Ο.Δ.Υ.Ε προς Υπουργό Δικαιοσύνης κ.λ.π. (1-9-10).